

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

**PROMĚNY FRANCOUZSKÉ SPOLEČNOSTI O
NĚMECKÝM A ŠVEJCARSKÝM V HABSBUERSKÉ MONARCHII NA KONCI
18. A NA POČÁTKU 19. STOLETÍ**

Magisterská diplomová práce

Pavla ZELENÁ

Vedoucí práce: Mgr. Jitka MATĚJKOVÁ

Olomouc 2010

Prohlá-uji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatn s použitím uvedených pramen a literatury.

V Olomouci 27. dubna 2010.

Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Jitce Maňátové za cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce.

« Tout ce que je vous dit est très vrai. »

saská princezna Marie Terezie, 1814

OBSAH

I.	ÚVOD	6
II.	DENÍK, KORESPONDENCE PRAMENY OSOBNÍ POVAHY	10
III.	FRANCOUZSKÁ SPOLEČNOST NA KONCI 18. A NA POČÁTKU 19. STOLETÍ	28
	3.1 MALÝ EXKURZ DO ČESKO-FRANCOUZSKÝCH VZTAH	28
	3.2 FRANCOUZSKÁ SPOLEČNOST V OBDOBÍ NAPOLEONOVY VLÁDY	34
IV.	FRANCOUZSKÁ SPOLEČNOST OČIMA ČESKÝCH 4.1 KONTAKTY ČESKÝCH S FRANCOUZSKÝM PROSTŘEDÍM	44
	4.2 NAPOLEON a šlechtický dvůr, který mohl v- e, protofechtl v-e.õ	57
	4.3 PAŘÍŽ a hlavní město sv. ta.õ	69
	4.4 FRANCOUZSKÝ VÝKVNÍK evropské společnosti	75
	4.5 SPOLEČENSKÉ VESELÍ a okázalosti císařského dvora	80
	4.6 FRANCOUZSKÉ BUTIKY a magie a pokušení	87
V.	REKONSTRUKCE OBRAZU FRANCOUZSKÉ SPOLEČNOSTI	95
VI.	ZÁVĚR	99
VII.	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	101
VIII.	SEZNAM ZKRATEK	116
IX.	SEZNAM PŘÍLOH	117
X.	RESUMÉ	118
	PŘÍLOHY ANOTACE	

I. ÚVOD

Kolik ufl bylo popsáno list papíru o Napoleonovi Bonapartovi a jeho dob , kolik malí ských pláten bylo namalováno, kolik film ufl bylo nato eno!¹ Napoleonská legenda (rodící se jífl za jeho flivota) ufl více nefl dv st let fascinuje jak Napoleonovy sou asníky, tak i dal-í a dal-í generace, inspiruje vojáky, malí e, filma e, hudebníky, filozofy a zejména spisovatele. Stendhal, Byron, Hugo, Pu-kin, Heine, Shaw, S-owacky, Mickiewicz, Tolstoj, Aragon, Claudel, to jsou jména jen n kterých, kterým Napoleon *nedal spát*. Mezi obdivem a nenávisí byla n kdy tenká hranice. Francouzský císa zanechal i nesmazatelnou stopu v eské literatu e, asto ho srovnávali se flífkou i Vald-tejnem.² Napoleon se ale nevejde do jedné jediné interpretace.

Zam me se v-ak na francouzskou spole nost pod vládou tohoto mufl, jak se prom nila, i neprom nila; ovlivnil Napoleon její charakter i nikoliv? Podívejme se na ni o ima fleny, a to ne jen tak ledajaké, ale o ima -lehtí ny z tábora nep ítele, konkrétn z habsburské monarchie, na konci 18. a na po átku 19. století. Vý-e uvedené ádky dávají tu-it, fle cílem práce bude rekonstrukce francouzské spole nosti o ima -lehtí en v daném období.

Jaké prameny zanechaly fleny ze -lehtického prost edí v é e doznívajícího osvícenství a nastupujícího romantismu? Jsou to p edev-ím deníky, a ufl intimní i cestovní, a korespondence nejblifl-ím, kde nalézáme cenné informace o flenských postojích, pocitech, problémech a post ezích.

Hlavním úkolem tedy bylo najít v nep eberném mnoflství rodinných -lehtických fond deníky a korespondenci vztahující se k této p elomové

¹CHANTERANNE, David a VEYRAT-MASSON, Isabelle: *Napoléon à l'écran. Cinéma et télévision*. Paris 2003.

²Blífl VOISINE-JECHOVÁ, Hana: *Napoleonova sláva a hr zy války. N kolik konfrontací literárních a historických*. In. KOTULÁN, Jaroslav a UHLÍ , Du-an (eds.), *Evropa 1805*. Brno 2006, s. 203-213.

dob . Po p e tení základní literatury k tématu se dozvídáme, že intenzivn j-í vztahy s Francií se dají p edpokládat u Schwarzenberkoven, první deníky a korespondence pro diplomovou práci jsou na sv t .

Nebylo v mých silách projít v-echny -lehtické fondy na území bývalé habsburské monarchie, výb r byl proto zúfien na oblastní archivy v echách. Prameny byly omezeny i jazykov , zajímaly mne jen ty, které byly napsány ve francouz-tin . Ve spolupráci s jednotlivými archivá i a po prostudování dostupných inventá v Praze, Zámrsku, Plzni, Litom ících a T eboni se zrodila základní pramenná základna této práce ó deníky i korespondence Elisy Schlikové, Eleonory ze Schwarzenberka, Pavlíny ze Schwarzenberka, nejstar-í dcery císa e Leopolda II. Marie Terezie, francouzské císa ovny Marie-Louisy, Marie Sidonie Clary-Aldringen (provdané Chotkové), Franti-ky Khevenhüllerové a Kate iny Vilemíny Zahá ské, dam, které flily na území habsburské monarchie. Podrobný rozbor pramen následuje v kapitole I. Hlavním zám rem je zd raznit osobitost jednotlivých pohled , zajímá mne práv ona subjektivita, eho si -lehtí ny nejvíce v-ímaly, co je pobu ovalo, i naopak, co je oslovovalo. Shodovaly se v n em, i byl jejich pohled diametráln odli-ný?

V diplomové práci byly tedy reflektovány deníky a korespondence -lehtí en z habsburské monarchie vztahující se k napoleonské dob , jeff byly psány francouzsky a dnes jsou ulofeny v oblastních archivech v echách. Práce je tudíff zalofena na subjektivním pohledu jednotlivých -lehtí en, jenff byl konfrontován s dal-ími pohledy, na jejichff základ byl rekonstruován obraz francouzské spole nosti, proto je jim ponechán tak velký prostor v jednotlivých citacích.

Pramenná základna výzkumu by se samoz ejm dala roz-í it o moravské archivy, o v t-í zastoupení korespondence, o prameny osobní povahy v n meckém jazyce, o srovnání s *jiným pohledem*, av-ak tím by práce

nebývale narostla. Přesto jsem se o jeden *jiný pohled* áste n pokusila, mezi prameny byly totiž zaizeny i prameny osobní povahy mufl ó –lechtic . Jedná se o významné politiky i cestovatele, kteří m li s Francií osobní zku–enost ze svých krátkodobých i dlouhodobých pobyt .³ Muflský pohled slouffí jen k jakémusi dokreslení a dopln ění pohledu –lechtic ěn.

Pramenný výzkum nepat il k t m snadn ěm. Přesto flle prameny byly psány humanistickou kurzívou, tení zt floval n kdy ne p ěli– itelný rukopis, vybledlý inkoust, chátrající papír a tehdy vcelku b flný zp sob psaní dopis , kdy se p es jil hotové ádky znovu psalo nap í . Dal–ím ztíflením práce byl i fakt, flle –lechtické fondy jsou v t–inou nezpracovány a když, tak nevyhovujícím zp sobem. Výpov dní hodnota jednotlivých pramen k danému tématu je rozdílná, mnohdy je t eba projít velké množství stran jednotlivých deník a list korespondence, neff se poda í objevit relevantní výpov .

V–echny prameny jsou psány ve francouz–tin (nepo ítáme-li editované prameny, které jsou jil p elofeny). Není-li uvedeno jinak, jedná se o autor in vlastní pracovní p eklad. U jednotlivých citací je zachován p vodní pravopis.

Literatura k tomuto tématu, se kterou se blíffe seznámíme v jednotlivých kapitolách, je zna n –iroká. Mohli bychom si ji rozd lit do n kolika tematicky zam ěných okruh : zaprvé byla prostudována literatura e–ící problematiku pramen osobní povahy, zde jsem vycházela zejména ze zahrani ní literatury, kterou jsem se snaflila konfrontovat p edev–ím s etnými pracemi a studii Mileny Lenderové. Dále jsem se seznámila se základní literaturou k napoleonskému období, jeff je v t–inou francouzské provenience. V neposlední ád byly reflektovány knihy a studie

³Jedná se o korespondenci Karla Filipa ze Schwarzenberka, rakouského velvyslance v Pa ěfi, dále o korespondenci Klemense Metternicha s Kate inou Zahá skou a o jeho vzpomínku na Napoleona Bonaparta, o deník (který má formu dopis) Karla Josefa hrab te Clary-Aldringena a v poslední ád o deník dal–ho rakouského velvyslance v Pa ěfi Rodolpha Apponyiho.

v nující se obecně lecht v 18. a 19. století a práce zabývající se esko-francouzskými vztahy v daném období.

P edkládaná diplomová práce je rozd lena na ty i kapitoly. V úvodní kapitole je p edstavena problematika pramen osobní povahy a jejich vyuffití. Zde byl také z logického d vodu za azen zevrubný rozbor pramenné základny této práce a její metodologie. Druhá kapitola p edstavuje francouzskou spole nost v p elomové dob vlády Napoleona Bonaparta na základ prostudované sekundární literatury francouzského p vodu (cílem práce nebylo tuto literaturu podrobn zhodnotit a prostudovat, byla zohledn na jen základní sekundární literatura k tématu). Na úvod druhé kapitoly je za azen i malý exkurz p edstavující esko-francouzské vztahy. T etí kapitola se v nuje kontakt m lechti en s francouzskou spole ností a její následné reflexi. Kapitola je len na tematicky, cofl dovoluje okamflitou konfrontaci, chronologické len ní i rozd lení kapitol podle jednotlivých osob se nezdálo p íli- nosné a pro tená e jist i málo p itaflivé. Práci uzavírá tvrtá kapitola, která je pokusem o rekonstrukci francouzské spole nosti o ima lechti en.

II. DENÍK, KORESPONDENCE Ó PRAMENY OSOBNÍ POVAHY

š í dokumenty se samoz ejm poufřívají, zkoumají a vzbuzují otázky od té doby, co existuje historie jako v dní disciplína; jsou kladeny nejen otázky, co dokumenty znamenají, ale i zda íkají pravdu a z jakého titulu lze p edpokládat, zda jsou spolehlivé i lřívé, zda jsou p esn informované i nev doucí, autentické nebo manipulované. Každá z t chto otázek a v-echny ty kritické výhrady v-ak sm ovaly k témuř cíli: rekonstruovat na základ toho, co dokumenty íkají ó a ob as pouze nazna ují ó, minulost, z níř vy-ly a jeř se rozplynula daleko za nimi; dokument byl vřdy považován za e hlasu, odsouzeného nyní k ml ení, k ehkou, nicmén de-řfrovatelnou stopu.⁴

Na úvod této kapitoly, kde bude nastín na problematiku pramen osobní povahy, byl vybrán citát Michela Foucaulta o pojetí dokumentu jako obecné kategorie, který bezesporu vystihuje i oblast pramen osobní povahy.

Nejprve se zam íme na obecnou charakteristiku pramen osobní povahy, dále na jejich stru nou historiografii, na detailn j-í p íblřílení práce s deníkem a korespondencí, které p edstavují základní pramennou základnu této práce, a v poslední ad na p edstavení pramenné základny této práce.⁵

Definice pramen osobní povahy í ego-dokument ⁶ (jak se prameny osobní povahy nazývají p evářn v n meckém prost edí) není jednotná. N me tí historikové zastávají názor, ře pojem ego-dokument by nem l být pouříván jen pro autobiografický materiál v uř-ím slova smyslu, cořl podkládají intenzivním výzkumem jednotlivých typ pramenu, vztahujících

⁴FOUCAULT, Michel: *Archeologie v dní*. Praha 2002, s. 14.

⁵V diplomové práci jsem vycházela p evářn z francouzské odborné literatury: DEL LITTO, Victor (ed.): *Le journal intime et ses formes littéraires*. Grenoble 1978; DUFIEF, Pierre-Jean (ed.): *Les Écritures de l'intime. La Correspondance et le journal*. Paris ó Genève 2000; MONTANDON, Alain (ed.): *De soi à soi: L'Écriture comme autohospitalité*. Clermont-Ferrand 2004; SIMONET-TENANT, Françoise: *Le Journal intime. Genre littéraire et écriture ordinaire*. Paris 2004; LEJEUNE, Philippe ó BOGAERT, Catherine (eds.): *Le Journal intime. Histoire et anthologie*. Paris 2005. Velice p ínosná se ukázala monografie n mecké histori ky: HEYDEN-RYNSCH, Verena von der: *Écrire la vie. Trois siècles de journaux intimes féminins*. Paris 1998.

⁶Pojem poprvé pouřil nizozemský historik Jacob Presser v -edesátých letech 20. století

se k osobám, který byl proveden p edev-ím v rámci d jin mentalit. Pod pojmem ego-dokument si tedy musíme p edstavit v-echny prameny, ve kterých lov k podává informaci o sob samém, nezávisle na tom, jestli k tomu dochází dobrovoln . Z toho vyplývá, fle sem nepat í jen nap íklad osobní dopis í deník, ale také výslech í výpov .⁷

Naproti tomu stojí p ístup francouzských historik , kte í zastávají ufl-í vymezení. Mezi ego-dokumenty adí p edev-ím autobiografie, vzpomínky, deníky, pam ti, korespondenci a *livre de raison*, jedná se tedy o texty, kde se demonstruje subjektivita individua.⁸ Z tohoto ufl-ího pojetí vycházejí í e-tí historici.⁹

Pam , jak v-ichni víme, je zrádná a lov k má tendence ji dopl ovat a domý-let. Aby si ji v-ak uchoval a nezapomn l, usedá pravideln í nepravideln k istým list m papíru nebo k obrazovkám po íta a pí-e (a ufl dopisy, e-maily, blogy nebo deníky).

Narativní prameny jsou u -íroké ve ejnosti velice oblíbené. Slavné deníky, jeff z staly po nemén slavných osobnostech, jsou na -pici tená ské oblíbenosti. N které osobnosti (jako nap íklad Anna Franková í Marie Ba-kircevová) se proslavily afl svým deníkem.

Bohatství a vypovídající hodnotu pramen osobní povahy *objevili* historici afl na konci -edesátých let 20. století, a to zejména ve francouzském

⁷Do ego-dokument tedy pat í í vyjád ení v le v rámci administrativních, jurisdik ních nebo hospodá ských d j (vybírání daní, vizitace, výslechy poddaných, výslechy sv dk , soudní výpov di o n jaké osob , soudní výtah, dotazování se na smý-lení, fládosti o milost, doznání, kupecké knihy, pen flní deníky, testamenty, apod.). SCHULZE, Winfried: *Ego-Dokumente: Annäherung an den Menschen in der Geschichte? Vorüberlegungen für die Tagung*. In. SCHULZE, Winfried (ed.), *Ego-Dokumente: Annäherung an den Menschen in der Geschichte*. Berlin 1996, s. 11630 [online]. Dostupné na

http://books.google.cz/books?id=CtqmFvlhOQEC&printsec=frontcover&dq=ego+dokumente&source=bl&ots=FuzwtQ5qCF&sig=6c57cGL4A2Hlu2ayZQQUNJSIT3E&hl=cs&ei=cVGZS_6DN5jWmwOzhOWmCw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&ved=0CBEQ6AEwAQ#v=onepage&q=&f=false [cit. 2010-03-11]. Za n mecký p eklad d kuji Mgr. Han Mat jkové.

⁸Blífle BEAUREPAIRE, Pierre-Yves í TAURISSON, Dominique: *Les ego-documents à l'heure de l'électronique. Nouvelles approches des espaces et des réseaux relationnels*. Montpellier 2003.

⁹LENDEROVÁ, Milena í URBÁNEK, Radim: *Úvod do studia kulturních d jin*. Pardubice 2007, s. 10 [online]. Dostupné na <http://khv.upce.cz/upom/lenderova/frame.htm>, [cit. 2009-11-02].

a německém prostředí.¹⁰ Do té doby měly v tiskové funkci a sloužily jako dokreslení dané skutečnosti. Dnes jsou prameny osobní povahy považovány za unikátní pramen k dějinám každodennosti a k dějinám mentalit.

Čeští historikové se snaží dohnat zpozdění, které nabrali oproti západním kolegům v oblasti zkoumání ego-dokumentů, a tak v prosinci roku 2003 uspořádala Katedra historických věd Fakulty humanitních studií Univerzity Pardubice kulatý stůl, jenž se plně věnoval tématu osobních deníků a korespondence. Příspěvky následně vyšly ve sborníku *Osobní deník a korespondence o snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*¹¹ U nás se zájem badatelů o ego-dokumenty datuje do let devadesátých, kdy vychází řada studií a monografií, které se o dokumenty osobní povahy opírají, dochází i na vydávání edic.¹² Nejplodnější badatelkou, jež se této problematice dlouhodobě věnuje, je Milena Lenderová. Její etnografická články¹³ o dánských a fiňských denících, o využití korespondence při historické práci, završila významnou monografií z roku 2008 nesoucí název *Šťastná ptáček se, kníže má...o fiňské deníky 19. století*, kde nalezneme nejen zevrubnou studii o deníku (jeho dějinách, využití, jednotlivých úskalích), ale i ukázky z dvaceti dvou deníků fiňskými dlouhého 19. století.

¹⁰LENDEROVÁ, Milena: *Šťastná ptáček se, kníže má...o fiňské deníky 19. století*. Praha 2008, s. 25626.

¹¹LENDEROVÁ, Milena a KUBELKOVÁ, Jiřina (eds.): *Osobní deník a korespondence o snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?* Pardubice 2004.

¹²Např. LENDEROVÁ, Milena: *Tragický bál. život a smrt Pavlína ze Schwarzenbergu*. Praha 2004. Jedná se o životopis manželky zakladatele schwarzenberské primogenitury Josefa opírající se zejména o Pavlínin cestovní deník a její rozsáhlou korespondenci. Dále ve svých pracích z pramenů osobní povahy vycházejí Ivana Čornejová, Marie Koldinská, Radmila Čermáková, Slabáková, Petr Maňas, atd.

¹³LENDEROVÁ, Milena: *Dívčí a fiňský deník o zárodeku literární forma?* In: BINAR, Vladimír (ed.), *Ztřídění české literatury. Literární archiv o Sborník Památníku národního písemnictví*, 35636/200362004, s. 7619; *Dívčí a fiňské deníky 19. století*. In: LENDEROVÁ, Milena (ed.), *Eva nejen v ráji. Evina věchách od středověku do 19. století*. Praha 2002, s. 1656 188; *Svatá Paulína ze Schwarzenbergu. Osobní korespondence jako historický pramen*. Jihočeský sborník historický, LXXII/2003, s. 2086218; *fiňské deníky jako pramen k poznání mentality elit*. Studie k sociálním dějinám 3, Kutná Hora o Opava o Praha 1999, s. 39654.

K deník m a korespondenci mají blízko i dal-í narativní prameny jako jsou pam ti a vzpomínky. Pam ti se obecn rozumí ucelené p íb hy jednoho flivota, které jsou psány zp t n , vyzna ující se vysokou mírou autostylizace; za vzpomínky ozna ujeme útrfkovité vypráv ní ur itých událostí, asto tematicky zam ené, jsou literárn j-ím útwarem nefl deník, mén spontánní a zaznamenané také s asovým odstupem.¹⁴ Jak ukazuje Jana Macha ová a Ji í Mat j ek jsou vzpomínky a pam ti (obecn bychom tuto tezi mohli pouflít na dokumenty osobní povahy) d leflitým pramenem k vysv tlování jednání nejen *individuálního*, ale zejména pro poznání sociální psychiky, skupinových motivací, skupinového duchovna.¹⁵ Nejen touto problematikou se zabývala konference *Pam ti a vzpomínky jako historický pramen*, která prob hla v roce 2004 v Národním technickém muzeu v Praze.

V diplomové práci jsem pracovala zejména s korespondencí a s deníkem, a ufl osobním i cestovním,¹⁶ proto se na následujících stránkách zam íme na jejich blifl-í specifikaci.

Journal intime, Tagenbuch, diary, deník je na-ím ochráncem pam ti, ale také prost edníkem mezi námi samými. Psaní deníku se stává nástrojem nejen k analýze sebe sama, ale také prost edí a doby, ve které pisatelka í pisatel flijí. Deník ukrývá p ání, touhy, sny zv n lé na bílých stránkách papíru, je psán ve velké v t-in osobou, která se nemá komu sv it, deníku totifl m fleme íct v-e. Psaní je proto i ur itým typem terapie, touha vyjád it se se m fle stát afl kaflodenní psychickou pot ebou, vypsát se ze svého

¹⁴SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): *Pam ti a vzpomínky jako historický pramen*. Úvod. Praha 2006, s. 7; LENDEROVÁ, Milena: *K h íchu i k modlitb . fiena v minulém století*. Praha 1999, s. 202.

¹⁵MACHA OVÁ, Jana ó MAT J EK, Ji í: *Vyufití vzpomínek v historické sociologii*. In. SEKYRKOVÁ, Milada (ed.), *Pam ti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha 2006, s. 58.

¹⁶Cestovní deník se zrodil z palubní knihy námo ník . Není výjimkou, fle deník cestovní p echází v deník osobní, nebo deník zapo atý jako osobní zachycuje i podniknutou cestu. LEJEUNE, Philippe ó BOGAERT, Catherine: *Le Journal intime*, s. 59; LENDEROVÁ, Milena: *šA ptá-se, kníflko máí ō*, s. 23.

trápení je dost často používanou metodou i v dnešních dnech.¹⁷ Verena von der Heyden-Rynsch mluví ať o automatickém psaní, takhle struktura psaní není literární, ale *psychická*.¹⁸ Konfrontujeme se sama se svým okolím, se sebou dnes a v era, je to cesta k objevení sebe samého. Osobním deníkem se nejprve zabývali psychoanalytici vycházející z Lacanovy teorie sociální identity, posléze literární kritici a ať nakonec historici.¹⁹

Pro psát deník? Naučit dospívajícího člověka vyjádřit své vlastní názory? Zpýtat se domí? Podle Mileny Lenderové je deník psán především proto, aby se zmírnilo trápení, zakryl neúspěch; snaha zaznamenat je ať druhotná.²⁰ Součástí samozřejmě deník slouží k rekonstrukci i k připomenutí paměti (ať uť individuální i kolektivní). Deník si můžeme vést i z důvodu lásky k psaní, ne jeden slavný spisovatel začal svou kariéru právě touto činností. Vést si deník je oblíbené i v dnešní době. Podle průzkumu francouzského ministerstva kultury si v roce 1997 psalo 8 % Francouzů deník.²¹

Za deník se obecně považuje text, který pisatel píše o sobě primárně pro sebe, jedná se o chronologické zápisky, z nichž každé zpravidla začíná slovy *yní, právě te, před chvílí*.²² Dnes můžeme historik pracovat buďto s editovanou formou deníku,²³ i s deníkem rukopisným, který však přináší spoustu úskalí. Cennější je evidentně deník rukopisný, ten je ušetřen kdykoli profesionálních zásahů editora. Forma deníku je různá, od volně ložených listů malého formátu ať po nákladně vázané kníčky.

Psaní deníku má uť antické kořeny, plně se však *narodilo* ať v době renesance. Osvícenci přidali akcent na individualismus, romantické zase

¹⁷Více HEYDEN-RYNSCH, Verena von der: *Écrire la vie*, s. 14615. Za hlavní funkci deníku považuje funkci terapeutickou, dále etickou a estetickou.

¹⁸Srov. LENDEROVÁ, Milena: *Dívčí a ženský deník o zárodečnou literární formu?*, s. 7619.

¹⁹LENDEROVÁ, Milena o URBÁNEK, Radim: *Úvod do studia kulturních dějin*, s. 11.

²⁰LENDEROVÁ, Milena: *Šťastná ptáček, kníčka má...o*, s.46649.

²¹LEJEUNE, Philippe o BOGAERT, Catherine: *Le Journal intime*, s. 20.

²²GILOT, Michel: *Quelques pas vers le journal intime*. In. DEL LITTO, Victor (ed.), *Le Journal intime et ses formes littéraires*. Grenoble 1978, s. 1.

²³K vydávání deníků docházelo ve velké míře od druhé poloviny 19. století.

na glorifikaci sebe sama, a tak nejvíce rozkvětu psaní deníku je zaznamenán až v 19. století, ve století poselém zaznamenávání intimnosti.²⁴ Za kolébku *privacy* je považována Anglie, kde se ve druhé polovině 17. století psal jeden z prvních velkých osobních deníků, jedná se o deník Samuela Pepyse.²⁵ V českém prostředí se deníky objevují od druhé poloviny 16. století, nejvíce rozkvětu zažívaly na přelomu 19. a 20. století.²⁶ Podle diferenciace společnosti z hlediska sociálního je deník považován lechtickou a manskou záležitostí, deníky lechtické a lechtické jsou méně otevřené, není je tomu v manském prostředí. Aristokratické deníky 18. a 19. století byly psány v jazyce vysoké společnosti, kterou byla francouzština. Zde bych chtěla poukázat na socio-lingvistický prvek, jakým je přechod od jednoho jazyka k druhému (tzv. code switching), jímž se zabývala Radmila Slabáková ve svém článku. Diglosie, bilingvismus lechtický je v aristokratickém prostředí znám od 18. století a čím je vztah mezi korespondenty blíže, tím je přepínání (které je mnohem charakterističtější pro lechtické než pro lechtice) snazší.²⁷

Psaní deníku není pravidelnou záležitostí. Jen ve výjimečných případech si pisatel zaznamenává události každého dne a během celého života. Většinou se jedná jen o určité období života, z velké většiny se začíná s psaním deníku v období dospívání, poté deník opustíme a vracíme se k němu až ve zralém věku.²⁸

Informace nalezené v denících máme primárně rozdělit na dvě kategorie: události svého společenského dosahu a informace o soukromé

²⁴Více k historii deníku např.: HEYDEN-RYNSCH, Verena von der: *Écrire la vie*, s. 22; LEJEUNE, Philippe a BOGAERT, Catherine: *Le Journal intime*, s. 40-55.

²⁵Samuel Pepys (1633-1703) člen anglického parlamentu, spisovatel, vysoký hodnostář námořního soudu. Deník si vedl v letech 1660-1669. SIMONET-TENANT, Françoise: *Le Journal intime*, s. 31.

²⁶LENDEROVÁ, Milena: *Dívčí a ženské deníky*, s. 166.

²⁷SLABÁKOVÁ, Radmila: *Šel est H chst Zeitō aneb Jaký jazyk pro aristokracii v lechtách a na Moravě v 19. století?* In: BLÁHOVÁ, Kateřina, *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století*. Praha 2002, s. 102-115.

²⁸SIMONET-TENANT, Françoise: *Le Journal intime*, s. 80.

kafldodennosti pisatele. Milena Lenderová výstifn popisuje deníky námi zkoumané doby: *š Kdo hledá v flenských denících p elomu 18. a 19. století details z intimního flivota, popisy fyziologických projev lidského organismu (snad jen slzy, migréna a únava zde mají své místo), silné výrazy, lí ení jakýchkoli nep ístojností, bude nutn zklamán. Nic není mén spontánního neřl deník ur ený neznámému budoucímu tená i ó podobn jako dopis ur ený konkrétnímu adresátovi, k n muřl má autor dopisu respekt.õ*²⁹

Bou livé diskuze probíhaly a stále probíhají o tom, zda je deník spí-e flenskou, i muřlskou doménou. K jednozna nému záv ru se bohuffel nedo-řo.³⁰ Rozdíl mezi muřlským a flenským deníkem tkví v tom, řle u deník psaných řlenou spou-t cíím mechanismem není revoluce, objevení sv tadílu i bitva jako u muřlských deník , ale spí-e událost, která se odehrála v bezprost ední blízkosti autorky jako nap íklad první cesta i první zamilování.³¹ řienský deník je obecn více o vztazích, ten muřlský je zase více samost edný a faktografický.³² řienské deníky z konce 18. a z po átku 19. století se v-ak podle Vereny von der Heyden-Rynsch vyzna ují daleko mén propracovaným stylem neřl je tomu u muřl .³³

Dal-ím tvrdým o í-kem k rozlousknutí je otázka, zda deník je i není literárním řlánrem, nebo je jen literární formou?³⁴

Nemén významným pramenem je pro historika bezesporu i korespondence, která byla po dlouhá staletí d leřlým prost edkem komunikace.³⁵ Dopis je malým literárním cvi ením, stejn jako deník je

²⁹LENDEROVÁ, Milena: *K ř íchu i k modřlřb* , s. 198.

³⁰GILLOT, Michel: *Quelques pas vers le journal intime* (dřbat), s. 24; SIMONET-TENANT, Françoise: *Le Journal intime*, s. 52659.

³¹LENDEROVÁ, Milena: *š A ptá-se, knířko má...õ*, s. 21.

³²SIMONET-TENANT, Françoise: *Le Journal intime*, s. 52.

³³HEYDEN-RYNSCH, Verena von der: *Écrire la vie*, s. 23.

³⁴Více nap . LENDEROVÁ, Milena: *Dív í a řlenský deník ó zárode ná literární forma?*, s. 7619.

³⁵Nap . ve Francii na konci *Ancien Régime* po-ta doru íla sto ařl dv řt tisíc dopis řo n . ALBERT, Pierre: *Correspondance et communication sociale*. In. ALBERT, Pierre (ed.), *Correspondance jadis et naguère*. Paris 1997, s. 8.

svědčí o pisateli a jeho době, odhaluje pisatelovu duši. Vypovídá ale i o tom, jaké místo mělo psaní dopisů v životě jednotlivce a neméně i o samotném dobovém způsobu psaní. Epistolární kultura patří k dobrému vychování nejen aristokratů, ale později i měšťanů. Prvořadým úkolem dopisu je adresáta informovat, pisatel však často slouží i jako lék proti odloučením, samotě.³⁶ Dopis může být považován za jakýsi rozhovor na dálku. Podle Pierra Alberta měšťanstvo nahradilo korespondenci noviny.³⁷ Dopisy mezi přáteli byly určeny i pro předčítání v salónech, rodinná korespondence byla povětšinou ryze soukromá.

Velkou nevýhodou korespondence pro historikovu práci je její torzovitost a diskontinuitnost, proto ji musíme doplnit dalšími dostupnými prameny.

Dopis je v obecné povaze považován za typický francouzský literární útvar. Byla to především vědomá strážkyně rodinného krbu, která se snažila o udržení vztahů na dálku, o upevnění vazeb s rodinou i s přáteli. Jsou to právě dopisy žen odloučeným manželům na cestách, které zajišťují na dálku pocit sounáležitosti a existence rodiny. Nechme zde promluvit významného představitele francouzského klasicismu Jeana de La Bruyèra o francouzském psaní: *šfrény mají jifl v peru obraty a výrazy, jaké u mužů bývají teprve plodem dlouhé práce a nesnadného hledání, jsou – astn j–í ve volb výraz a poufívají jich tak vhodn, fě i kdyfj jsou to obraty docela b fné, mají p vab novosti, jako by byly stvo eny práv pro to, k emu jich poufily. Jenom feny dovedou jedním slovem vyjád it celý cit a jemn vyslovit jemnou mylenkuí ō*³⁸ Mezi nejplodnější ženy o pisatelky bezesporu patří Madame de Sévigné, která za svého života napsala 1100 dopisů, postupně i v české

³⁶Srov. SLABÁKOVÁ, Radmila: *Dopisy z války: Rodinná korespondence Aechty v napoleonském období*. In. KOTULÁN, Jaroslav a UHLÍ, Dušan: *Evropa 1805*. Brno 2006, s. 311–317.

³⁷ALBERT, Pierre: *Correspondance et communication sociale*, s. 9.

³⁸Cit. podle LENDEROVÁ, Milena: *K hřchu i k modlitbě*, s. 197.

edici.³⁹ Na rozdíl od Francie, kde v 18. století byly v–echny majitelky salon náruflivými pisatelkami dopis a kde se zejména dopisy p átel a známých etly nahlas, flenské dopisy psané v echách jsou pravd podobn dosud ulofleny na dn karton rodinných archiv , nebo pro toto období je flenských dopis poskrovnu.⁴⁰

Co mají korespondence a deník společného? Podle Mileny Lenderové je korespondence jakési *prodloužení* osobního deníku.⁴¹ Jak dopis, tak i deník jsou jistým typem monologu. Na rozdíl od korespondence, kde se pisatel určitým způsobem snaží přizpůsobit adresátovi (např. volbou specifických lexikálních prvků), deník není psán primárně pro konkrétní osobu. Pisatel v něm nepemýšlí nad vhodnými výrazovými prostředky v závislosti na adresátovi. Obě formy se mohou ale i překrývat. Denní korespondence má často formu deníku, tak také primární monologická struktura deníku je mnohokrát nabourávána dialogickými prvky známých z korespondence.⁴²

Při práci s narativními prameny je potřeba velké obezřetnosti. Je třeba k nim přistupovat kriticky a brát v potaz jejich subjektivitu. Střílí v nich nalezneme objektivní pohled na věci, i když se o to v něm pokouší. Při hledání objektivního pohledu, je vždy nezbytné najít i názor *toho druhého*, je-li však k dispozici, a také co nám říkají další dostupné prameny například

³⁹HARTMANOVÁ, Alena (ed.): *Rozhovory na dálku. Výbor z dopisů paní de Sévigné*. Praha 1977.

⁴⁰LENDEROVÁ, Milena a BEZECNÝ, Zdeněk: *„Věchtická korespondence jako pramen v gender history*. In. LENDEROVÁ, Milena a ADKOVÁ, Kateřina a STRÁNÍKOVÁ, Jana (eds.), *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice 2006, s. 525; LENDEROVÁ, Milena: *K hřechu i k modlitbě*, s. 197.

⁴¹LENDEROVÁ, Milena: *Chvála deníku a dopisů*. In. LENDEROVÁ, Milena a KUBETMĚ Jitka (eds.): *Osobní deník a korespondence o snahu o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?* Pardubice 2004, s. 26.

⁴²Více LIS, Jerzy: *L'insertion de la lettre dans le journal et les enjeux de la pratique diaristique*. In. DUFIEF, Pierre-Jean (ed.), *Les Écritures de l'intime. La Correspondance et le journal*. Paris a Genève 2000, s. 287-296.

právní i hmotné povahy. A bezpodmínečně je podrobit konfrontaci. Nám však o toto srovnání v naší práci nepjde.

Pes prameny osobní povahy se historikovi otevírá přístup z vnější sféry do osobní sféry pisatele, hned na počátku jsou tedy stanoveny limity naší práce. Vstupujeme do úplně jiného světa, není je ten náš. Samotný pisatel nám zachytil skutečnosti (své názory, pocity, postavy), které už podrobil předem výběru. Poznamenal jen to, co jemu osobně připadlo důležité a významné, jedná se tedy o jeho úhel pohledu. Pisatel nám svým vlastním výběrem dovoluje nahlédnout a následně rekonstruovat jeho vlastní vnitřní svět.⁴³

Při práci s ego-dokumenty bychom měli dobře umět říst mezi řádky, což je do značné míry podmínkou znalostí soudobých realit, proto práce s prameny osobní povahy vyžaduje výbornou historickou připravenost. Historik však nemá patent na pravdu, je pro něho těžké pochopit mentalitu člověka o dvacet let zpět. Podle Jana Randáka *šněm řeme nikdy plně porozumět, a tím souasně nikdy nemřeme plně a dokonale proniknout do prostoru jeho [pisatelova] řivotního světa, tedy ani přímo k jeho osobnosti*.⁴⁴ Jsme tedy odkázáni k tomu, ře nikdy neporozumíme danému textu dokonale. Výsledkem tedy *bohufel* není *obraz* oné doby, ale spíše *odraz* světa, který obklopuje pamětníka v jeho vlastní době, tak jak o tom mluví Randák ve své studii.⁴⁵

Historik tedy nabízí originální interpretaci informací a skutečností obsažených v jednotlivých ego-dokumentech, nabízí veřejnosti však jen jeden úhel pohledu. Důležitá čára mezi realitou a fikcí není u pramenů osobní povahy ať tak razantní, pisatel se často snaží vylepšit svůj obraz, vyretušovat každodenní bytí. Zejména s ohledem na případného pozdějšího čtenáře, který

⁴³DUFIEF, Pierre-Jean (ed.): *Les Écritures de l'antime*, s. 469.

⁴⁴RANDÁK, Jan: *řivotní svět ty, paměti a jejich interpretace*. In. SEKYRKOVÁ, Milada (ed.), *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha 2006, s. 84.

⁴⁵Tamtéř, s. 79689.

v dané chvíli psaní m ě i nemusí být p ítomen v hlav ě pisatele. Je jasné, ě korespondence je od prvních ádku n komu ur ena, kdo je v-ak adresátem deníku? Mohl ufl v dob ě zápisu existovat ur ítý, nebo jen anonymní tená ?⁴⁶

Rekonstrukce francouzské spole nosti na základ ě subjektivního pohledu ěchti en z habsburské monarchie tedy bude spole ným dílem pisatelek z konce 18. a z po átku 19. století a námi jako interpretátory daných pohled ě. Co ěchti nám probíhalo hlavou, kdyfl zahlédly Napoleona, jak na n ě p sobili francouz-tí vojáci ve Vídni, i jak je uchvátila nebo neuchvátila francouzská metropole? I kdyfl historikovi by m lo jít p edev-ím o objektivní poznání pravdy (av-ak co je pravda?), v tomto p ípad ě nám jde o odhalení subjektivity, o úhel pohledu na-ich ěchti en.

Za základní pramennou základnu této práce byly po archivním výzkumu vybrány prameny osobní povahy Elisy Schlikové, Eleonory ze Schwarzenberka, Franti-ky Khevenhüllerové, Marie-Louisy Habsbursko-Lotrinské, Kate iny Vilemíny Zahá ské, Pavlíny ze Schwarzenberka, saské princezny Marie Terezie a Marie Sidonie Clary-Aldringen.

Sv j deník si Elisa Schliková⁴⁷ začala psát v dubnu roku 1809 s odjezdem svého bratra⁴⁸ do napoleonských válek. Po pár stránkách v-ak se zápisky, které jsou v novány íst vojenským událostem, p estala.

⁴⁶Dále je také nutno rozli-ít tená e cht něho a necht něho, více o pojetí tená e TENANT, Françoise : *Le Journal intime*, s. 986120.

⁴⁷Elisa Schliková (179061855), dcera habsburského diplomata, vyslance v Kodani a Mohu i Josefa Jind icha Schlika (175461806) a Filipíny Ludmily, rozené Nostitz-Rieneckové (17666 1843), dcery zakladatele Stavovského divadla. Elisa z stala vinou chyb jíčího majetku na v no neprovdaná, nahrazovala v-ak matku ě ty em sirotk m svého bratra. Byla to velice inteligentní ělena, která ěflila aktivním ěivotem, skládala hudbu, psala básn ě, malovala. V t-inu ěivota strávila na schlikovském panství v Kopidln ě. Více LENDEROVÁ, Milena: *Eli-ka hrab nka Schliková*. Listy starohradské kroniky, b ezen 2002, ě. 1, s. 7612 [online]. Dostupné na <http://www.jicinsko.cz/lsk/02/lsk021fr.htm> [cit. 2009-11-01].

⁴⁸Franti-ek Josef Jind ich Schlik (178961862) zahájil svou kariéru za napoleonských válek (byl jmenován po svých zásluhách generálem jízdy). Ú astnil se bitev u Pasova, Aspern i Wagramu. Vyznamenal se v bitv ě u Lipska, kde dvakrát odrazil útok francouzské jízdy. Utrěfl zde váělné zran ění pravého oka, které leěelo na srdci sest e, jak se dozvídáme z jejího deníku. Více o jeho osob ě Tamtéěfl, s. 7612.

Pravidelné psaní obnovila až v srpnu roku 1813, kdy František znovu odjížděl do války (o jeho prvním výjezdu se z deníku nic nedozvídáme), deník končí s bratrovým výjezdem do Kopidlna 19. října 1815.⁴⁹ Elisa si svůj deník⁵⁰ vedla ve francouzštině, od roku 1813 zapisovala události pravidelně (ne však každý den). Na sto dvaceti stránkách krasopisně psaných zápisků nalezneme zejména vojenské a politické události, o kterých byla nejvíce informována z pravidelné korespondence se svým bratrem. S přibývajícím textem však Elisa čím dál více soudobé události komentovala (své komentáře často uvozovala francouzským slůvkem *voilà*) a zaměřovala se i na události na kopidlnském panství, zejména na péči o zraněné vojáky (a to jak vojáky spojeneckých armád, tak i ty francouzské).

Celým deníkem prostupuje láskyplná starost o bratra (bratrovu léčení zraněných zranění je v deníku v nově známý prostor), velká zbořnost, soucit s druhými a hlavně touha po míru.

Eleonora ze Schwarzenberka⁵¹ si deník vedla během poloviny svého života, v diplomové práci byl však využit jen její cestovní deník z roku 1808, který je k dispozici i v editované formě.⁵² Svou cestu do Paříže a následný pobyt vyprávěla Eleonora francouzsky na 14 stránkách textu, bohužel zůstal deník nedokončen, když měla přestat psát doslova uprostřed v úterý

⁴⁹Elisa se ve svém deníku nikde nezmiňuje, co jí vedlo k tomu, že si ho začala vést. Bylo to na bratrovo přání (muž by odpovídala v té době zápiskům, které se týkají válečných a politických událostí) či to zapříčinil velký smutek z bratrova odjezdu (muž by odpovídal celkový tón deníku)?

⁵⁰Státní oblastní archiv Zámorsk (dále SOAZ), Rodinný archiv Schlik (dále RASch), Válečný deník Františka Schlika z napoleonských válek 1809-1815, inventární číslo 189, karton 20 (z paleografického výzkumu vyplynulo, že autorem deníku není František Schlik, ale jeho sestra).

⁵¹Eleonora Fiofio ze Schwarzenberka (1783-1846) dcera osvěteného knížete Jana Nepomuka ze Schwarzenberka (1742-1789) a Marie Eleonory z Oettingen-Wallerstein (1747-1797), nejmladší sestra vojvodce Karla Filipa ze Schwarzenbergu. Tato velice vzdělaná dáma zasloužila si svůj život výchovou dětí své vřadové Pavlíně, nebo svou vlastní rodinu postrádala. Více BADALOVÁ, Marie: *Sestra slavných bratrů: Eleonora Fiofio ze Schwarzenbergu (1783-1846)*. České Budějovice 2003. Diplomová práce obhájená na Historickém ústavu Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity, vedoucí práce Milena Lenderová.

⁵²Zachovaly se Eleonory německé deníky z let 1825-1826, 1837-1846 a cestovní deník z roku 1808, který jsou uloženy v Rodinném archivu Windischrätz ve Státním oblastním archivu v Plzni. Edice (převodní verze i český překlad): LENDEROVÁ, Milena: *Paříž, rok 1808. Deník Eleonory ze Schwarzenbergu*. Minulostí západoečeského kraje, XXXIII/1998, s. 161-197.

26. ervence 1808. V deníku nenalezneme fládné zmínky o politických událostech, kn flna na stránkách svého deníku popsala nejen, co v Pa ífli d lala, ale také nijak ne-et ıla vypsáním svých pocit , cofl zvy-uje poutavost zápisk . Její pa íflský pobyt (doprovázený silným steskem po domov) je p esyćen náv-t vami divadel, slavností a recepcí u pa íflské smetánky, ve svých dvaceti p ti letech se Eleonora stala b itkým komentátorem napoleonské Pa ífle.

Nejv t-ím paleografickým o í-kem byl deník Franti-ky Khevenhüllerové.⁵³ V Jind ichohradeckém archivu je uloženo celkem jedenáct svazk pokrývající léta 1809ó1824, jako nejuffite n j-í se ukázaly první dva svazky (1809ó1810).⁵⁴ Deníky jsou vedeny obratnou francouz-tinou, zápisky postrádají jakoukoliv interpunkci, jsou psány -patn itelným písmem, rozlu-tit osobní a místní jména bylo v ad p ípad nad mé síly. Vazba deníku byla provedena dodate n , cofl badateli zna n znesnad uje práci, konce ádku jsou nenávratn ztraceny v h betu knihy.

Deníky, i p es své formální nedostatky, jsou vynikajícím pramenem pro poznání flivota Víde an a zejména víde ské *haute volée* mezi léty 1809ó1824, které byla kn flna sou ástí. Zaznamenala i probíhání Víde ského

⁵³Khevenhüllerové pocházeli z Frank, v echách se usadili afl roku 1751, kdy Jan Josef Khevenhüller získal s atkem s poslední hrab nkou z Metsch panství Komorní Hrádek. Marie Franti-ka z Khevenhüllera (1772ó1824), dcera Johanna Franze Xavera Antona Khevenhüllera (1737ó1797), pána na Vachsenecku, Stubenbergu, Horní a Dolní Fladnici ve Třýrsku, Zlín a B ezolupech na Morav , a jeho manželky Marie Terezie, rozené hrab nky Rotthalové (1742ó1777). Marie Franti-ka z stala celý flivot svobodná, ást flivota strávila v domácnosti své nete e Marii Terezii Orsini Rosenberg (1798ó1866), provdané za Eugena Karla ernína. flivotní osudy hrab nky m flme rekonstruovat podle deníku, který si pravd podobn vedla b hem v t-í ásti flivota. Franti-ka trp la vadou sluchu, cofl ji ve spole nosti áste n hendikepovalo. Více NOVÁ, Helena: *Víde ský kongres o ima hrab nka Khevenhüllerové*. eské Bud jovice 1999. Diplomová práce obhájená na Historickém ústavu Pedagogické fakulty Jiho eské univerzity, vedoucí práce Milena Lenderová; LENDEROVÁ, Milena: *Dív í a flenské deníky 19. století*, s. 167, 185.

⁵⁴Státní oblastní archiv T ebo (dále SOAT), pracovi-t Jind ich v Hradec, Rodinný archiv ernín (dále RA), Deník Franti-ky Khevenhüllerové, 2 svazky, 1809ó1810. Existuje i editovaná verze ásti deníku (vybrané zápisky z kv tna afl ervence 1809), LENDEROVÁ, Milena: *Kn flna a š o-klivý francouzský kanibalö. Francouzská okupace Vídn v roce 1809 o ima kn flny Marie Franti-ky Khevenhüllerové*. Jiho eský sborník historický, LXVIóLXVII/1997ó1998, s. 118ó127.

kongresu v roce 1815.⁵⁵ Pro naši práci byl nejvíce pínosný pohled kn flny na francouzskou okupaci Vídn v roce 1809.

Krasopisným, i kdyfl drobným písmem (cofl znesnad uje badatelí tení) je vedena korespondence Marie-Louisy Habsbursko-Lotrinské⁵⁶ se svým drahým bratrancem, toskánským velkovévodou Leopoldem II.⁵⁷ Dopisy plné úcty a náklonnosti nám vypovídají o flivot Marie-Louisy v Itálii, o starostech s rodinou, o cestách, ale i o finan ních záleflitostech, ve kterých fládá svého bratrance o radu.

T chto 24 dopis z let 1823ó1846, psaných ve francouz-tin a uloflených v rodinném archivu Toskánských Habsburk , se ukázalo jako nejslab-í lánek pramenné základny této práce.⁵⁸ Korespondence nám m la pomoci odhalit vztah Marie-Louisy ke svému prvnímu manflelovi i k francouzskému prost edí na základ vzpomínek, p edpoklady se v-ak potvrdily jen z ásti. Vévodkyn parmská sice svého prvního mufle v korespondenci zmi ovala, spí-e v-ak okrajov , daleko více se nap íklad

⁵⁵Více NOVÁ, Helena: *Víde ský kongres o ima hrab nka Khevenhüllerové*. eské Bud jovice 1999.

⁵⁶Marie-Louisa Habsbursko-Lotrinská (1791ó1847), dcera rakouského císa e Franti-ka II. (I.) a Marie-Terezie Neapolské, pranete Marie-Antoinetty. 2. dubna 1810 se stala francouzskou císa ovnou, o pár m síc pozd ji matkou jediného legitimního syna, ímského krále Napoleona II., pozd j-í vévoda Zákupský. Od roku 1814 afl do své smrti flila v Itálii pouflívajíc titul vévodkyn z Parmy, Piacenzy a Guastally. Po smrti Napoleona v roce 1821 se je-t dvakrát provdala, poprvé za hrab te Adama Adalberta Neipperga (1775ó1829), poté za hrab te Charlese-Reného de Bombelles (1784ó1856). Více HAMANNOVÁ, Brigitte (ed.): *Habsburkové. flivotopisná encyklopedie*. Praha 2001, s. 298ó301; HERRE, Franz: *Marie Luisa. Napoleon byl její osud*. Praha 1997; WEISSENSTEINER, Friedrich: *Dcery Habsburk na cizích tr nech*. Praha 2001, s. 87ó120.

⁵⁷Leopold II. (1797ó1870), od roku 1824 toskánský velkovévoda, byl posledním fakticky vládnoucím toskánským panovníkem z rodu habsbursko-lotrinského. Syn Ferdinanda III. a neapolsko-sicilské princezny Marie Luisy, vnuk eského krále a ímského císa e Leopolda II. Byl p esv d eným nep ítelem liberalismu a italského národního hnutí. V roce 1848 byl smeten evropskou revoluní vlnou, s pomocí rakouské armády se do Toskánska vrátil, nadobro ode-el v roce 1859, kdy abdikoval ve prosp ch svého syna Ferdinanda IV. Více PÉTOVÁ-MRÁZKOVÁ, Ludmila: *Rodinný archiv Toskánských Habsburk V. Deníky a rodinná korespondence Leopolda II. 1814ó1870*. Inventá . Praha 1966, s. 1ó3; *Italské Toskánsko na mapách a plánech 18. a 19. století. Z rodinného archivu Toskánských Habsburk* . Praha 1992, nestr.; HAMANNOVÁ, Brigitte (ed.): *Habsburkové. flivotopisná encyklopedie*, s. 247ó248; GREGOROVÍ OVÁ, Eva ó NEVÍMOVÁ, Petra: *Skrytý p vab dopis Toskánských Habsburk . Il fascino nascosto del carteggio dei Granduchi di Toscana*. Katalog výstavy Státního úst edního archivu v Praze. Praha 2003, s. 14ó15.

⁵⁸Národní archiv Praha (dále NA), Rodinný archiv Toskánských Habsburk (dále RATH), Leopold II., Dopisy Marie-Louisy toskánskému velkovévodovi Leopoldovi II., inventární íslo 127, karton 18.

v novala synovi Františkovi, známému pod jménem vévody Zákupského. Je velká škoda, že jsme neměli k dispozici deník Marie-Louisy, ze kterého bychom se dozvěděli pravděpodobně více podrobností o jejím pětiletém pobytu ve Francii. Pro naše novou rekonstrukci vztahu Marie-Louisy k Napoleonovi bylo tedy následně využito Napoleonovy editované korespondence, jež obsahuje více než dvě stě dopisů Marii-Louise.⁵⁹ Jistě, jedná se o pohled jednostranný, ale z Napoleonových dopisů se dá mnohé o vztahu Marie-Louisy k Napoleonovi vyčíst. První dopis byl Marii-Louise adresován ještě do Vídně v únoru 1810, poslední shodou okolností také do Vídně, 15. března 1815 své manželce oznamuje: *šMadame, drahá přítelkyně, opřít jsem vystoupal na svůj trůn.*⁶⁰ Dopisy jsou kratšího rozsahu a v době odloučení manželského páru byly psány pravidelně. Přesto ji psal Napoleon, na chybějící zprávy od manželky a o manželce si Marii-Louise nejednou ztříšoval. Hnala ho opravdu starost o svou choť, či spíše posedlost být o něm informován?

*šÍ Vy jste nebezpečí samo: jste velkým, protožte skrytým nebezpečím; lov k uvěření, žte je již pěkonal nebo obešel, a ani k němu nedojde nebo v něm zcela uvězne.*⁶¹ Takto popsal kníže Metternich svou životní lásku Kateřinu Vilemínu Zaháňskou.⁶² Potkali se v roce 1810 ve Vídni při příležitosti svatby Marie-Louisy, o dva roky později začali jejich milostný vztah, který však nakonec Zaháňská na počátku Vídeňského kongresu (kterou byla ozdobou) ukončila. Jejich vztah trval něco málo přes dva roky a zanechal za sebou četnou korespondenci. Právě korespondence kněžny Zaháňské a knížete

⁵⁹LoArchipel (ed.): *Lettres d'amour à Désirée, Joséphine, Marie et Marie-Louise de Napoléon*. Paris 2005, s. 163-335.

⁶⁰« *Madame et chère amie, Je suis remonté sur mon trône.* » Tamtéž, s. 327.

⁶¹POHLODEK, Antonín (ed.): *Bon jour, mon Amie. Milostná korespondence knížete Metternicha a kněžny Zaháňské*. Brno 1997, s. 48.

⁶²Kateřina Vilemína Zaháňská (1781-1839) dcera vévody Petra Birona II. Kuronského a jeho ženy Anny Dorothey von Medem (Kuronsko-ó historické území v Pobaltí, od roku 1795 patřilo Rusku), českému tenáři známa jako postava z *Babičky* Boženy Němcové. Velice vzdělaná (mluvila francouzsky, německy, anglicky), často cestovala, spřátelila se s rodinou francouzského diplomata Talleyranda patřila kněžna Zaháňská k vysoké evropské aristokracii. Více SOBKOVÁ, Helena: *Kateřina Zaháňská*. Praha-ó Litomyšl 2007.

Metternicha, která byla dlouho pokládána za zni enou,⁶³ se stala p edm tem mého studia. Korespondence skládající se z 278 dopis kn flny Zahá ské a 327 Metternichových dopis byla vedena p eváfln ve francouz-tin , jen n kolik dopis bylo napsáno v n m in .⁶⁴ Dopisy, plné vá-nivé lásky obou hrdin , pokrývají poslední léta Napoleonovy vlády (erven 1813 ó b ezen 1815). Vedle projev vroucího citu v nich nalezneme i etné informace politického charakteru, cenné osobní komentá e, dozvídáme se mnoho i o flivotním stylu -lechty na po átku 19. století. Pro diplomovou práci byla korespondence prosp -ná, nebo Metternich i Zahá ská Francii dob e znali, a to nejen ze svých cest.

Bohatý archivní soubor pramen osobní povahy, který je dnes uloflen v archivu v eském Krumlov a eká na zpracování,⁶⁵ zanechala Pavlína ze Schwarzenberka.⁶⁶

Pavlína si od prosince 1789 do jara 1798 vedla sv j deník, jenfl má p es 220 stran a je napsán ve francouz-tin . Zápisky jsou z velké ásti nedatovány a pravd podobným podn tem k vedení deníku byla Pavlínina cesta do Pa ífle (osobní deník je tedy i z ásti cestovní). Deník je psaný krasopisným písmem, tení v-ak na mnoha místech komplikují inkoustové skvrny, -krty a také velká obliba zkratek. Deník je p esycen jednotlivými popisy, je plný poznatk ze zem pis , d jepisu, na Pavlíniny my-lenky, p ání i komentá e tady nebyl prostor. Deník je tak typickým p íkladem je-t

⁶³Dopisy byly nalezeny Marií Ulrichovou v roce 1949 na Meternichov zámku v Plasech.

⁶⁴K výzkumu bylo vyuffito editované verze korespondence: POHLODEK, Antonín (ed.): *Bon jour, mon Amie. Milostná korespondence kníffete Metternicha a kn flny Zahá ské*. Brno 1997.

⁶⁵SOAT, pracovi-t eský Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberk (dále jen RASchw) (primogenitura), Fürstin Pauline, fascikl 539.

⁶⁶Pavlína ze Schwarzenberka (1774ó1810) se narodila v Bruselu jako vévodkyn z Arenbergu (p íslu-nice p vodn n meckého rodu, v 18. století v-ak pln zakotveného v rakouském Nizozemí), dcera Ludvíka Engelberta, vévody z Arenbergu (1750ó1820) a Louisy Antonie Pavlíny, rozené vévodkyn de Brancas-Villars, hrab nky z Lauragais. V roce 1794 se po s atku s panujícím kníffetem Josefem Janem ze Schwarzenberka, vévodou krumlovským (1769ó1833), p est hovala do jifních ech. Pavlína byla velice vzd laná, spole ensky prot elá, dokonce projevovala malí ské a literární nadání. Ovlivn na zejména J. J. Rousseauem jako jedna z prvních p edstavovala *nouvelle mère* (matku, která se o své d ti opravdu starala). Více LENDEROVÁ, Milena: *Tragický bál. fivot a smrt Pavlíny ze Schwarzenbergu*. Praha ó Litomy-l 2004.

osvícenství 18. století, deníky, jejichž hlavní náplní byla sebereflexe, pily a s nástupem století následujícího.

Pro diplomovou práci byla nejprodávající Pavlínina korespondence, která plynule plynule dva st. dopisy.⁶⁷ Korespondenci můžeme rozdělit do tří základních skupin: dopisy adresované rodině, zaměstnancům a přátelům. Nejobsáhlejší je korespondence rodině. V prvních pětiletých letech byla frekvence odeslaných dopisů velmi nízká, později to bývalo obvykle jen jeden za měsíc. Dopisy, jejichž hlavním tématem byly Pavlíniny děti, jsou psány úhledným písmem. Kněžna však slova často spojovala, oblíbila si zkratky, neužívala ani interpunkci, ani velká písmena, identifikace osob je ztížena užíváním určitých deminutiv. Kromě svých dětí, které kněžna neopomněla zmínit téměř v každém dopise, se vnuče i svým cestám, vídeňské společnosti, každodenním záležitostem, zdravím, apod. Jsou to právě dopisy, které vykrešlují Pavlíninu osobnost do detailu.

Korespondence Pavlíniny ze Schwarzenberka nám také odhaluje, jaké místo mělo epistolární umění ve výchovně-estetických dětech na konci 18. a na počátku 19. století.⁶⁸

V rodinném archivu Toskánských Habsburků v Národním archivu v Praze je uložena deník Marie Terezie⁶⁹ z roku 1814.⁷⁰ Jedná se však o pouze zbytky deníku (první zápis byl učiněn 15. března, poslední 4. prosince), zbytek

⁶⁷Pavlíninu korespondenci jíhl studovala Milena Lenderová. LENDEROVÁ, Milena: *Svatá Paulína ze Schwarzenberku*, s. 208-218.

⁶⁸Pavlína ze Schwarzenberka oceňovala, když její děti pokročily v technice psaní dopisů, 7. října 1797 psala své matce: *šit jsem p ekvapena, fe Tereza napsala dopis bez svého uitele, je moc dobrý, bez pravopisných chyb.õ; « šit Je suis bien étonnée que la lettre de Therese ait été écrite sans son Maître, elle est très bien, peu de fautes d'orthographes »* V dalším dopise z roku 1810 chválí za napsání krásného dopisu svou dceru Matyldu a ujišťuje ji, že jíhl brzo bude moci psát bez problémů její písmo. SOAT, pracovnít český Krumlov, RASchw (primogenitura), Fürstin Pauline, fascikl 539, dopis matce, 7. říjen 1797.

⁶⁹Marie Terezie (1767-1827), saská královna, nejstarší dcera císaře Leopolda II. (1747-1792) a Marie Ludoviky Bourbonso-sicilské (1745-1792). Arcivévodkyn byla v roce 1787 provdána za ovdovělého saského prince Antonína Klementa, který vládl v letech 1827-1836. Jejich tři dcery zemřely v dětském věku. Marie Terezie zemřela během slavnostního holdu, který přijímal její manžel jako saský král. HAMANNOVÁ, Brigitte (ed.): *Habsburkové. životopisná encyklopedie*, s. 310.

⁷⁰NA, RATH, Zlomek deníku Marie Terezie, 1814, inventární číslo 81, karton 10.

deníku je pravděpodobně ztracen. Zachovalo se 114 hustě popsaných stran, paleograficky značně různorodých. Identifikace blízkých osob kolem Marie Terezie byla skoro nemožná (také z důvodu chybějící sekundární literatury). Deník se vztahuje cestám saské princezny, zejména té do Vídně v době vídeňského kongresu. Velký prostor je věnován i politickým událostem, což je nadměrně zajímavé, neboť Sasko bylo od roku 1806 do roku 1813 Napoleonovým spojencem.

Násoubor uzavírají prameny osobní povahy Marie Sidonie Clary-Aldringen,⁷¹ které se nacházejí v dělnském archivu.⁷² Jedná se o tři různé svazky deníků z let 1790–1818, k němu výzkumu posloužily deníky z let 1803–1806 a 1811–1815, a o korespondenci. Reflektovány byly dopisy Marie Sidonie se sourozenci: Janem Nepomukem, Marií Kristinou (provdanou Hoyos) a Marií Terezií (provdanou Wilczek), a dále s rodiči, Františkem Václavem Clary-Aldringen a Marií Josefou (rozenou Hohenzollern-Hechingen). Jedná se tedy o značně rozsáhlý archivní soubor.

Deníkové zápisky byly zaznamenávány pravidelně (i když některé byly provedeny s jistým zpožděním) krasopisně napsanou francouzštinou. Marie Sidonie se věnovala na stránkách svého deníku širokému spektru témat o svých cestách, společenským událostem, jednotlivým návštěvám, rodině, neopomněla glosovat ani politické události (kterým je věnován velký prostor) i stávající poasí.

⁷¹Marie Sidonie Clary-Aldringen (1748–1824), manželka nejvyššího purkrabího a prezidenta českého gubernia, ale také významného stavebníka Jana Rudolfa Chotka (1748–1824), s nímž se oženil v roce 1772. JAKLOVÁ, Pavla a SMÍTKOVÁ, Helena: *Rodinný archiv Clary-Aldringen*. Teplice (1138) 141661948. Inventář. Děln 2004, s. 3, 31; CERMAN, Ivo: *Chotkové*. Praha 2008, s. 359–375.

⁷²Státní oblastní archiv v Litoměřicích (dále SOAL), pracoviště Děln, Rodinný archiv Clary-Aldringen (dále RACIA), Marie Sidonie Clary-Aldringen, inventurní číslo 261, 262; kartony 110, 111, 112, 114.

III. FRANCOUZSKÁ SPOLE NOST NA KONCI 18. A NA PO ÁTKU 19. STOLETÍ

3.1 MALÝ EXKURZ DO ESKO-FRANCOUZSKÝCH VZTAH

Po celá staletí ovliv ovala Francie eské zem , nejintenzivn ji eskou kulturu v tom nej-ir-ím slova smyslu. Ke kulturním kontakt m, které se v r zných dobách vyvíjely r zným zp sobem, p iblyly afl na konci 19. století p ímé styky hospodá ské. Nejpozd ji se p idaly stálé kontakty politické. Vlastní zahrani ní politiku m la totiž afl samostatná eskoslovenská republika, i kdyfl ufl založení francouzského konzulátu v roce 1897 p ívítali s ur itou nad jí zejména mlado e-i, av-ak první konzul spolupráci se siln frankofilským eským nacionalismem odmítl.⁷³ Daleko intenzivn j-í v-ak byly kontakty neformální, vzájemné styky mezi p íslu-níky dvou odli-ných národ . O t chto setkáních nám jednotliví akté i zanechali etné zprávy ve svých cestovních i osobních denících, korespondenci, v p íleflitostných tiscích a kronikách, nechybí v-ak ani beletrie i novinové zprávy. Jména jako markýz La Fayette, Germaine de Staël, Élisabeth Vigée Le Brun, Karel X., Joachim Barrande, Chateaubriand, Ernest Denis i Paul Claudel nesmazateln poznamenala svým del-ím i krat-ím pobytem esko-francouzské vztahy a zapsala se do na-í pam ti.

První velký zájem o Francii je obecn datován do doby Lucemburk , dále se o zejména politické styky se zemí galského kohouta snaflil Ji í z Pod brad. Okouzlení Francií a francouzskou vzd laností se promítlo i do etných kavalírských cest.⁷⁴ Po vypuknutí t icetileté války se rakouský císa

⁷³LENDEROVÁ, Milena: *Malé zamy-lení nad esko-francouzskými vztahy*. In. FERRO, Marc, *D jiny Francie*. Praha 2006, s. 585.

⁷⁴Viz nap . PÁNEK, Jaroslav: *e-tí cestovatelé v renesan ní Evrop . Cestování jako initel kulturní a politické integrace*. eský asopis historický 88/1990, . 5, s. 6616682; LENDEROVÁ, Milena: *Studenti ze st ední Evropy na léka ské fakult univerzity v Montpellieru (160061789)*. *Historický obzor* 10/1999, . 768, s. 1736178.

obrátil právně na Francii ze žádostí o pomoc (francouzští vojáci byli proslulí svou udatností)⁷⁵ a po bitvě na Bílé hoře se stali trinácti francouzským velitelům odmítnutými zkonfiskovanými pozemky české šlechty.⁷⁶ Tyto široké lidové vrstvy se s Francouzi seznámily na vlastní kůži až na počátku válek o dědictví rakouské ve čtyřicátých letech 18. století. Obraz Francouze jako nepřítel neměl žádný rozdíl od zafixovaného obrazu Němce v českém prostředí tradici.⁷⁷ Po skončení sedmileté války, kde Francie i Rakousko uhlídaly na jedné straně barikády, přibývalo Francouzů, kteří chtěli poznat tuto spojeneckou zemi na vlastní oči.⁷⁸ Je všeobecně známo, že vojenské a diplomatické události přelomu 18. a 19. století uvedly poprvé od časů tereziánských válek českou zemi opět do popředí evropského zájmu. Po pádu Bastily a s nástupem Napoleona se česká země stala útočištěm francouzských emigrantů a přibývali i francouzští vojáci (viz kapitola 4.1). Velký rozmach cest Francouzi do střední Evropy poháněných cestovatelskou zvědavostí nastal až během 19. století. Zejména od roku 1871, kdy Francie prohrála v prusko-francouzské válce, můžeme datovat v českých zemích po jinajíc kladné hodnocení, donedávna jen tušená protiněmecká koalice českého a francouzského národa se stala téměř oficiálním stanoviskem.⁷⁹

Právě se v 18. století stala mekkou evropské kultury, třebaže se její postavení mezi léty 1793 a 1799 otřásl v základech a označení *nového*

⁷⁵Výraz kuráží převzala šlechta z francouzštiny právně v tomto období. REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita: 1848-1914*. Praha 2008, s. 31.

⁷⁶V dobách třicetileté války přišly do českých například rod Aldringen z Lotrinska i rod Vernier de Rougemont z burgundské oblasti. V polovině 18. století k nám ze Slezska přišel francouzský šlechtický rod Harbuval-Chamaré. Více HALADA, Jan: *Lexikon české šlechty II*. Praha 1993, s. 13614; *Lexikon české šlechty III*. Praha 1994, s. 2086209, 56657; POLIČANSKÝ, Josef: *Napoleon a srdce Evropy*. Praha 1971, s. 40641.

⁷⁷Více KOLDINSKÁ, Marie a MEDIVÝ, Ivan: *Válka a armáda v českých dějinách*. Sociologické ústředí. Praha 2008, s. 3336335.

⁷⁸LENDEROVÁ, Milena: *Malé zamyšlení nad esko-francouzskými vztahy*, s. 594; VLNAS, Vít: *šlechty, Praha a říšský patriotismus napoleonské doby. Marginalita k tématu*. In. HOJDA, Zdeněk a PRAHL, Roman (eds.), *Mezi národy. Kultura a umění v českých zemích kolem roku 1800*. Praha 2000, s. 159.

⁷⁹OLŠÁKOVÁ, Doubravka: *Francie jako padlý Babylón i pozemský ráj? Obraz Francie a Francouze v českém tisku 19. století*. In. FASORA, Lukáš a HANUŠ, Jiří a MALÍ, Jiří (eds.), *Napoleonské války a historická paměť*. Brno 2005, s. 187.

*Babylonu*⁸⁰ se neslo Evropou. Mocným magnetem se stalo ať francouzské císaství, i když podle Stéphana Reznikova Paříž a potažmo Francie ztrácela své postavení, nebo nejvýraznější kulturní vlivy první poloviny 19. století proudily z Německa a Anglie.⁸¹ Francouzský klasicismus a osvícenství byly přebity evropským romantismem, ve druhé polovině 19. století Paříž znovu vydobyla své postavení kulturního centra Evropy.

Významnou silou francouzské kultury byl její jazyk, francouzština si v českých zemích získala výjimečné místo, které od 18. století markantně sílilo. Vliv francouzštiny se upevnil i díky sňatku Marie Terezie s Františkem Lotrinským v roce 1736, uzavřením spojenecké dohody mezi Francií a Rakouskem roku 1752 a později také sňatkem Marie Antoinetty s Ludvíkem XVI.⁸² Francouzština byla jazykem prostého lidu, zejména jazykem úředním a obchodním, francouzština jazykem německých, který se stal jejím distinktivním znakem, kterým se snažila poukázat na svou jedinečnost. V německých rodinách nejen v českých zemích tak přibývalo francouzských receptorů a vychovatelek.⁸³ Jak konstatuje Radmila Slabáková, francouzština se stala v habsburské monarchii v této sociální vrstvě supranacionálním jazykem ať do začátku 20. století. Avšak od poloviny 19. století její pozice slabla a rostl význam angličtiny.⁸⁴

⁸⁰Obraz Babylonu, starozákonního asyrského království, které muselo být zničeno, nebo porušeno Božími úděly, byl prvním obrazem Francie v podomí české společnosti. Taková představa se rozšířila v habsburské monarchii zejména po roce 1793. *š Vždy co jiného není porušení Božího údu na zemi představovala v o nich dobové společnosti poprava francouzského krále?* OLŠÁKOVÁ, Doubravka: *U nás není Paříž. Francouzská inspirace českých umělců v 19. století.* *Dějiny a současnost XXVII/2005*, č. 4, s. 33.

⁸¹REZNIKOW, Stéphan: *Frankofilství a česká identita*, s. 43.

⁸²Tamtéž, s. 31.

⁸³Sňatání lidu, které proběhlo v Praze v roce 1793, ukázalo, že ve městě tou dobou žilo 75 Francouzů. Mezi 66 Francouzi, jejichž profesí bylo možné určit, figuruje 21 guvernantek a domácích učitelů, 16 učitelů, 14 učitelů jazyka, 7 obchodníků, 6 služebných, 1 duchovní, 1 voják. Lidé zaměstnaní v německých rodinách tvořili tedy minimálně dvě třetiny. Tamtéž, s. 33.

⁸⁴SLABÁKOVÁ, Radmila: *Šel est H chst Zeitō aneb Jaký jazyk pro aristokracii v německých a na Moravě*, s. 112.

Od 60. let 19. století se francouzský jazyk využíval i na vyšších školách.⁸⁵ Znalost jazyka zemí galského kohouta patřila tedy nejen k nezbytnému lechtickému vychování, ale začalo se objevovat i v m –anském prostředí. Po založení pražské sekce Alliance française (společnosti pro šíření francouzského jazyka a kultury) v roce 1886, se oblíbenost francouzštiny je-t zvýšila.⁸⁶

Místa francouzské paměti v českých zemích nejsou příliš početná, ale památný Slavkov, Olomouc, zámek Bůt hrad, Sudety, Francouzský institut v Praze ve Tř p –anské ulici patří ke stálícím.

eské bádání o d jinách Francie v posledních dvaceti letech výrazně posílilo, Francie 18. a 19. století se stala oblíbeným tématem eských historik . Ze široké k –ály eských historik , kteří se tímto tématem zabývali i zabývají, jmenujme Josefa Polí –enského, který byl odborníkem zejména na politické d jiny daného období;⁸⁷ Kv tu Mejd ickou, jeft se zabývala francouzskou revolucí.⁸⁸ Stejnému tématu se v nuje i Miroslav Hroch,⁸⁹ specialista na d jiny národních hnutí. Znalcem napoleonských válek je u nás zejména Du –an Uhlí⁹⁰ i Ivan Tědivý⁹¹. Nesmíme zapomenout ani na historiku Pavlu Horskou a její p ínos k odhalení d jin esko-francouzských vztah .⁹²

⁸⁵LENDEROVÁ, Milena: *Malé zamyšlení nad esko-francouzskými vztahy*, s. 584.

⁸⁶REZNIKOW, Stépane: *Frankofilství a eská identita*, s. 486.

⁸⁷POLÍ –ENSKÝ, Josef: *Napoleon a srdce Evropy*. Praha 1971.

⁸⁸MEJD ICKÁ, Kv ta: *echy a francouzská revoluce*. Praha 1959; MEJD ICKÁ, Kv ta: *Listy ze stromu svobody*. Praha 1988.

⁸⁹HROCH, Miroslav ó KUBI TĚOVÁ, Vlasta: *Velká francouzská revoluce a Evropa: 1798ó1800*. Praha 1990; HROCH, Miroslav: *Napoleonské války a formování národ ve st ední Evrop* . In. FASORA, Luká – ó HANU TĚ Ji í ó MALÍ , Ji í (eds.), *Napoleonské války a historická pam* . Brno 2005, s. 9n.

⁹⁰UHLÍ , Du –an: *Slunce nad Slavkovem*. Praha 1984.

⁹¹TĚDIVÝ, Ivan ó B LINA, Pavel ó VILÍM, Jan ó VLK, Jan (eds.): *Napoleonské války a eské zem* . Praha 2001.

⁹²HORSKÁ, Pavla: *Sladká Francie*. Praha 1996.

Nejplodnější historií, která se esko-francouzským vztah m (zejména kulturním) v nuje p es dvacet let, je bezesporu Milena Lenderová.⁹³ Mladší generaci zastupují historiky Daniela Tinková, jeff se zabývá mimo jiné Francouzskou revolucí a její historiografií,⁹⁴ Radmila Třva í ková-Slabáková⁹⁵ i Doubravka Oláková.⁹⁶

Mezi d leffité sborníky, které reflektují námi sledované období a byly d leffitou sekundární literaturou pro tuto práci, je t eba zmínit sborník prací z V. mezinárodního napoleonského kongresu v roce 2005 nesoucí název *Evropa 1805*,⁹⁷ dále taktéff brn nský sborník z roku 2005 *Napoleonské války a historická pam ě*.⁹⁸ Nem li bychom opomenout ani zna n tematicky široký a interdisciplinárn zam ený sborník *Jakou Evropu ohla-ovala bitva u Slavkova?* ze stejnojmenné mezinárodní konference z roku 2005.⁹⁹

Na francouzské stran bychom historiky v nujíící se esko-francouzským vztah m, potaflmo eským d jinám, mohli spo ítat na prstech. Jedním z prvních, kte í objevili pro Francii d jiny st ední Evropy, byl nepochybn ve druhé polovin ě 19. století a na po átku 20. století historik

⁹³Bibliografie Mileny Lenderové viz seznam literatury.

⁹⁴TINKOVÁ, Daniela: *Francouzská revoluce*. Praha 2008; *Revolu ní Francie 1786/1799*. Praha 2008; *Revoluce a smysl d jin. Esej o mýtu revolu ního zlomu a šlogiky d jin v historiografické reflexi*. D jiny ó Teorie ó Kritika 2004, . 1, s. 30658.

⁹⁵Mezi její specializaci pat í zejména ěchta, emigrace a exil, historiografie a teorie historie. TřVA Í KOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila: *Rodinné strategie ěchty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha 2007; SLABÁKOVÁ, Radmila: *Emigrace a kontrarevoluce a jejich místo v historiografii Francouzské revoluce*. In. HANU Tř Jí í ó VL EK, Radomír (eds.), *Interpretace Francouzské revoluce*, Brno 2004, s. 83690; Třchtická emigrace za Francouzské revoluce a rodinná pam ě. In. FASORA, Luká- ó HANU Tř Jí í ó MALÍ , Ji í (eds.), *Napoleonské války a historická pam ě*. Brno 2005, s. 1456154.

⁹⁶Mezi její hlavní badatelské zám ry pat í esko-francouzské vztahy v 19. a 20. století. CHROBÁK, Tomá- ó OL TřÁKOVÁ, Doubravka: *Ernest Denis. ffivot a dílo*. Praha 2003; OL TřÁKOVÁ, Doubravka: *Formování národní identity v multinacionálním prost edí: Pa íff-í imigranti v letech 18486/1900*. Praha ó Pa íff 2007. Dizerta ní práce obhájena na Pedagogické fakult ě Univerzity Karlovy, vedoucí práce Xavier Galmiche; *Francouzi v Sudetech. Zapomenutá kapitola esko-francouzských vztah ě*. D jiny a sou asnost XXIX/2008, . 2, s. 40643; *Francouzský Herkules u Slavkova*. D jiny a sou asnost XXVII/2005, . 11, s. 36640; *U nás není Pa íff (Francouzské inspirace eských um lc v 19. století)*. D jiny a sou asnost XXVII/2005, . 4, s. 33637.

⁹⁷KOTULÁN, Jaroslav ó UHLÍ , Du-an (eds.): *Evropa 1805*. Brno 2006.

⁹⁸FASORA, Luká- ó HANU Tř Jí í ó MALÍ , Ji í (eds.): *Napoleonské války a historická pam ě*. Brno 2005.

⁹⁹RAKOVÁ, Svatava ó LEQUESNE, Christian: *Jakou Evropu ohla-ovala bitva u Slavkova?* Praha 2006.

Ernest Denis.¹⁰⁰ S jeho jménem bylo spojeno i otevření Francouzského institutu v Praze v roce 1920.¹⁰¹ Po druhé světové válce působil v Československu jako učitel francouzštiny i další významný historik, později profesor pařížské Sorbony, Victor-Lucien Tapié.¹⁰²

Mezi současné znalce českých dějin a česko-francouzských vztahů jistě patří Marie-Elizabeth Ducreux,¹⁰³ Alain Soubigou,¹⁰⁴ a zejména Antoine Marès.¹⁰⁵ Mezi nejmladší historiky zabývající se česko-francouzskými dějinami se svou disertační prací, která vyšla i v českém překladu, zabýval Stéphane Reznikow.¹⁰⁶ Komunistické straně a utváření se kolektivní paměti komunismu se věnují především Françoise Mayer¹⁰⁷ a Jacques Rupnik.¹⁰⁸

¹⁰⁰Ernest Denis (1849-1921), francouzský historik, bohemista, politik. DENIS, Ernest: *Fin de l'indépendance bohême. I ó Georges de Podiebrad, les Jagellons*. Paris 1890; *La Bohême depuis la Montagne Blanche (I, II)*. Paris 1903. Více o Denisov osob CHROBÁK, Tomáš – OLŠÁKOVÁ, Doubravka: *Ernest Denis. život a dílo*. Praha 2000.

¹⁰¹Francouzský institut se dnes v Praze věnuje především propagaci francouzské kultury a jazyka. Více MARÈS, Antoine: *Opravdová láska k Francii. Francouzský institut v Praze*. Dějiny a současnost XXX/2008, č. 2, s. 306-32.

¹⁰²Victor-Lucien Tapié (1906-1974), přední odborník na období baroka a habsburské monarchie v 17. a 18. století, věnoval se i dějinám střední Evropy v 19. a 20. století a československé historiografii. TAPIÉ, Victor-Lucien: *L'Art religieux baroque en Tchéco-Slovaquie*. Lille 1938; *Les Historiens tchèques et leur pays: De Palacký à Pekař*. Paris 1956; *Les Nationalités slaves d'Autriche-Hongrie de 1850 à 1914*. Paris 1962; *L'Europe de Marie-Thérèse: Du baroque aux lumières*. Paris 1973. K nástupci profesora Tapiého patří na Sorboně Olivier Chaline. CHALINE, Olivier: *La Bataille de la Montagne blanche*. Paris 2000.

¹⁰³Mezi vědecké zájmy Marie-Elizabeth Ducreux patří národní povědomí a historiografie Rakouska, českých zemí a bývalého Československa, a problematika identity. Specializuje se také na kulturní a náboženské aspekty střední reformace a protireformace v 16. století. DUCREUX, Marie-Elizabeth (ed.): *Histoire et nation en Europe centrale et orientale, XIXe-XXe siècles*. Paris 2000.

¹⁰⁴Přední středoevropský dějinář na Sorboně a je velkým znalcem zejména osudů prvního československého prezidenta. SOUBIGOU, Alain: *Thomas Masaryk*. Paris 2002. (český překlad Tomáš-Garrigue Masaryk vyšel v roce 2004)

¹⁰⁵Odborník na česko-francouzské vztahy zejména ve 20. století, profesor na Université de Paris I. MARÈS, Antoine: *Histoire des pays tchèques et slovaque*. Paris 1995; *Les relations franco-tchécoslovaques (1918-1939)*. Paris 2003.

¹⁰⁶REZNIKOW, Stéphane: *Francophilie et identité tchèque: 1848-1914*. Lille 2001. (český překlad *Frankofilství a česká identita: 1848-1914* vyšel v roce 2008)

¹⁰⁷MAYER, Françoise: *Les Tchèques et leur communisme: Mémoire et identité politiques*. Paris 2003. (český překlad *Oni a jejich komunismus* vyšel v roce 2009)

¹⁰⁸RUPNIK, Jacques: *Histoire du Parti communiste tchécoslovaque, des origines à la prise du pouvoir*. Paris 1981. (český překlad *Dějiny Komunistické strany Československa: Od počátku do převzetí moci* vyšel v roce 2002)

Nem li bychom zapomenout ani na innost Francouzského ústavu pro výzkum ve společenských vědách (CEFRES), jenž má sídlo v Praze v Emauzském klášteře. Ústav, zaměřující se zejména na pořádání konferencí, seminářů a kulatých stolů, slouží jako intelektuální prostředí mezi českými, slovenskými a francouzskými vědeckými pracovníky a univerzitami. Pravidelně jsou práce jednotlivých členů ústavu uveřejňovány v *Cariers du CEFRES*.¹⁰⁹

3.2 FRANCOUZSKÁ SPOLEČNOST V OBDOBÍ NAPOLEONOVY VLÁDY¹¹⁰

O době Napoleonovy vlády ve Francii byly popsány už stohy papírů, nespočet historiků na celém světě se vyjadřoval a vyjadřuje k této problematice. Sestavit historiografii napoleonských studií je nadnárodní síla, nemůžeme však nezmínit nejvýznamnějšího odborníka na napoleonskou dobu, mufler, kterému bychom měli nechat Napoleona vstoupit na univerzitu¹¹¹ o Jeana Tularda o autora desítek knih a studií v novějších letech Napoleonovi a jeho době.¹¹² V roce 1989 vyšla pod redakcí profesora Tularda i základní příručka *Dictionnaire Napoléon*, jejíž první dva tlusté svazky.¹¹³

¹⁰⁹Více www.cefres.cz

¹¹⁰V této kapitole vycházím především z následujících materiálů: BOUDON, Jacques-Olivier: *Histoire du Consulat et de l'Empire 1796/1815*. Paris 2003; FURET, François: *Francouzská revoluce, díl I. Od Turgota k Napoleonovi 1770/1814*. Praha 2004; LENTZ, Thierry: *Napoléon*. Paris 2001; PETITEAU, Natalie: *Napoléon, de la mythologie à l'histoire*. Paris 2004; TULARD, Jean: *La Vie quotidienne des Français sous Napoléon*. Paris 1978; TULARD, Jean: *Napoléon et la noblesse de l'Empire*. Paris 2003; seminář *La Société sous le Consulat et l'Empire* pod vedením Érica Anceauba a přednášky Jacquese-Oliviera Boudona, které probíhaly ve školním roce 2006/2007 na Université Paris Sorbonne-Paris IV; z webových stránek Napoleonovy nadace (www.napoleon.org), kde je velká část odkazů dostupná online.

¹¹¹PETITEAU, Natalie: *Napoléon, de la mythologie à l'histoire*, s. 21.

¹¹²TULARD, Jean: *Nouvelle histoire de Paris. Paris sous le Consulat et l'Empire*. Paris 1970; *Napoléon ou le mythe du savior*. Paris 1977; *La Vie quotidienne des Français sous Napoléon*. Paris 1978; *Napoléon et la noblesse de l'Empire*. Paris 1979; *L'Europe au temps de Napoléon*. Paris 1989; *Le Directoire et le Consulat*. Paris 1991; *Le 18 Brumaire. Comment terminer une révolution*. Paris 1999; *La Province au temps de Napoléon*. Paris 2003.

¹¹³TULARD, Jean (ed.): *Dictionnaire Napoléon*. Paris 1989 (reedice 1999).

Za všechny další *napoleonology* jmenujme alespoň editore Napoleonovy nadace Thierryho Lentze,¹¹⁴ nástupce Jeana Tularda na pařížské Sorboně a editore *Institut Napoléon* Jacquese-Oliviera Boudona¹¹⁵ i profesorku avignonské univerzity Natalie Petiteau.¹¹⁶

V této kapitole se zamíříme na zmínky flivota francouzské společnosti, které probíhaly za vlády Napoleona, neopomeneme zmínit ani inovace, které byly určující pro vývoj francouzské společnosti v 19. století. Nejprve se však krátce zastavme u Napoleona Bonaparta.

Podle Francouzů je Napoleon druhou největší historickou osobností, v roce 1997 se v průzkumech umístil hned za generálem de Gaullem.¹¹⁷ Napoleon se však stal i opravdovým evropským hrdinou, v evropské kolektivní paměti je zapsán jako kladná postava, a to nejenom tam, kde podpořil národní cítění jako v Polsku i Itálii, ale také například ve Španělsku a ve Velké Británii, v zemích, se kterými měl nemalé problémy.¹¹⁸ Napoleonská legenda, která dosáhla svého vrcholu v roce 1840, kdy byly do Paříže převezeny ostatky císaře,¹¹⁹ se záhy změnila

¹¹⁴LENTZ, Thierry: *Le Grand Consulat*. Paris 1999; *Dictionnaire des ministres de Napoléon*. Paris 1999; *Napoléon*. Paris 2001; *Nouvelle histoire de l'Empire, I., II.* Paris 2002/2004.

¹¹⁵BOUDON, Jacques-Olivier: *Histoire du Consulat et de l'Empire 1799/1815*. Paris 2000; *Napoléon et les cultes*. Paris 2002; *Napoléon et les lycées*. Paris 2004; *Napoléon Ier et son temps*. Paris 2004.

¹¹⁶PETITEAU, Natalie: *Elites et mobilités: La noblesse de l'Empire au XIXe siècle (1806/1914)*. Paris 1997; *Napoléon, de la mythologie à l'histoire*. Paris 1999; *Lendemain de l'Empire. Les soldats de Napoléon dans la France du XIXe siècle*. Paris 2003.

¹¹⁷PETITEAU, Natalie: *Napoléon, de la mythologie à l'histoire*, s. 397.

¹¹⁸*Avant-propos. Un héros européen*. Les Collection de l'Histoire, červenec 2003, . 20, s. 3.

¹¹⁹Velký záflitek to tehdy byl pro patnáctiletou Gabrielu ze Schwarzenberka (vnučku slavného vojvodu Karla Filipa), která si do svého deníku poznamenala: *šN kolik výstřelů z dlaní nám oznámilo, že se blíží parník, na němž se nachází císařova rakev. í Hodně lidí k ní šlo šA flíje císař! ō, šA flíje Napoleon! ō, šA flíje král! ō, šA flíje princ z Joinville! ō Stáli na břehu a sledovali loď nalofenou tak drahým nákladem. Bylo to dojemné, a kdybych byla přivřelá, nikdy bych mohla zadržet své slzy, přisobilo to na mě dojem, na který nikdy nezapomenu. Moje láska k Ludvíku Filipovi je-ť vzrostla, protože naplnil poslední slova umírajícího; umírající Napoleon totiž řekl: šPři si, aby mě popel byl přenesen na břehy Španělska, k Francouzům, které jsem tolik miloval. ō í Konečně přišel ten den, kdy mě přinesla celá námořní cesta. Paříž byla flivá a hluk jako nikdy předtím. Ulice byly plné lidí a obchodníků se slámkami, kteří k ní šli: šMé milé dámy, milí pánové, nezapomejte na velkána, kupte slámky! ō Gabriela si z Paříže mimo jiné odvezla i malou stříbrnou sošku Napoleona na památku. LENDEROVÁ, Milena a PLŮKOVÁ, Jarmila: *Gabriela ze Schwarzenbergu. Krátká cesta flivotem a Evropou*. Praha 2006, s. 167, 169.*

v šnevy erpatelný mýtus, který se nabízí v-em jeho š tená mō (podle Marxe ni itel feudálního ádu, podle Freuda frustrovaný kadet) a kte í nechávají oflívat dal-í mýty: mýty o flenách (malicherné Josefín , nev rné Marie-Louise, dojemné Marii Walewské); o Talleyrandovi jako králi diplomat a o Fouchém jako zakladateli moderní policieí ō¹²⁰ To jsou nadmíru výstiflná slova Jeana Tularda z jeho slavné knihy z roku 1977 *Napoleon: Mýtus spasitele*, jeff se stala ve Francii best-sellerem. Napoleon je fenoménem, který flíje nejen s Francouzi ufl od 19. století. Jeho popularita byla notn p ipominána a vyuffívána zejména v dob politických krizí (ufl v roce 1830, dále b hem revolu ního roku 1848, v pr b hu první i druhé sv tové války, ale v i roce 1968), kdy se Francie obracela ke svému hrdinovi, ekala na svého *spasitele*.¹²¹

I kdyfl dnes si francouz-tí politici nev dí rady, jak mají s napoleonskou legendou vlastn naloflit, cofl bylo patrné p i p íleflitosti dvoustých oslav bitvy u Slavkova. Paradoxn si Francouzi více p ipomn li velkou námo ní poráflku u Trafalgaru, neff Napoleonovo mistrné vít zství v bitv t í císa , kterou pat i n oslavil tábor tehdej-ích poraflených. Byla zru-ena i velkolepá výstava o Napoleonovi plánovaná v Musée de l'Armée v Pa íffli. Trefn vystihl situaci Thierry Lentz v deníku *Le Monde*: *š Francouzi mají strach ze své vlastní historie*.¹²²

š Ob strany [jakobíni a roajalisté] p ímo volaly po králi, av-ak po takovém, který by se zcela li-il od ostatních panovník , protofle ho na sv t p ivedl rozum a svrchovanost lidu. A tak se tehdy zrodil Napoleon Bonaparte, král Francouzské revoluce. V roce 1789 z ídili Francouzi

¹²⁰TULARD, Jean: *Napoleon ou le Mythe du Sauveur*, Paris 1987, s. 451 [online]. Dostupné na <http://www.histoire.upol.cz/19/prameny/tulard.htm> [cit. 2010-03-15].

¹²¹PETITEAU, Natalie: *Napoléon, de la mythologie à l'histoire*, s. 401.

¹²²Cit. dle a více KOLOUCHOVÁ, Zuzana: *Francouzské potífle s napoleonskou legendou*. *D jiny a sou asnost* XXVIII/2006, . 1, s. 7.

*pod jménem monarchie republiku. O deset let pozd ji ustanovili pod jménem republiky monarchii.*¹²³

Napoleonova vláda ve Francii je tradičně ohraničena léty 1799-1814, Napoleonových *Sto dní* na jaře 1815 bylo jistě epilogem. Napoleon v státě měl ústavní základ,¹²⁴ do 18. května 1804, kdy bylo vyhlášeno císařství, vládl Francii jako konzul. Napoleon v tomto roce neobnovil království, což by bylo podle Jeana Tularda po jedenácti letech ještě značně kompromitující, navázal přímo na Karla Velikého, tak se tedy mohl rovnat ruským a rakouským panovníkům.¹²⁵

Napoleon po státním převratu z 18. a 19. brumairu obnovil poádek a ihned se pustil do budování novodobého francouzského státu. Po jeho boku stáli jak lidé, kteří se *narodili* z Revoluce, tak také ti, kteří sloužili starému režimu. Napoleonovi se podařilo spojit výdobytky revoluce s tradicí *Ancien Régime*.

Francie dostala za Napoleona tvrdě centralizovaný stát postavený na dokonalé administrativě, armádě a policii,¹²⁶ s právním a sociálním řádem z dob Revoluce zaručující Francouzům občanskou svobodu. Ve skutečnosti však centralizace fungovala špatně, a to zejména kvůli vzdálenosti, vždy na cestu z Paříže do Toulonu jste si museli vyhradit více než jeden týden.¹²⁷ Napoleon dokázal smířit Francouze, kteří byli Revoluční postaveni proti sobě, ve státní správě vedle sebe pracovali bývalí girondini a stoupcí teroru, do vlasti se vrátili i emigranti. Napoleon v státě byl silnější než za Ludvíka XIV., což bylo zapříčiněno zrušením privilegií, a to jak těch individuálních, tak také privilegií cech a různých korporací.

¹²³FURET, François: *Francouzská revoluce*, s. 320.

¹²⁴Ústavy z let 1800, 1802, 1804 a 1815. Více TULARD, Jean: *Napoléon*. Paris 2005, s. 9.

¹²⁵TULARD, Jean: *Le Saveur de la Révolution*. Les Collection de l'Édition de la Revue d'Histoire, červenec až září 2003, s. 20, s. 21.

¹²⁶Což však neznamena, že by Napoleonova Francie byla postavena na vojenském základě. Více TULARD, Jean: *Napoléon*, s. 196-22.

¹²⁷Tamtéž, s. 22-23.

Tém v-e trvalé, ím se Napoleon Bonaparte zapsal do národních d jin Francie, vzniklo v období konzulátu, tedy mezi léty 1799-1804. Napoleon v této době provedl d lefité administrativní reformy. Do dne-ka ve Francii p etrval post prefekta, který byl zaveden ufl v únoru 1800. Prefekt jako hlava departementu se zpovídal jen ministr m. Byl vybaven velkou mocí, stál v ele nové státní správy, která byla založena na pyramidové organizaci. Nejnífl-ím lánkem (a také tím nejproblemati t j-ím) byl ú ad starosty, který se zodpovídal podprefektovi. V ten samý m síc jako ú ad prefekta byla založena i národní banka (*Banque de France*), soukromá spole nost vedená nejzámofn j-ími banké i, o t i roky pozd ji byla zavedena i nová m na krytá zlatem *franc germinal*, který si udržel svou stabilitu afl do vypuknutí první sv tové války.

Pro svou rozsáhlou administrativu pot eboval Napoleon vychovat nové státní ú edníky, proto v noval tak velkou pé i -kolství, zejména -kolství st ednímu. Třkoly, ur ené jen muflské ásti populace, byly pln pod ízeny státu, u ítelé byli jmenováni a placeni ze státní pokladny. V roce 1802 vznikla lycea, pýcha st edo-kolského studia, které m ly za úkol formovat budoucí elity zem . V roce 1808 zavedl p esné stanovy maturitní zkou-ky, která v-ak ve Francii existovala ufl od 18. století.

Za Napoleonovy vlády se znovu navázaly styky s Vatikánem, které byly za Francouzské revoluce násiln zp etrhány. 15. ervence 1801 podepsal Napoleon s papeřem Piem VII. konkordát. Sedmnáct lánk ur ovalo nové podmínky existence katolické církve ve Francii, která byla vyhlá-ena jako *víra velké ásti Francouz* (ne v-ech, cofl byla markantní zm na). Napoleon si ponechal nad katolickou církví velkou moc, biskupové byli státní ú edníci (jmenováni a placeni státem), podpisem papeře byl stvrzen i velice d lefitý prodej církevního majetku. Napoleon se nev noval jen katolík m, uznal a organiza n uspo ádal také men-ínová vyznání, protestantské a flidovské.

Největší revoluce však byla provedena v právním postavení Francouzů, 21. března 1804 byl vyhlášen nový občanský zákoník o *Code civil* (n kdý také znám jako *Code Napoléon*), jenž sjednotil francouzské občanské právo. Nebyla to fládná novinka, ufl dlouho p ed rokem 1789 zaznívaly hlasy, které volaly po sjednocení občanských práv.¹²⁸ Samotných zasedání rady, která měla text občanského zákoníku pípravit, se úastnil i sám Napoleon. Majetek a rodina, to byly dva hlavní pilíře nového zákoníku. *Code civil* zaruoval občanská práva, ochranu majetku, rodinná práva, ale zhoroval například postavení flen a obyvatel kolonií. Do dneška Napoleon v občanský zákoník zaujímá ústřední místo ve francouzském právním systému a sami Francouzi jsou na něj hrdí, což ostatně dokládá i prezident Francouzské republiky Jacques Chirac pí oslavách dvoustého výročí vyhlášení *Code civil*.¹²⁹

Code civil inspiroval sepsání občanských práv v mnoha jiných zemích (např. v Belgii, Lucembursku, Itálii, Anglii, ale také v Japonsku i v jižní Americe). Za císařství byl *Code civil* ještě doplněn o další zákony, nicméně jako takový ve Francii platil téměř v pívodním znění až do druhé poloviny 20. století.¹³⁰

Je velká škoda, flže za císařství zvířil u Napoleona dobyvatelský duch nad duchem zakladatele novodobého francouzského státu. Z doby císařství se Francie do dnešních dn pípyňuje spíe historickými památkami nežli promyšlenými novinkami v budování státu.

¹²⁸Francie byla do té doby rozdělena na severní část, kde píevládalo zvykové právo up ednost uující práva rodiny nad právy jedince (to se však i v jednotlivých městech severu znalí-li-ilo mezi sebou), již se řídil podle práva již sepsaného řídící se tradicí římskou (hlava rodiny měla absolutní právo nad majetkem). LEBIGRE, Arlette: *La Révolution du Code civil*. Les Collection de l'Histoire, červenec řízáří 2003, . 20, s. 27.

¹²⁹Projev prezidenta Chiraca na Sorboně 11. března 2004 [online]. Dostupné na: http://www.elysee.fr/elysee/elysee.fr/francais_archives/interventions/discours_et_declarations/2004/mars/discours_de_m_jacques_chirac_president_de_la_republique_lors_du_colloque_organise_pour_le_bicentenaire_du_code_civil.2597.html [cit. 2010-04-10]

¹³⁰Více LEBIGRE, Arlette: *La Révolution du Code civil*, s. 26629.

Podle konstatování Jeana Tularda byl každodenní život Francouzů za Napoleona málo odlišný od života za vlády Ludvíka XVI.¹³¹ Postavení Francouzů se však ve většině případů zlepšilo (poprvé se například plánovalo koválo), i když zavedení otroctví a *uzamčení* členů do soukromé sféry rodiny tomu neodpovídalo.

Největší skupinou pro ekonomický rozvoj země byly nejnižší vrstvy společnosti, rolníci na venkově. Francie byla na konci 18. století stále zemědělskou zemí, dva z třetích Francouzů byli rolníci. Stav rolníků kolem roku 1799 byl žalostný a dal se v této srovnání se situací za *Ancien Régime*. Jen v některých regionech, zejména severozápadní a úrodné nížiny v povodí velkých řek, které byly křížovány stálými obchodními trasami, dokázaly z období revoluce nějakým způsobem profitovat. Napoleon měl v této sociální vrstvě značnou podporu, nebo ponechal v platnosti dědičný výdobytek Revoluce, zrušení desátku a feudálních práv.

Napoleon si dobře uvědomoval sílu rolníků a soustředil se zejména na podporu *velkých rolníků*, tedy na ty, kteří vlastnili půdu a stáli v čele vesnice. Byli to právě rolníci vlastníci pozemky, na kterých byla postavena Napoleonova moc.

Obecně se rozvoj venkova za vlády Napoleona datuje do let 1800–1810, kdy se sešlo více kladných faktorů najednou: příhodné meteorologické podmínky, vyhlazení potřeby armády a mír (tím se logicky zvyšovala poptávka a i životní úroveň rolníků).

Velká pozornost Napoleonova režimu byla věnována vznikající oblasti průmyslu. Napoleon se snažil obnovit ekonomický rozvoj země, který byl tak zasáhnut revolučními událostmi. *řemeslníci a dělníci*¹³² (zejména ti patřící) byli za období Napoleonovy vlády velice hlídáni a kontrolováni, nebo měli

¹³¹TULARD, Jean: *La Vie quotidienne des Français sous Napoléon*, s. 287.

¹³²Jacques-Olivier Boudon mluví o několika kategoriích: *ouvrier de manufacture* (dělníci v manufakturách), *ouvrier-paysan* (nejpočetnější skupina, pracovali nejčastěji doma s textilem i se dřevem), *ouvrier-artisan* (skupina nejmajetnějších řemeslníků, která se blížila k buržoazii). BOUDON, Jacques-Olivier: *Histoire du Consulat et de l'Empire*, s. 168.

nemalý podíl na revolučních událostech. Na rozdíl od rolníků nebyli připoutáni k půdě, neměli tedy co ztratit, jen svůj flivot.

Obecně zůstal svobodným řemeslníkem a dělníkem klidný, nebo se s nástupem Napoleona jeho pracovní podmínky nezhoršily, ba naopak. Léta 1800-1810 byla poznamenána vysokým ekonomickým rozvojem Francie. Na vrcholu stálo textilnictví, které zaměstnávalo (a ufl v manufakturách i doma) nejvíce podíl pracovníků. Velikého v hlasu si v době Napoleona získali například podnikatelé stojící u počátku industrializace Francie – Oberkampf¹³³ a Richard-Lenoir, oba se vnovali bavlnářství.

Napoleon převzal legislativu z období revoluce (vyznačující se extrémním liberalismem při organizaci práce), což však přineslo nemalé problémy. Chyběly například zákony, které by řešily vztah zaměstnanec – zaměstnavatel, i velkou volnost jednotlivých pracovníků. Byly proto vytvořeny *conseils de prud'hommes*, rady složené z elit pracovního světa, které měly za úkol řešit jednotlivé rozpory mezi dělníky a majiteli; a v roce 1803 vznikl tzv. *livret ouvrier*. Jednalo se o jakousi knížku, kterou musel vlastnit každý řemeslník a dělník, bez které nemohl nikde pracovat, byl to také průkaz jeho kvalifikace. Každý zaměstnavatel měl za úkol vyplnit od kdy do kdy a na jaké pozici u něho dočasně pracoval. Zavedení *livret ouvrier* bylo promyšleným nástrojem, kterým se tato sociální skupina obyvatelstva udržitelně se sebou hlídala a mapovala.

Napoleon v režimu přál horizontální sociální mobilitu, umožnil vytvoření nových elit země.¹³⁴ Za dobrou službu státu (a ufl ve správě, v obchodu i v armádě) mohl kdokoliv získat vyznamenání *Légion*

¹³³Christophe-Philippe Oberkampf (1738-1815), průvodní inženýr, francouzské obchodní podnikání získal ufl v dobách *Ancien Régime*, svůj podnik měl nedaleko Paříže v Jouy-en-Josas. Byl jeden z prvních, který se staral o blaho svých zaměstnanců: založil školu pro jejich děti, zajímal se i o ubytování zaměstnanců a jejich kulturní vyžití.

¹³⁴Spojím pojem elity afl dosud pracovala především sociologie. Podle Chaussinand-Nogaret jsou elity ty vrstvy společnosti, v nichž se koncentruje moc autorita a vliv. CHAUSSINAND-NOGARET, Guy (ed.): *Histoire des élites en France du XVIIe au XXe siècle. L'honneur ou Le Mérite ou L'Argent*. Paris 1991, s. 12. Více o studiu dějin elit u nás: LENDEROVÁ, Milena a BEZECNÝ, Zdeněk a KUBEK, Jiří (eds.): *Proměny elit v moderní době*. České Budějovice 2003.

*d'honneur*¹³⁵ a zna né výhody. Tyto výhody v–ak s sebou nenesly fládná privilegia, nebyly d di né. Nové elity byly tedy postaveny na zásluhách a talentu, nerozhodoval p vod, ale iny, které byly ku prosp chu státu.

Od roku 1804, kdy se Napoleon prohlásil císa em, začal pomalu ale jist likvidovat obraz Revoluce, k emufl mu velkou m rou dopomohly jeho vojenské úspěchy. Ufl nepot eboval ani revolu ní kalendá (zru–en k 1. lednu 1806), ani revolu ní nenávisť v i *nejkrut j–ím nep átel m ó Bourbon m ó* aby zahájil politiku sbliflování s feudálními vlada i. 1. března 1808 byla vytvo ena *noblesse d'Empire*.¹³⁶ Císa se k tomuto kroku chystal ufl od roku 1804 se zavedením svého císa ského dvora a vytvo ením nových titul . Tato nová –lechta ufl byla d di ná, za prokázanou sluffbu dostávala ú ady, av–ak její privilegia byla omezená. Jednalo se také o áste né obnovení staré –lechty, nebo 23 % byly zastoupeny v nové císa ské –lecht elity z doby *Ancien Régime*.¹³⁷ Tedy o splynutí staré –lechty a nových elit zem vze–lých z píle a talentu. *š Vytvo ením noblesse d'Empire byla napravena chyba starobylé aristokracie, kterou ud lala, kdyfl se uzav ela sama do sebe p ed pr níkem burfloazie, chyba, která konec konc stála tr n Ludvíka XVI.š*¹³⁸ Nová –lechta byla samoz ejm hierarchizovaná: nejniífl byli postaveni rytí i (chevaliers), poté baroni (barons), hrabata (comtes), vévodové (ducs) a nejvý–e stáli kníflata (princes). Celkov k *noblesse d'Empire* pat ilo 3 600 osob.

¹³⁵Zavedeno 19. kv tna 1802, ád estné legie je dodnes nejvy–ím francouzským státním vyznamenáním. Viz *Musée de la Légion d'honneur* v Pa ífi, které je umíst no naproti *Musée d'Orsay*.

¹³⁶23. ervna 1790 Ludvík XVI. podepsal dekret, kterým *navfdy* zru–il d di nou –lechtu ve Francii, –lechta tedy oficiáln p estala existovat. Blífl viz CHAUSSINAND-NOGARET, Guy (ed.): *Histoire des élites en France du XVIIe au XXe siècle. L'Honneur ó Le Mérite óL'Argent*. Paris 1991; HIGGS, David: *Nobles, titrés, aristocrates en France après la Révolution 1800ó1870*. Paris 1990; PETITEAU, Natalie: *Élites et mobilités: La noblesse d'Empire au XIXe siècle (1808ó1914)*. Paris 1997; TULARD, Jean: *Napoléon et la noblesse d'Empire*. Paris 2003.

¹³⁷Jacques-Olivier Boudon uvádí, fl nejniífl–í vrstva byla zastoupena 19 %, zbytek (tedy 58 %) zastupovala mezi novou *noblesse d'Empire* burfloazie. 59 % pocházelo z armády, což tedy potvrzuje fakt, fl velkou kariéru bylo moíno vykonat v armád . BOUDON, Jacques-Olivier: *Histoire du Consulat et de l'Empire*, s. 179.

¹³⁸TULARD, Jean: *Napoléon et la noblesse d'Empire*, s. 14ó15.

Tato nová elita země sice Napoleonovi nepomohla zachovat si vládu, ale celým ¾ se podařilo udržet vysoko na sociálním šlépí i po restauraci Bourbon zejména díky své obratné s atkové politice, takže vznikl jakýsi nový amalgám mezi *noblesse d'Empire* a šlechtou za *Ancien Régime*.¹³⁹

Napoleon je dodnes kontroverzní postavou, je muflem dvou tváří. Na jedné straně představoval pokračovatele Revoluce, ponechal zrušení feudálních práv, otevřel dveře nové generaci, vydal dodnes platný občanský zákoník, reorganizoval školství, zavedl novou mnu; na druhé straně si však podmanil téměř celou Evropu, promarnil tisíce lidských životů, obnovil otroctví, začal se chovat jako legitimní monarcha (zakladatel IV. dynastie) opírající se o novou *noblesse impériale*. Byl tedy pokračovatelem i hrobačem Revoluce? Otázka, na kterou neexistuje jednoznačná odpověď. Podle Jeana Tularda byl Napoleon ve velké většině případů muflem kompromisu, uměl skloubit politiku *Ancien Régime*, výtobytky Revoluce s vlastními plány.¹⁴⁰

¹³⁹Na konci Napoleonovy éry dokonce existovaly seznamy se jmény starých šlechtických rodů z doby *Ancien Régime*, které v této době byly neprovdané šlechtické potomky.

¹⁴⁰Více TULARD, Jean: *Le Saver de la Révolution*, s. 16021.

IV. FRANCOUZSKÁ SPOLEČNOST OBLASTI HESKÝCH

4.1 KONTAKTY HESKÝCH S FRANCOUZSKÝM PROSTŘEDÍM

Heska z habsburské monarchie měla na konci 18. a na počátku 19. století s francouzským prostředím bohaté zkušenosti, které měly především pracovní rozdíl do čtyř základních skupin. Zprvu se Heska mohla opírat o zkušenost s přímým kontaktem s francouzskou civilizací vzešlou z jednotlivých cest do Francie; další zkušeností byla po roce 1789 setkání s francouzskou aristokratickou emigrací; dále se jednalo o četbu a v neposlední řadě o vliv napoleonských válek i přímých kontaktů s francouzskými vojáky (i když Napoleonovo vojsko mělo jak je obecně známo mnohonárodnostní skladbu). Přisloušníci vysoké šlechty znali Francii i díky diplomatickým pobytům.¹⁴¹

Na cestování byli aristokraté 18. století zvyklí, neboť bylo úzce spjato s jejich životním stylem, národně společenský život šlechty během roku vyfadoval totiž přestávkami. V zimních měsících pobývala šlechta habsburské monarchie především ve Vídni, kde probíhala od prosince do dubna letní společenská sezóna; na jaře se stěhovala do zahradních paláců i pronajatých vil spojujících prostředí městského života a výhody venkova, jak dokládá například život jednotlivých zástupců rodiny Schwarzenberků.¹⁴²

Cestování však patřilo i k jakémusi závěrečné šlechtického vzdělání, bylo součástí předchozího rituálu oddávajícího dětství a dospělost.¹⁴³

¹⁴¹Kin-tím-li v roce 1726 velvyslanec v Paříži, Kounicové v letech 1750-1752. Václav Antonín Kounic, dříve známý jako Madame de Pompadour, byl jedním z hlavních strážců francouzsko-rakouského míru. V 17. století měly v Paříži dva velvyslance i Lobkovicové. REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita*, s. 31.

¹⁴²MRÁZEK, Petr: *Výchova a cestování schwarzenberských šlechticů na přelomu 18. a 19. století*. České Budějovice 2000. Diplomová práce obhájená na Historickém ústavu Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity, vedoucí práce Milena Lenderová.

¹⁴³Více BUDÍKOVÁ, Alena: *Výchova šlechticů v první polovině 19. století*. České Budějovice 2001. Diplomová práce obhájená na Historickém ústavu Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity, vedoucí práce Milena Lenderová.

Cestování napomáhalo výuce cizích jazyk , p iná-elo nové zku-enosti a dovednosti, roz-í ovalo obzory mladého lov ka, cestou se navazovaly i nové kontakty a nová p átelství. Francie p itahovala vyt íbenou etiketou a rozvinutou aristokratickou kulturou. Mezi dal-í faktory, které p ívád ly do Francie stále více cestovatel z ad aristokracie, byly i dobrá infrastruktura a ú inná organizace dopravy.¹⁴⁴ I kdyfl rakouský velvyslanec v Pa íffi Rodolphe Apponyi si p í své cest do francouzské metropole je-t v roce 1826 post floval v dopise své matce: *š Cesty ve Francii, zejména kolem Pa ífle, jsou -patné, dláfld né jen v prost edku na dva afl t í sáhy, zbytek není ani dláfld ný, ani pískovitý í takovým zp sobem riskujeme p evrhnutí.õ*¹⁴⁵

Mladý aristokrat z stával omezen na kontakty v rámci své spole enské vrstvy, t ebafl osvícenci nabádali cestovatele, aby poznali i dal-í sociální a profesní skupiny. Doporu ovali náv-t vy -kol, chudobinc , knihoven, v deckých institucí i klá-ter , aby tak cestovatel získal lep-í celkový pohled na spole enskou situaci nav-tívené zem .¹⁴⁶ Cofl ostatn dokládá i cestovní deník Pavlíny ze Schwarzenberka. Třestnáctiletá Pavlína nezapomn la p í své poznávací cest nav-tívit pa íflské -koly, dobro inné ústavy (nap . ústav slepých), manufakturu na výrobu gobelín í porcelánku v Sèvres. Dokonce potkala i bývalého v zn z Bastily, který prý utekl jen díky lanu upletenému ze spodního prádla a ko-ile. Nejzajímav j-í se Pavlín jevil její náv-t vy malí ských ateliér , sama byla malí sky nadaná, obdivovala nap íklad ateliér Jacquese-Louise Davida.¹⁴⁷

Rozdíl mezi -lechtickým prost edím r zných zemí byl díky etným dynastickým svazk m více í mén stírán, proto mezi dal-í cesty m fleme

¹⁴⁴MRÁZEK, Tř pán: *Výchova a cestování schwarzenberských -lechtí en*, s. 50.

¹⁴⁵« *Les routes en France, surtout dans les environs de Paris, sont bien mauvaises, elles ne sont pavées qu'au milieu sur environ deux ou trois toises de longueur, le reste n'est ni pavé, ni sablonné í de telle sorte qu'on risque de verser.* » DAUDET, Ernest (ed.): *Vingt-cinq ans à Paris. Journal du Comte Rodolphe Apponyi*. Tome I. Paris 1913, s. XXII.

¹⁴⁶MRÁZEK, Tř pán: *Výchova a cestování schwarzenberských -lechtí en*, s. 56.

¹⁴⁷SOAT, pracovi-t eský Krumlov, RASchw (primogenitura), Fürstin Pauline, fascikl 539, Tagenbuch.

za adit i náv-t vy p íbuzných. Do Francie se v-ak také jezdilo i kv li výborným léka m a v hlasu jihofrancouzských lázní, jak to nap íklad dokládají etné cesty Marie Matyldy ze Schwarzenberka (1804ó1886).¹⁴⁸

Nem li bychom v-ak zapomenout ani na mofné cesty obchodní, politické a diplomatické, náboflenské i um lecké.

Eleonora ze Schwarzenberka podnikla svou cestu do Pa ífle v roce 1808 z ist rodinného d vodu, jela nav-tívit své bratry Josefa a Karla Filipa, i kdyfl b hem svého pa ífského pobytu *neunikla* oficiálním ceremoniím. *šM la jsem pocit, fle jdu na smrt, nikoli fle cestuji pro vlastní pot -ení. Pak m op t napadlo, fle jsem se odtrhla od zbofl ované rodiny, abych se vrhla do zmatku sv ta, do zem , jejímiř zásadami pohrdám a kterou nenávidím pro tolik zla.* [podtrhla E.S.] *jeřl zp sobila mé drahé vlasti. Jela jsem sice spolu se svými -vakrovými za zbofl ovanými bratry, ale t m zaneprázdn ní nedovolí, aby se mnou p íli- zabývali, mé srdce tak bude samo, samo jen se Stvo itelem.*¹⁴⁹ Eleonora nám zde dává explicitn najevo, jaký byl její vztah k Francii. Na dal-ích stránkách uvidíme, jestli ho po svém pobytu p ehodnotila.

Eleono ina -vagrová Pavlína ze Schwarzenberka, jeřl jela roku 1808 do Pa ífle za svým manflelem práv s Eleonorou, cestovala do Francie b hem svého flivota vícekrát, i kdyfl po svém s atku k tomu nem la uřl tolik p íleflitostí. K francouzskému *milieu* m la Pavlína blízko uřl od mládí, kdy ji její matka a babi ka braly na cesty do Francie, v osmdesátých letech byla

¹⁴⁸V dubnu roku 1807 poslali Pavlína a Josef ze Schwarzenberka své -esté dít na vy-et ení do Pa ífle, kde ji v dubnu téhoř roku prohlédli ty i léka i. Nevíme, jakou nemocí trp la, fle po roce 1805 nemohla po ádn chodit a byla ochrnuta. MRÁZEK, Tř pán: *Výchova a cestování schwarzenberských -lehti en*, s. 81ó87.

¹⁴⁹ « *Je croyais être traíné à la mort, oubliant que c'était pour mon propre agrément que ce faisais ce voyage. Un moment après cette réflexion me revint, mais avec une amertume primable, je me disais que je m'arrachais volontairement du cò ur dame famille adorée pour me jeter dans un turbulent de monde, dans une nation dont je méprise les principes que je haïs pour tant le mal* [souligné par E. S.] *qu'ils ont fait à ma chère patrie. Pour vivre avec un ange, mon frère, une belle sò ur, que j'aime beaucoup, mais dont les devoirs les empêcheront de s'occuper de moi, mon cò ur sera seul, heureux s'il se voue entièrement à son créateur.* » (p eklad Milena Lendeová) LENDEROVÁ, Milena: *Pa ířl rok 1808*, s. 183.

Pavlna podle svých zápisk v cestovním deníku ve Francii nejmén t ikrát, a to v roce 1783, 1784 a 1786.¹⁵⁰

Do Pa ífle se Pavlna vydala se svou maminkou a babi kou i v roce 1790, Pavlín v té dob bylo –estnáct let a novinkou bylo, fle si oproti d ív j–ím a pozd j–ím cestám vedla cestovní deník. V tomto bezstarostném v ku si kn flna v t–inou nev–ímala d lefitých politických zm n, výjimkou byla její poznámka p i náv–t v Assemblé Nationale: *šMyslím si, fle d lají dobré zákony, nap íklad proti kn flstvu.*¹⁵¹ Zde je na míst poznamenat, fle kn flna pat ila svým sociálním p vodem na druhou stranu barikády. Zbytek deníkových zápisk z Pavlíniny náv–t vy Pa ífle se v nuje zejména detailnímu popisu jednotlivých pa ífských zajímavostí.¹⁵²

Pavlínina korespondence ukazuje, fle francouzskou metropoli nav–tívila i v roce 1803, kdy se se svým manflelem ú astnila karnevalu, kam se m li v–ichni dostavit ve fraku.¹⁵³ Poté pobývala ve francouzské metropoli od 28. zá í 1806 afl do 7. kv tna 1807 zejména kv li vy–et ení a lé ení své dcery Matyldy; dále v ervu 1808, jak nám dokládá deník její –vagrové Eleonory; a pak osudného roku 1810.

Po pádu Bastily se eské zem staly poprvé i úto i–t m francouzské aristokratické emigrace.¹⁵⁴ Rakousko bylo konfrontováno s velkým mnofstvím cizinc , kte í cht li najít sv j do asný i trvalý domov. Migrací

¹⁵⁰Její první cesta vedla do Pa ífle a do láze ského m sta Forges-les-Eaux. SOAT, pracovi–t eský Krumlov, RASchw (primogenitura), Fürstin Pauline, fascikl 539, Tagenbuch.

¹⁵¹« *Je pense qu'ils font de bons loi, par exemple ses décrets contre les clergés.* » Tamtéfl, Tagenbuch.

¹⁵²Deník si Pavlna psala od prosince 1789 afl do jara 1798.

¹⁵³Tamtéfl, dopis otci, 23. únor 1803.

¹⁵⁴Habsburská monarchie se nestala úto i–t m jen emigrant z ad –lechty. Více o této problematice nap . STOKLÁSKOVÁ, Zde ka: *Francouz–tí emigranti na Morav 1792–1798*. In. FASORA, Luká–ó HANUTM Ji í ó MALÍ , Ji í (eds.), *Napoleonské války a historická pam .* Brno 2005, s. 155–167. Blífle o francouzské emigraci obecn VIDALENC, Jean: *Les Émigrés français. 1789–1825*. Caen 1963.

zlomu a udrfení, kterou ve své studii nabízí Paul-André Rosental,¹⁵⁵ aplikovanou na Francouzskou revoluci se v našem prostředí zabývá Radmila Slabáková, z jejích studií vycházím.¹⁵⁶ Souasná francouzská historiografie hovoí o 150 000 až 160 000 osob, které během revolučního období opustily území Francie, jak bylo zjišeno, lechtá představovala jen 17 % všech emigrantů, přičemž Francii opustilo jen 5 % všech lechtic.¹⁵⁷ Na rozdíl od hugenotů, se těmi všichni emigranti Francouzské revoluce do Francie vrátili. Podle Radmily Slabákové byly v Rakousku daleko příznivější podmínky než například v Německu.¹⁵⁸ I když někteří francouzští emigranti byli do vysoké vídeňské společnosti přijati, oni sami považovali svou situaci spíše za přechodnou (což je typickým znakem emigrace *udrfení*). Velká část emigrantů našla své pole působnosti v rakouské armádě.¹⁵⁹ Po Napoleonově obecné amnestii z roku 1802 zůstala v emigraci jen hrstka osob. Jen několik lechtických rodů, obvykle se uvádí rodiny Rohan,¹⁶⁰ Mensdorff-Pouilly, Ficquelmont a Bombelles, zaznamenaly v emigraci (ve které zůstaly) velký úspěch.

¹⁵⁵ROSENTAL, Paul-André: *Maintien/Rupture: Un nouveau couple pour l'analyse des migrations*. Annales ESC, červenec až září 1990, č. 6, s. 1403-1431. Cit. dle SLABÁKOVÁ, Radmila: *Emigrace a kontrarevoluce a jejich místo v historiografii Francouzské revoluce*. In. HANUŠ, Jiří a VLÁEK, Radomír (eds.), *Interpretace Francouzské revoluce*, Brno 2004, s. 86.

¹⁵⁶SLABÁKOVÁ, Radmila: *Emigrace Francouzské revoluce o problémy a proudy k jejímu zkoumání se zvláště tím dle razem na typologii emigrace francouzské lechty do rakouských zemí*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica Historica 28/1998, Olomouc 1999, s. 57-65; *Emigrace a kontrarevoluce a jejich místo v historiografii Francouzské revoluce*. In. HANUŠ, Jiří a VLÁEK, Radomír (eds.), *Interpretace Francouzské revoluce*, Brno 2004, s. 83-90; *Lechtická emigrace za Francouzské revoluce a rodinná paměť*. In. FASORA, Lukáš a HANUŠ, Jiří a MALÍ, Jiří (eds.), *Napoleonské války a historická paměť*. Brno 2005, s. 145-154.

¹⁵⁷SLABÁKOVÁ, Radmila: *Emigrace francouzské revoluce o problémy a proudy*, s. 58.

¹⁵⁸Například díky tomu, že se Vídeň stala kosmopolitním centrem evropské lechty, dušič tam již emigrantské kolonie se stal kníže Karel Josef de Ligne (1735-1814), svobodník, kosmopolita a oblíbený společník, srdcem Francouzů, ale poddaný rakouského císaře, roku 1794 opustil rodnou Belgii. Tamtéž, s. 61.

¹⁵⁹V armádě působilo spousta Lotrinců, což bylo dáno i tradicí (odchod Františka Lotrinského do Rakouska). Z výzkumu Radmily Slabákové vyplývá, že obyvatelé Lotrinska cítili v této spřízněnost s rakouským císařem než se svou vládou. SLABÁKOVÁ, Radmila: *Emigrace francouzské revoluce o problémy a proudy*, s. 62.

¹⁶⁰Rohanové ve svém přístupu k Napoleonovi stáli podle názoru Josefa Polibenského na křižovatce mezi zásadním odporem vůči císařství, jak je představovali de Ligne, Ficquelmontové a jiní, a smířlivostí. Většina těchto rodů hledala cestu k míru s Napoleonem a k části rodinného majetku ve Francii. POLIBENSKÝ, Josef: *Napoleon a srdce Evropy*, s. 45.

Podle archivních výzkumů pro účely této práce se s francouzskými emigranty ve Vídni stýkala zejména Marie Františka Khevenhüllerová, Pavlína ze Schwarzenberka, ale také saská princezna Marie Terezie a Marie Sidonie.¹⁶¹

Podle seznamu korespondence víme, že Pavlína ze Schwarzenberka udržovala písemný styk například s Madame de Staël.¹⁶² Pavlína nám zanechala i svědectví o této první ženě francouzského romantismu, 1. dubna 1808 psala z Vídně svému otci: *š í nemohu si ji vynachválit. Vnesla do společnosti mnoho dobrá a zábavy, což bylo pro příjemné zpestření v naší zimě.*¹⁶³

I madame de Staël, která si mimo jiné dopisovala s Pavlíniným bratrem Karlem, byla Schwarzenberkovou okouzlena. Hluboce ji zasáhla její smrt v Paříži, jak o tom svědčí několik dopisů prince de Ligne. *š Nemůžete rozdrásané srdce z odchodu kněžny Pavlíny, nemohu se s tím smířit, nebudu na ni moci nikdy zapomenout.*¹⁶⁴ Madame de Staël osobně znal i další z našich šlechticů, a to Karel Josef Clary-Aldringen, jak dokládá Marie Ullrichová citací z jeho osobního deníku.¹⁶⁵

Již zmíněvaný prince de Ligne, tento *š kouzelník Evropy* (jak ho nazval britský historik Philip Mansel)¹⁶⁶ měl i k samotným šlechtám velice blízko, neboť do Teplic na panství rodu Clary-Aldringen provdal svou dceru

¹⁶¹Marie Sidonie měla blízko k rodině Bombelles. Během svého pobytu ve Vídni v roce 1814 si zaznamenala: *š Vešla jsem u bratra s jedním francouzským emigrantem.* Š: « *J'ai diné chez mon frère avec un émigré français.* » SOAL, pracoviště Dívčobrod, RACIA, Marie Sidonie Clary-Aldringen, provdaná Chotková, deník 1813, inventurní číslo 261, karton 111.

¹⁶²SOAT, pracoviště Český Krumlov, RASchw (primogenitura), Fürstin Pauline, fascikl 539, seznam korespondence.

¹⁶³« *je n'ai eu qu'à louer d'Elle et elle a mis un mouvement et une animation dans la société qui a répondu sur notre hyver beaucoup agrément.* » Tamtéž, dopis otci, 1. duben 1808.

¹⁶⁴« *N'avez vous pas eu le cœur déchiré du sort de la pcesse pauline je ne puis m'en remettre et je ne pourrai jamais l'oublier.* » Lausanne, 21. října 1810. ULLRICHOVÁ, Maria: *Lettres de Madame de Staël conservées en Bohême.* Prague 1960, s. 70.

¹⁶⁵Tamtéž, s. 77.

¹⁶⁶OSTROVSKÁ, Sylvia: *Pohledy na habsburskou monarchii v 18. století.* Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica Historica 29/2000, s. 117.

Marii Kristinu.¹⁶⁷ P i svých astých cestách do Teplic neopomenul nav-tívit i zámek ve Veltrusích, kde sídlil Jan Rudolf Chotek a jeho manželka Marie Sidonie, rozená Clary-Aldringen.¹⁶⁸ Prince de Ligne zem el v roce 1814, tu událost zaznamenala práv Marie Sidonie, pro kterou to byl š *opravdov*ý *zármutek* (« *une véritable affliction* »).¹⁶⁹

O princí de Ligne se ve své korespondenci zmi ovala (i kdyfl ne p íli-lichotiv jak vyplývá z kontextu dopis) i Pavlína ze Schwarzenberka. Svému otci psala 31. b ezna 1803 z Vídn š *Princ de Ligne hraje v koutech Vídn komedii.*¹⁷⁰ Popisuje ho jako osobu zna n d tinskou, která se vyflívá jen v *tlachání*.

K francouzskému prost edí m la blízko i Kate ina Vilemína Zahá ská. Není se emu divit, nebo byla v letech 1800ó1805 provdána za francouzského emigranta Louise de Rohan-Guéméné.¹⁷¹ Udrflovala p átelské styky i s francouzským emigrantem z Bretagne v rakouském vojsku hrab tem Trogoffem a jeho manželkou, která byla společnicí kn fny Zahá ské. K pa ílskému prost edí inklinovala i díky své sest e Dorothee, která se stala dvorní dámou císa ovny Josefíny.¹⁷²

¹⁶⁷Marie Kristina (1757ó1830) se provdala za Jana Nepomuka Clary-Aldringena (1753ó1825), jejich synem byl Karel Josef Clary-Aldringen (1777ó1831), který nám zanechal deníky o svém pobytu v Pa ífi. OSTROVSKÁ, Sylvia: *Pohledy na habsburskou monarchii v 18. století*, s. 119.

¹⁶⁸SOAL, pracovnít D ín, RACIA, Marie Sidonie Clary-Aldringen, provdaná Chotková, deník 1813, inventární íslo 261, karton 111.

¹⁶⁹Tamtéfl.

¹⁷⁰« *Prince de Ligne joue la comedie dans les coins de Vienne.* » SOA T ebo , pracovnít eský Krumlov, RA Schwarzenberk (primogenitura), Fürstin Pauline, fascikl 539, dopis otci, 31. b ezen 1803.

¹⁷¹Jules-Armand-Louis de Rohan-Guéméné (1768 Versailles ó 1836 Sychrov), francouzský uprchlík, ale pocházel z jednoho z nejvýznamn j-ích rod Francie, manželství bylo bezd tné. Blífle SOBKOVÁ, Helena: *Kate ina Zahá ská*, s. 84ó85. Za svého bývalého manfela se p ímlouvala i u Metternicha, který 22. íjna 1813 odpov d l: š *Pokus se uklidnit Louise. Nevidím fládnu mofnost umístit jej do n jakého generálního tábu a n kam jinam? Jak se mám p ímluvit za n j i za sebe: ekni mu, fl je jsi mi psala a fl jsem Ti odpov d l, fl se pokusím.*ó POHLODEK, Antonín (ed.): *Bon jour, mon Amie*, s. 166.

¹⁷²Dorothea Périgordová (1793ó1862), pozd j-í vévodkyn Dino, de Talleyrand a de Sagan, tvrtá dcera vévodkyn Kuronské, nejmlad-í sestra Kate iny Zahá ské. Provdala se za Alexandra Edmonda z Périgordu, synovce Talleyranda (který také celou svatbu domluvil). Blífle SOBKOVÁ, Helena: *Kate ina Zahá ská*, s. 104ó117.

Z výše uvedených údajů vyplývá, že lechtá p elomu 18. a 19. století byla fenoménem, který se nedal spoutat hranicemi jednotlivých zemí, a stá rodová provázanost tomu dávala jen zapravdu.

etba francouzských klasik , jejichfl knihy byly hojn zastoupeny v lechtických knihovnách habsburské monarchie,¹⁷³ pat ila k základnímu vzd lání aristokratky a aristokrata 18. století. Francie a v-e francouzské bylo v 18. století v mód (cofl platilo i o autorech napadajících stávající po ádky), ve Vídni se etl ó a nikoliv tajn ó Montesquieu, Voltaire i Rousseau.¹⁷⁴

Zna né zastoupení francouzských knih najdeme rovn fl u Schwarzenberk . Aby Pavlína po svém p íchodu do jifních ech neztratila kontakt s francouzským prost edím, objednávala si knihy ve Vídni i si je nechávala posílat od otce z Pa ífle. Podle zachovaných vyú tování¹⁷⁵ m flme odhalit Pavlínin vkus: v knihovn ji nechyb ly knihy od Corneille, Racina, *Eseje* od Michela de Montaigne, pam ti a dopisy od Madame de Staël, spisy Madame de Genlis i Voltairova korespondence. 13. ledna 1808 svého otce v dopise upozor ovala na kniflní novinku od Madame de Genlis a prosila o její brzké zaslání.

Dále m la Pavlína v oblíb í odborné spisy jako *Um ní kreslit*, *Veteriná ský slovník*, *Spis o zahradách* i *Traktát o fyziognomii*. I o dal-í flen ze schwarzenberského domu víme bezpe n , fl etla francouzskou literaturu. Jedná se o Pavlíninu dceru Marii Matyldu, která podle

¹⁷³P íkladem takto zásobené zámecké knihovny m fl být v echách vald-tejnská zámecká knihovna z Duchcova, o kterou se na konci flivota staral Giacomo Casanova a která se dnes nachází na zámku v Mníchov Hradi-ti. Dokladem p ítomnosti francouzských autor na Morav je i knihovna Jana Josefa Trnky z Krovic a Josefa Mittrovského. CIDLINA, Tomá=: *Maxmilián Lamberg a francouzská osvícenecká inspirace na Morav* . Brno 2007, s. 100. Diplomová práce obhájená na Historickém ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, vedoucí práce Tomá-Knoz [online]. Dostupné na http://is.muni.cz/th/65028/ff_m/titulni_strn.txt [cit. 2010-01-08].

¹⁷⁴Sv d í o tom nap íklad výtisky kompletního díla Pierra de Corneille, které pro císa skou rodinu objednal knífle Kounic u samotného Voltaira. MACHOVEC, Milan: *P edrevolu ní jakobín aneb flivot plný paradox* . In. MACHOVEC, Milan (ed.), *Problém tolerance v d jinách a perspektiv* , Praha 1995, s. 10; CIDLINA, Tomá=: *Maxmilián Lamberg a francouzská osvícenecká inspirace na Morav* , s. 37.

¹⁷⁵SOAT, pracovní-t eský Krumlov, RASchw, Fürstin Pauline, fascikl 504, vyú tování za nákup knih z let 1800ó1801.

dochovaných tená ských deník etla Balzaka, Sandovou i Dumase, více než polovina p e tených knih je francouzské provenience.¹⁷⁶

Náruflivou tená kou byla i Elisa Schliková jak nám dokládá její bohufel nedatovaný tená ský deník. Pro knihy nemusela chodit daleko, nebo její d de ek Leopold Anton Josef Schlik (1663ó1723), nejvy—í kanclé eského království, vybudoval rozsáhlou knihovnu, která byla za Elisina flivota soust ed na na zámku v Kopidln . Kniflní fond roz—i oval i otec Josef Jind ich a bratr Franti—ek, zejména se jednalo o broflury týkající se revoluce a napoleonských válek. Elisa etla Voltaira, Rochefoucaulda, ale i spisy oblíbené Madame de Genlis (n kdej—í vychovatelky Ludvíka Filipa), její díla o etiket , společenském chování a výchov d tí se podle Mileny Lenderové nacházela snad ve v—ech evropských —lechtických knihovnách.¹⁷⁷

Spisy francouzských osvícenc bychom našli i u Kate iny Zahá ské. I když v jejím salónu panovala protifrancouzská nálada, s horlivostí etla Voltaira, Rousseaua, spisy, které byly postupn v Rakousku na indexu.¹⁷⁸

Proslulé dopisy francouzské —lechtiny Madame de Sévigné, které psala své dce i, si oblíbili (jak vyplývá z deník) Marie Sidonie a hrab Clary Aldringen.

Tečta se s francouzskou kulturou neseťkávala jen p es etbu beletrie i nau né literatury, ale mohla i p es francouzský tisk. Z archivních výzkum nemáme doklady o tom, že by Elisa, Eleonora, Marie-Louisa, Marie Terezie, Franti—ka i Vilemína etly francouzské noviny. Jediná Pavlína se ve své korespondenci zmi uje o francouzských novinách, které etla ve Vídni, bohufel blíffe nspecifikuje jejich název. Jisté *Gazettes françaises*, aby se dozv d la erstvé informace o vývoji ve Francii, etla v roce 1814 i Marie Sidonie.

¹⁷⁶MRÁZEK, Tř pán: *Výchova a cestování schwarzenberských —lechtin*, s. 87.

¹⁷⁷Elisa si z jejího spisu *Adèle et Théodore* (1782) dokonce vypsala polemiku s my—enkami *Emila* od Rousseaua. LENDEROVÁ, Milena: *Eli—ka hrab nka Schliková*, s. 7ó12.

¹⁷⁸Blíffe SOBKOVÁ, Helena: *Kate ina Zahá ská*, s. 95.

V Praze v roce 1774 vycházel dokonce jeden francouzský list o *Gazette politique et littéraire*.¹⁷⁹ Na přelomu 18. a 19. století jste si mohli vechách bez problémů zakoupit německý, pruský, i francouzský tisk, avšak od roku 1813 bylo snahou rakouské policie tomuto pronikání na naše území zabránit kvůli možným nepokojům obyvatelstva.¹⁸⁰

Francouzská revoluce a následné napoleonské války způsobily zvrát ve vztazích k francouzské kultuře. *Šťve Vídni, Berlín, Varšavu ani Petrohradu nenajdete na stole převábné fleny jedinou francouzskou knífkou*¹⁸¹ napsal princ de Ligne, když vzpomínal na poslední revoluční léta. Jak jsem však došlo na jednotlivých příkladech výše, francouzská literatura patřila k oblíbeným předbhem i po dobytí Bastily a 18. brumairu.

Napoleonské války zavály do českých zemí po dlouhé době francouzské vojáky, se kterými přišel do styku rakouský voják i civilista, plebejec i šlechtic. V lidových vrstvách byl příchod Francouzů spojován s nadějí na zásadní sociální změny jako bylo zrušení roboty a zavedení *Code civil*.¹⁸² Rok bitvy u Slavkova však znamenal zásadní zlom v postoji českých lidových vrstev.

V roce 1813 se stal vážným problémem vzrůstající počet francouzských zajatců na našem území.¹⁸³ Bylo nutné zajistit jejich ubytování, stravování a zejména dozor, jako reálná šance se totiž jevila možnost protistátní činnosti. Podle předpisů o zajatcích z roku 1806 se většinou francouzští vojáci odsunovali na venkov, kde byli využívaní jako pracovní síla. Josef Polišenský však také konstatuje, že opatrná zahraniční

¹⁷⁹REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita*, s. 31.

¹⁸⁰POLÍŠENSKÝ, Josef: *Napoleon a srdce Evropy*, s. 189.

¹⁸¹BRUNOT, Ferdinand: *Histoire de la langue française des origines à nos jours*. Díl XI. Paris 1969, s. 44. Cit. dle REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a česká identita*, s. 37.

¹⁸²MAUR, Eduard: *Ohlas napoleonských válek v českých zemích*. In: PŘEDIVÝ, Ivan a BŘEDINA, Pavel a VILÍM, Jan a VLK, Jan (eds.), *Napoleonské války a české země*. Praha 2001, s. 49.

¹⁸³Jednalo se zejména o vojáky z ruského tažení, utěšence z bitev u Gross Görschenu a Budyšina. Více POLÍŠENSKÝ, Josef: *Napoleon a srdce Evropy*, s. 186-187; PŘANKMAJER, Milan: *Čechy na sklonku napoleonských válek. 1810-1815*. Praha 2004, s. 130-139.

politika Rakouska dovolovala francouzským d stojník m (afl do doby neřl Rakousko definitivn vstoupilo do protinapoleonské koalice) vést vcelku poklidných řivot na území ech.¹⁸⁴

Nejen francouz-tí vojáci se dostali na území habsburské monarchie, i e-tí vojáci, kte í v rámci spojeneckých vojsk vstoupili v letech 1814ó1815 na území Francie, poprvé spat ili Pa ířl. A Prařlané dokonce jistou dobu spravovali departement Doubs ve východní Francii.¹⁸⁵ Výpravy se tehdy ú astnil i d de ek Josefa Václava Fri e, který svému vnukovi pln emoci vypráv l o svém pobytu v Pa ířli. N kte í ze řlechtic m li p řleřřitost pobýt na území Francie jako vále ní zajatci.¹⁸⁶

D leřřitým zdrojem, který ovliv oval vnímání Francouze v zemích habsburské monarchie, byla i oficiální rakouská propaganda, která byla dlouhodob záporná. Probuzenou dávnou frankofobii (vřřdy Francie byla úřhlavním nep řítelem habsburské dynastie afl do uzav ení míru v roce 1752) p iná-el tisk, zn la z kazatelen i ze řkol. Po roce 1809 se v-ak Rakousko dostalo zcela pod taktovku francouzské politiky, kdy rakouská policie dokonce zasahovala proti ve ejné Napoleonov řkritice. Situace se zm nila v roce 1813, v tento rok Rakousko op t vstoupilo do protinapoleonské koalice.¹⁸⁷

Z námi vybraných řlechti en se s francouzskými vojáky jist řetkaly, jak dokládají výzkumy jejich deník ř i korespondence, Elisa Schliková, Marie Franti-ka Khevenhüllerová, Pavlína ze Schwarzenberka, Marie Sidonie Clary-Aldringen a i Kate ina Zahá řská. Elisa, Marie Sidonie s Kate inou p edev-řm v roce 1813 na řeském území, Franti-ka p i druhém obléhání

¹⁸⁴POLIřENSKÝ, Josef: *Napoleon a srdce Evropy*, s. 187.

¹⁸⁵REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a řeská řidentita*, s. 39.

¹⁸⁶Blřře LENDEROVÁ, Milena: *Fenomén řNapoleonō a vznik ve ejného mín ní ve řt ední Evrop*, s. 167.

¹⁸⁷Více řWANKMAJER, Milan: *řechy na sklonku napoleonských válek*, s. 22ó145; MAUR, Eduard: *Ořlas napoleonských válek v řeských zemích*, s. 45ó61; HORSKÁ, Pavla: *Sladká Francie*, s. 15ó19; MEJD ICKÁ, Kv ta: *Listy ze stromu svobody*, s. 226ó289. POLIřENSKÝ, Josef: *Napoleon a srdce Evropy*, s. 19ó105, 160ó221.

Vídn Francouzi v roce 1809 a Pavlína v jiflních echách v letech 18056 1806.

V roce 1813 si Marie Sidonie poznamenala: *šNesta íme krmit tohle ohromné mnofství voják .õ*¹⁸⁸ Na schlikovském zámku v Kopidln ve východních echách byly hlavn transporty ran ných voják v roce 1813 velice asté.¹⁸⁹ V srpnu a zá í se totiž severní echy staly d ji-t m p ímých vojenských akcí, kterých se ú astnil i sám Napoleon. Bitva u P estanova a Chlumce v srpnu 1813 se zapsala do d jin jako nejv t-í st etnutí napoleonských válek na území ech. I když rozhodující bitvy byla svedena na saském území, transporty ran ných zaplavily v t-í ást ech i Moravy, obyvatelé byli postiženi i rychle se ší ícími epidemiemi.¹⁹⁰ Sama Elisa se se svou matkou o n které vojáky starala, v deníku najdeme nap íklad zmínku o dlouhodobém pobytu jednoho ruského vojáka. Pro nás jsou nadmíru zajímavé Elisiny zápisky o pobytu francouzských voják v Kopidln . *šOd v erej-ka tu máme ubohého francouzského d stojníka, který má amputovanou nohu ó maminka ud lala dobrý skutek a vzala ho do svého domu, jelikofl jeho spole ník, se kterým spal v jednom pokoji, dostal teplotu. To je dal-í ne-astník, kterého maminka zachránila, jmenuje se kapitán Vaubert.õ*¹⁹¹ K tomuto Vaubertovi, který p í-el do Kopidlna po bitv u Lipska a ode-el na po átku ervna 1814, Elisa velmi p ílnula. Ze zápis

¹⁸⁸ « *On ne peut suffire a nourrir cette immense quantité de troupes.* » SOAL, pracovi-t D ín, RACIA, Marie Sidonie Clary-Aldringen, provdaná Chotková, deník 1813, inventární íslo 261, karton 111.

¹⁸⁹ *šV era jsme zase m í velký transport zran ných ó to láme srdce. í Maminka v-e do e za ídila pro chudáky zran né, kte í mají p íjet, cht la poslat polévku k brán m sta, aby je tam ekala.õ;* « *Nous avons encore eu hier de très grandes transports de blessés ó cela perce la cõ ur! í Maman avait fait de bien bons arrangements pour les pauvres blessés qui doivent arriver, elle voulait envoyer de la soupe les attendre à la porte de la ville.* » SOKZ, RASch, Vále ný deník Franti-ka Schlika z napoleonských válek 180961815, inventární íslo 189, karton 20.

¹⁹⁰ POLI ENSKÝ, Josef: *Napoleon a srdce Evropy*, s. 2016221.

¹⁹¹ « *Nous avons depuis avant hier un malheureux officier français chez nous qui a la jambe amputé ó maman a eu la charité de le prendre dans sa maison, puisque son compagnon avec lequel il était couché dans la même chambre a pris une fièvre. C'est encore un malheureux que maman a sauvé, il sappelle Cap: Vaubert.* » SOKZ, RASch, Vále ný deník Franti-ka Schlika z napoleonských válek 180961815, inventární íslo 189, karton 20.

m fleme vydedukovat, fle spolu fliv diskutovali. Jeho odjezd jí zp sobil velký zármutek.¹⁹²

I kdyfl obecn zastávala názor, fle francouz-tí zajatci p iná-ejí do zem jen dal-í nakafllivé nemoci, jak si zaznamenala do svého deníku nedlouho po bitv národ .¹⁹³

Jak vidíme, Elisa a její matka se projevíly jako pravé k es anky, francouz-tí vojáci byli pro Elisou jen dal-í z ob tí tohoto š *asu barbarství a hr zyō* (« *temps de barbaries et d'horreur* »). Nebyla a priori ned v ivá i rozzlobená na Francouze, neuffírala jí nenávist jako Franti-ku Khevenhüllerovou, i kdyfl k tomu m la ur it d vody (nap íklad váflná zran ní svého milovaného bratra, kv li kterým nemohla v noci spát). Bezesporu na ní p sobil morální vzor matky Filipíny Ludmily, která byla prototypem -lechti ny, jeff se v novala charitativní innosti (cofl vyplývalo mimo jiné z jejího spole enského postavení a vychování). Na vojáky (a to a rakouské, ruské i francouzské) a na své poddané nezapomínala v t ch nejf fl-ích asech. Na kopidlnském zámku se v dobách hladu zdarma podávala tzv. rumfordská polévka, jejífl recept nalezneme v rukopisné kucha ce Elisiny matky.¹⁹⁴

Filantropické cít ní bylo silné i u Kate iny Zahá ské: š *Drahý Klemensi, op t se na Vás spoléhám ó a proto se na Vás obracím i se svou t etí prosbou ó Dob e víte, fle se starám o francouzského kapitána, kterému*

¹⁹²š *Práv vypravujeme francouzské v zn . Vaubert nás dneska ráno opustil ó ubohý mufl bre el vd ností a dojetím. Maminka pro n j tolik ud lala! ó on je tak dobrý a tak vd ný za pé i, kterou mu poskytla ó to je opravdu -armantní charakter, má tolik rád svou starou matku! ó moc nás bolelo, kdyfl jsme ho vid li odcházet.ō; « On fait maintenant partir les prisonniers français, Vaubert nous a quitté ce matin ó le pauvre homme pleurait de reconnaissance et d'émotion. Maman a tant fait pour lui! ó et il est si bon et si reconnaissant des soins qu'elle lui a rendu ó c'est vraiment un charmant caractère, il aime tant sa vieille mère! ó nous avons été bien peinées de le voir partir. » SOKZ, RASch, Vále ný deník Franti-ka Schlika z napoleonských válek 1809ó 1815, inventární íslo 189, karton 20.*

¹⁹³š *tihle Francouzi nám p inesou je-t víc nemocí, neff tady máme ó jsou vy erpaní í takovou únavou a nedostatkem potravin.ō; « ces français vont nous amener encore plus de maladies que nous n'en avons, ó ils sont épuisés, í par tant de fatigue et par le manque de nourriture. » Tamtéfl*

¹⁹⁴LENDEROVÁ, Milena: *Eli-ka hrab nka Schliková*, s. 7ó12.

byla amputována noha nad kolenem, a je proto vždy neschopen sloužit. Ó nep ípadl byste na zp sob, jak poslat toho ubofáka dom ? Ó Dá-li se to provést, sd lím Vám jeho jméno i v-echny pot ebné informace.¹⁹⁵ Ve více p ípadech prosí svého p ítele Metternicha o pomoc pro své ubohé Francouze. Mezi ran nými ned lala rozdíl.

V Praze vybuovala pro n kolik set ran ných lazaret, íly se ko-íle, z ízeny byly velkovýva ovny, pletly se pun ochy. Sama vévodkyn podle Heleny Sobkové obstarávala afl deset ran ných.¹⁹⁶ O dal-ích kontaktech mezi Vilemínou a ran nými vojáky bohufel nemáme dal-í informace.

4.2 NAPOLEON Ó š *Mufl, který mohl v-e, protofle cht l v-e.*¹⁹⁷

Solitér s neoby ejným nadáním k rychlému e-ení t ch nejt fl-ích problém , velice sv domitý a cílev domý lov k s obdivuhodnou pam tí, ale také talentovaný herec, jenfl um l mistrn maskovat své pocity, p eborník ve vyuffívání a ovládání ve ejného mín ní.¹⁹⁸ Takto vidí Napoleona dne-ní obec historik , jak ho v-ak vid ly jeho sou asnice Ó -lehtí ny z habsburské monarchie?

Nezáleffí na tom, jestli se s ním setkaly, nebo ne, jestli nav-tívaly Francii, í nikoliv, -lehtí ny z habsburské monarchie tuto osobnost, která vtiskla pe e své dob , ve svých denících í dopisech r zným zp sobem reflektovaly. Napoleon se zapsal do flivota kaflédého, a byl urozeného, í neurozeného p vodu. š *Musím Ti mimochodem povypráv t o jedné trochu hloupé v ci, tak podivné, fle za to ani nestojíí není to nic víc a nic mí neff Hannchenin sen* [pokojská kn flny Zahá ské] Ó *dnes ráno ke mn ve-la*

¹⁹⁵ POHLODEK, Antonín (ed.): *Bon jour, mon Amie*, s. 136.

¹⁹⁶ SOBKOVÁ, Helena: *Kate ina Zahá ská*, s. 151.

¹⁹⁷ Autorem citátu je Honoré de Balzac. Cit. dle TULARD, Jean: *Napoleon ou le Mythe du Sauveur*, Paris 1987, s. 451 [online]. Dostupné na <http://www.histoire.upol.cz/19/prameny/tulard.htm> [cit. 2010-03-15].

¹⁹⁸ PETITEAU, Natalie: *Psychologie d'un grand homme*. Les Collection de l'Histoire, ervenec Ó zá í 2003, . 20, s. 10.

a iká, fle je tuze ne–astná, protofle ufl t etí noc se jí zdá o N. ó první noc ho vid la, jak stojí uprost ed svých voják bez hlavy ó druhou noc ve–el v p evleku do venkovského stavení a náhle se prom nil v dít ó t etí noc ho vidí, jak –plhá vzh ru na velikánskou st echu, a sotva se vy–plhá nahoru, z ítí se i s celou budovou a dole se rozt í–tí na tisíc kousk ó š V flivot na toho zlosyna nepomyslím a te se mi o n m celé noci zdá.ō ó zoufá si a ta podobnost mezi událostmi a jejími sny mi p ipadne tak zvlá–tní, fle m to zarazilo,ō psala 14. ledna 1814 kn fna Zahá ská Metternichovi.¹⁹⁹

V ned li 7. ervence 1808, kdyfl se vrátila ze setkání s císa ským párem b hem vojenské p ehlídky, si Eleonora ze Schwarzenberka, zaznamenala do svého cestovního deníku. š*Do Tuilerií jsem nemohla vstoupit bez strachu, bez rozechv ní. Tolik my–lenek se mi sbíhalo v hlav , myslela jsem na to, kolik tato rodina ufl zp sobila zla, jak ublíflila mé milé zemi, to zlo pochází od muflle, kterého uvidím.ō*²⁰⁰ Eleonora se prezentovala jako pravá patriotka. Zajisté byla ovlivn na soudobou protinapoleonskou propagandou a zcela jist pat ila do frankofobního tábora stejn jako v t–ina víde ské spole nosti. Je p ekvapující, fle Eleonora nekomentovala blífle císa e ó vfdy jej vid la na vlastní o i, pravd podobn se s ním i setkala osobn , pozastavuje se jen u vzhledu císa ovny, jejfl hodnotila negativn . Jediné, co Eleonora na Napoleonovi ten ve er ocenila, byl jeho vst ícný postoj k voják m.²⁰¹ O pár dní pozd ji, 14. ervence, se ú astnila slavnosti v Neuilly, kde m la k Napoleonovi výhrady, vytýkala mu jeho *herecké* vystupování, které se v–ak hodilo podle Eleonory k jeho uhlazenému výrazu:

¹⁹⁹POHLODEK, Antonín (ed.): *Bon jour, mon Amie*. s. 352.

²⁰⁰« *Je ne put entrer sans horreur, sans frissonner dans ce palais de Tuileries. Tant de réflexions sœoffraient à mon esprit, elles commencent [à être] contre toute cette famille et tant dœautres malheureux, tout le mal arrivé à mon adorable pays qui venait tout de cet homme que jœallais voir.* » (p eklad Milena Lenderová) LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Pa ífl rok 1808*, s. 187.

²⁰¹š*Zatímco infanterie defilovala, p i–el císa a kafldí voják mu mohl podat supliku, voln se k n mu p iblíflit, cofl se mi velice líbilo.ō; « *LœEmpereur allait a pied, pendant que lœinfanterie défilait, chaque militaire lui offrir un placet, lœapprocher librement, cela me plut infiniment.* » (p eklad Milena Lenderová) LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Pa ífl rok 1808*, s. 187.*

š Pak byla v sále, kde bylo [p edtím] p edstavení, nádherná ve e e, císa s kařdým promluvil a –el dál. Moc jsem nev íla tomu dobrotivému vzez ení, které jsem u n ho shledala, ale musím íci, fle jeho vzez ení odpovídá této distingované fyziognoiii.õ²⁰²

Do protinapoleonského tábora pat íla i Franti–ka Khevenhüllerová, která v roce 1809 zafíla francouzskou okupaci Vídn .²⁰³ Napoleon pro ni byl š o–klivý francouzský kanibal, [který] ji zp sobil stra–nou bolest.õ²⁰⁴

Je s podivem, fle Napoleona nijakým zp sobem nekomentovala Pavlína ze Schwarzenberka, –lechti na, která m íla k francouzskému prost edí snad nejbífle ze v–ech. Ve své korespondenci se o Napoleonovi zmi uje jako o prvním konzulovi í o císa í, ale nemá pot ebu jeho osobu podrobovat kritickému oku. Mohl v tom hrát n jakou úlohu její otec, v napoleonské é e francouzský senátor?

Marie Terezie, budoucí saská královna, byla v roce 1814 (tj. rok, ze kterého se nám zachoval zlomek jejího deníku), v nezávid ném postavení. O Sasko, jeř m ílo nálepkou bývalého Napoleonova vazala, m íla strach, vřdy byla manřelkou následníka tr nu. Ve svém deníku e–íla zejména politické události roku 1814: š Budoucnost, která se mi rýsuje p ed o íma, není pro tento okamřík r řlová.õ²⁰⁵ Schylovalo se k jednání ve Vídni a Marie Terezie se svému deníku sv íla: š P íznávám se, fle nejsem moc spokojená s Metternichem.õ²⁰⁶ Na jiném míst íhodnotila í dal–řho významného íena kongresu: š Talleyrand, který mimo jiné není v bec mým ílov kem.õ²⁰⁷ Na

²⁰² « Il y eut un beau souper dans la [même] salle, où le spectacle avait été, l'Empereur parla à tout le monde et passait. Je ne lui aurais cru cet air de bonhomie que je l'en trouvais, amis aussi a-t-il avec une phisionomie très distin-guée du commun avec son extérieur. » (p eklad Milena Lenderová) LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Pa ířl rok 1808*, s. 191.

²⁰³ Srov. LENDEROVÁ, Milena: *Kn řna a š o–klivý francouzský kanibalõ*, s. 118–127.

²⁰⁴ « Ce vilain tambour [?] me fait un mal affreux. » (p eklad Milena Lenderová) SOAT, pracovi–t Jind ích v Hradec, RA , Deník Franti–ky Khevenhüllerové, deník z roku 1809 (neozna eno). Srov. LENDEROVÁ, Milena: *Kn řna a š o–klivý francouzský kanibalõ*, s. 124.

²⁰⁵ « L'avenir qui j'ouvre a mes yeux, n'est pas couleur de rose pour le moment. » NA, RATH, Zlomek deníku Marie Terezie, 1814, inventární íslo 81, karton 10.

²⁰⁶ « Je vous avoue que je ne suis pas non plus fort contente de Metternich. » Tamtéřl

²⁰⁷ « Talleyrand qui d'ailleurs n'est extrêmement pas mon homme. » Tamtéřl

stránkách svého deníku nám taktéž zanechala i své dovtipy o protinapoleonské náladě v Sasku. Také ona je chtivá novinek, co se dělo s Napoleonem: *š žádná zpráva o N. b hem ty dn . To se mi nelíbí.ö*²⁰⁸

Marie Terezie byla Habsburková, říkala si jí a priori připadá do protinapoleonského tábora.²⁰⁹ Napoleon byl pro ni velkou záhadou (« *un énigme* »), muflem, se kterým si není radno zahrávat (« *N. n'est pas homme à dandiner* »). Z jejího deníku lze vyčíst, že k císařovi měla určitý respekt a dalo by se říci, že se ho i bála. Jeho útěk z ostrova Elba jí vyděsil. V té době pobývala ve Vídni, kde se často stýkala s Marii-Louisou, a zaznamenala nám také názor své neteře na Napoleona v úprku: *š iká [Marie-Louisa], že by m l z stat v klidu na svém ostrov , nebude mít nic, ö Marie Terezie dodává, š a já také ne.ö*²¹⁰

š Tyranö, š uchvatitelö (« *tyrane* », « *usurpateur* »), to jsou jména, kterými Elisa Schliková označovala Napoleona. Důtkou bohu, že mufl, kterého vichni pokládali za nepřemožitelného, je na konci svých sil. *š Nikdy nebude lov k silný ze své vlastní síly.ö*²¹¹ Jako jediná vrah Napoleona jenom neodsuzovala, navrhovala i další řešení (i když ve svých dvaceti pěti letech značně naivní).

š Ne, m j Bofle. To, co si přeju, je jeho obrácení, přeměňte jeho srdce a dejte, a má rád mír ó nebo jestli m že být zajat a unavení Francouzi ze soukromé války jejich generála udělají mír. Je třeba s ním b hem zajetí dobře zacházet, nedat mu znát, že je zajatcem, a potom ho vrátit do jeho země , do Francie tak krásné a vzkvétající, on se nebude v bec moc spokojit s tím, že se stala [Francie] –astn j–í a bohat–í, a to v n m bude udržovat

²⁰⁸ « *Aucun nouvelle de N. depuis 4 jours. Cela me déplaît.* » NA, RATH, Zlomek deníku Marie Terezie, 1814, inventární číslo 81, karton 10.

²⁰⁹ *š Rakouský císař je ten nejestn j–í a nejdokonalejší mufl, který existuje, chce jen dobro a blaho každého.ö*; « *L'Emp. d'Autriche le plus parfait honnête homme qui existe et ne veut que le bien et le bonheur d'œen chacun.* » Tamtéž.

²¹⁰ « *Elle dit il aurait dû rester tranquille sur son isle, il n'aura rien, et moi non plus.* » Tamtéž.

²¹¹ « *Non jamais homme ne sera fort de sa propre force.* » SOAZ, RASch, Válečný deník Františka Schlika z napoleonských válek 1809–1815, inventární číslo 189, karton 20.

*dlouhý mír.*²¹² Napoleon je zde zobrazen jako generál, který si vede svou osobní válku a nahnal do ní nebohé Francouze. Mluví zde zajisté Elisina zkušenost s francouzskými vojáky, kteří v roce 1813 chtěli zavítali na schlikovské panství v Kopidlně. Když vypukla série válek s napoleonskou Francií, Elise bylo to ináct let, celé její dospívání bylo poznamenáno vojenskou atmosférou, proto ta upřímná touha po míru.

Elisa došla ke stejnému názoru jako Marie Terezie, francouzský císař byl pro Elisinu záhadou, kterou se jí vůbec nedalo rozluštit.²¹³

11. června 1813 psala Kateřina Zaháská svému milenci Metternichovi: *Šťastná Nic na světě Vás nemůže v mých očích více zkráslit než skutečnost, že jste nejvíc mým nepřítelem toho, kdo je nepřítelem všech.*²¹⁴ Pro kněžnu Zaháskou, jejího pána k evropské lechtické elitě, byl Napoleon úhlavním nepřítelem. *Šťastná jsi příteli, když se mír nepodepíše nyní, když další válka vyústí v naprostou N.-ovu zkázu, převáží shoda okolností nebo není pomoc, aby byl tvůj navrácen tím, komu právem náleží? Ó Mé srdce by si přálo spatřit, co miluje nade všechny okolnosti, víc než celý svět ... nemám ráda Bourbony a ale nenávidím-li Napoleona, je to více nenávidím ty, kdo by chtěl právoplatně držiteli přivítat o jejich slávu a o výhody s ní spojené.*²¹⁵ Kněžna Zaháská jako jediná poučila ve spojení s Napoleonem slovo nenávisť. Pro ni to byl narušitel pořádku, pokračovatel francouzské revoluce, přiznala mu mimo jiné, ale v negativní konotaci. Jak jsme viděli v kapitole 4.1, napoleonské války se Kateřiny Vilemíny dotkly přímo. U kněžny Zaháské se objevuje názor, že Napoleon nezískal legitimní

²¹² « Non, mon Dieu! C'est sa conversion que je désire, changez son cœur et faites qu'il aime la paix ou s'il pouvait être pris et les français fatigués de la guerre privés de leur général fassent (sic) la paix. Il faudrait alors pendant sa captivité le bien traiter, ne point lui faire sentir qu'il fut prisonnier, et puis le rendre a son pays, et la France si belle si florissante, ne pourrait-il point se contenter à la rendre plus heureuse et plus fertile encore en lui conservant une longue paix ! » SOAZ, RASch, Válečný deník Františka Schlika z napoleonských válek 1809-1815, inventární číslo 189, karton 20.

²¹³ « Je pravdou, že tento muž je hroznou záhadou, kterou se nám vůbec nepodaří rozluštit. » « Il est vrai que cet homme est une horrible énigme qu'on ne parviendra point à déchiffrer! » Tamtéž

²¹⁴ POHLODEK, Antonín (ed.): *Bon jour, mon Amie*, s. 24.

²¹⁵ Tamtéž, s. 436.

francouzský trůn. Není to Napoleon, ale Bourboni, kteří mají právo na vládu. Tato myšlenka není cizí ani Marii Sidonii Clary-Aldringen: *š [byla to] vláda pod patronací Bourbon, která u nás byla Francii – astnou b hem celého století.š*²¹⁶

Marie Sidonie se s Napoleonem nikdy nesešla, ani z deníků nevyplývá, že by navštívila Francii i Paříž.²¹⁷ Pešliv však sledovala vojenské a politické události v Evropě a každý Napoleon v neúspěchu ji potěšil. Císař byl pro ni především voják, ale také velice starostlivý otec. Napoleonovu přítomnost u porodu syna Marie Sidonie kvitovala s nadšením, ale vzápětí dodala: *š Myslel si, že to dítě nechá pochodovat jako své vojsko.š*²¹⁸

Napoleon měl potěbu milovat a být milován, ženy v jeho životě hrály velkou roli (i když je nikdy nenechal zasahovat do svých záležitostí, jak tvrdí Metternich ve své vzpomínce na Napoleona, ale i současní historikové).²¹⁹ Désirée Clary,²²⁰ Joséphine de Beauharnais,²²¹ Marie Walewská²²² a Marie-Louisa, to jsou ženy, které se více či méně zapsaly do Napoleonova života. Zaměřme se však na jedinou Habsburkovnu a pokusme se rekonstruovat

²¹⁶« *Gouvernement Patronel des Bourbons qui avait rendu la France heureuse pendant tout de siècle.* » SOAL, pracoviště Důlní, RACIA, Marie Sidonie Clary-Aldringen, provdaná Chotková, deník 1813, inventurní číslo 261, karton 111.

²¹⁷V deníku je jen zmínka o její cestě do Lucemburska v roce 1805/1806, dále deník dokládá její setkání s francouzským ministrem zahraničí Talleyrandem a s nejmladší Bonapartovou sestrou Carolinou, manželkou Joachima Murata, bohužel tyto osobnosti ve svých denících nijak nekomentovala.

²¹⁸« *Il croyait faire marcher cet enfant comme ses armées.* » SOAL, pracoviště Důlní, RACIA, Marie Sidonie Clary-Aldringen, provdaná Chotková, deník 1811, inventurní číslo 261, karton 111.

²¹⁹Více MARET, Jean-Maurice: *Un amant velléitaire.* Historie thématique, listopad – prosinec 2004, s. 20–21.

²²⁰Désirée Clary (1777–1860), sestra manželky Josefa Bonaparta. S Napoleonem se potkala v roce 1793. O pět let později se provdala za Napoleona generála Bernadotta, v roce 1810 se stala královnou Wédska. L'Archipel (ed.): *Lettres d'amour à Désirée, Joséphine, Marie et Marie-Louise de Napoléon.* Paris 2005, s. 17.

²²¹Joséphine de Beauharnais (1763–1814), pocházela z ostrova Martinik, její manžel vikomt Alexandr de Beauharnais byl za Francouzské revoluce popraven, v roce 1795 se seznámila s Napoleonem Bonapartem, o rok později se konal civilní sátek. Jejich manželství trvalo do roku 1809, celý život však Napoleon udržoval s Josefínou blízký vztah, jeho návrat vy v Malmaisonu pokračovaly až do Joséfiiny smrti. Tamtéž, s. 47–48.

²²²Marie Walewská (1786–1817), polská hraběnka, s Napoleonem udržovala milostný vztah v letech 1807–1810, porodila mu i syna. Marie dokonce Napoleona navštívila na ostrov Elba. Tamtéž, s. 155.

obraz Napoleona, jak ho vnímala Marie-Louisa. Posloufí nám k tomu zejména Napoleonova korespondence druhé manfletce,²²³ ale také zápisky tety Marie-Louisy ó saské princezny Marie Terezie.²²⁴

Marii-Louise bylo 19 let (Napoleonovi o 22 let více), kdyfl byla provdána za francouzského císa e, vyrostla na víde ském dvo e a odmali ka jí byla v-t pována velká antipatie v i Francii a úhlavnímu nep íteli Napoleonovi.²²⁵ Musela to být pro mladou dívku velká zm na, na kterou si dlouho zvykala, kdyfl se 2. dubna 1810 konala v Pa íffi svatba.

Vzít si dceru svého nejv t-ího nep ítele a získat tím p íslu-nost k jednomu z nejstar-ích evropských rod byl geniálním tahem. š *Vroucn m miluje, õ* napsala 29. b ezna 1810 Marie-Louisa otci. š *Já mu jsem také velice povd ná a srde n jeho lásku op tuji; myslím, fle kdyfl ho lov k lépe pozná, získá si ho, má v sob cosi podmanivého a p ív tivého, emu nelze odolat. Jsem p esv d ená, fle s ním budu flít opravdu spokojen .õ*²²⁶ Byla opakem Josefíny, byla mírná, skromná, -etná, m la dobré chování a vystupování, p sobila nesm le a neum la se moc p izp sobit novému prost edí. š *Minotaurovi byla ob tována krásná jalovi ka, õ* tak hodnotil svazek hrab Charles de Ligne.²²⁷ Napoleon byl opravdu pozorný manfel a trávil s ní hodn ásu. Od prvních ádk Napoleon Marii-Louisu ubezpe oval o své velké náklonnosti a lásce. Vztah Napoleona k druhé manfletce byl korektní, Napoleon si jí váffil a snad ji i miloval. Je pravdou, fle z dopis ne i-í vá-e , jako z korespondence s Josefínou, ale jsou plné n hy a úcty.²²⁸ Napoleon se ukazuje jako vnímavý manfel, který se stará o manfel iny pocity a o to, jak se jí flije ve Francii v dob jeho nep ítomnosti. Po b eznu 1811 (kdy se

²²³LøArchipel (ed.): *Lettres d'amour à Désirée, Joséphine, Marie et Marie-Louise de Napoléon*. Paris 2005, s. 1636335.

²²⁴NA, RATH, Zlomek deníku Marie Terezie, 1814, inventární íslo 81, karton 10.

²²⁵WEISSENSTEINER, Friedrich: *Dcery Habsburk na cizích tr nech*, s. 89690.

²²⁶Cit. dle Tamtéfl, s. 93.

²²⁷Cit. dle Tamtéfl, s. 91.

²²⁸š *Nikdy se na tebe nezlobím, protofle jsi hodná a dokonalá.õ*; « *Je ne suis jamais fâché contre toi parce que tu es bonne et parfaite.* » LøArchipel (ed.): *Lettres d'amour à Désirée, Joséphine, Marie et Marie-Louise de Napoléon*, s. 176.

císařskému páru narodil syn) se Napoleon v každém dopise zajímal, jak se synovi vedlo.²²⁹ Jejich vztah samozřejmě procházel vývojem, což mohl být zpozorovat i z jednotlivých oslovení, čím dál více se k sobě přibližovali. Zpočátku byla Marie-Louisa jen *španíľ* (« *madame* ») i *šsestraň* (« *ma sœur* »), později ufl Napoleon oslovoval svou manželku jako *šmoje dobrá a drahá Louisoň* (« *ma bonne et chère Louise* ») i *šmoje velmi dobrá Louisoň* (« *ma bien bonne Louise* »).²³⁰

Po roce 1813 přibývalo v dopisech i různých úkolů, Marie-Louisa byla v době Napoleonovy přítomnosti regentkou Francie, takže Napoleon ji například fládal, aby napsala papeži, aby se postarala o vyjití lánku o vojenských úspěších v *Moniteur* i aby dala příkaz k salvám z Invalidovny na počest jeho vítězství. Také ji často nabádá k tomu, aby psala *štatínkovi Františkoviň* (« *papa François* »). Po bitvě u Lipska se jí snaží přesvědčit, aby otci vysvětlila situaci, nesměl přeci zapomenout na svou dceru a vnučku, ufl to však nebyl *štatínek Františekň*, ale jen *šrakouský císařň* (« *l'empereur d'Autriche* »).²³¹

Jaký byl tedy obraz Napoleona u Marie-Louisy? Podle svého vychování se snažila být dobrou manželkou, což dokládá ufl i její starost před prvním seznámením, kdy se ptala Napoleonovy sestry Caroliny, čím by udělala císaři největší radost.²³² Habsburková tedy přijala svůj osud statečně. Jak dávají tuto Napoleonovy odpovědi na dopisy manželky, Marie-Louisa projevovala o císaři velkou starost, posílala mu malé dárky pro potěšení, ubezpečovala ho o své lásce, dlouhé odloučení od svého manžela nepřátelně snášela. Snažila se být jen dobrou manželkou, nebo si ke svému

²²⁹Švechny tvoje podrobnosti o malém králi mívám moc těžší, a v-ěchno, co mi říkáš o svých citech, které vyjadřuješ – tak dobře, nebo jsou upřímné aisté jako ty.ň; « *Tous les détails que tu me fais du petit roi m'ont fait bien plaisir, et tout ce que tu me dis de tes sentiments que tu exprimes si bien parce qu'ils sont sincères et purs comme toi.* » L'Archipel (ed.): *Lettres d'amour à Désirée, Joséphine, Marie et Marie-Louise de Napoléon*, s. 224.

²³⁰Tamtéfl, s. 163–16335.

²³¹Tamtéfl, s. 236, 297.

²³²Tamtéfl, s. 169.

manželovi na-la cestu? Z dopis je bezesporu jasné, že dva svatky (které byly na počátku diametrálně odlišné) se chtějí na konci přiblížit, bohužel jim to ale osud nedopál.

Jejich vztah by se dal charakterizovat i jako vztah u cítele a flaky. Marie-Louisa se často Napoleona ptala, jak se má (pro ni v stále cizím prostředí) chovat, zda má přijmout určitou návrtvu, zda má jet mimo Paříž, i jak se má chovat při návrtv svého rodného Rakouska!²³³ Napoleon jí dokonce poukázal i o etiketě, on (syn chudého lechtice) poukázal o dobrých mravech dceru rakouského císaře.

Velké zklamání Napoleon zafířil při svém odjezdu na ostrov Elba. *Šťouřím po tom, abys zítra přijela do Fontainebleau, abychom mohli společně odjet a hledat zemi našeho azylu a odpočinku, kde budeme –astni.õ*²³⁴ Marie-Louisa však svého manžela uř nikdy neviděla, 25. ledna 1814 se setkali naposledy. Napoleonových Sto dní překala i se svým synem ve Vídni, na Elbu, ani na ostrov Svatá Helena nikdy nebyla. Z fragmentu deníku její tety se dozvídáme, že na Elbu chtěla odjet, což jí teta plně schvalovala: *Š Místo fleny je vedle jejího manžela.õ*²³⁵ Nedostala však od Angliánů povolení.

Marie-Louisa, jak o tom hovořil deník její tety, musela slíbit, že uř nikdy nevrátí do Francie. Je evidentní, že Vídeň byla baťtou protinapoleonské propagandy. Po Napoleonově pádu Marie-Louisa odjela (uř bez svého syna) do Itálie, kde strávila zbytek flivota. Byl jí udělen titul

²³³ŠBu ř hodně ř drá. Dej hlavně chudým flenám a vdovám po rakouských vojácích, stejně tak zmrzačeným vojákům, kte ř by potřebovali.õ; « Sois ř fort gèneřeuse. Donne surtout à des pauvres femmes et veuves de militaires autrichiens ainsi qu'à des soldats estropiés qui seraient dans le besoin. » L'Archipel (ed.): *Lettres d'amour à Désirée, Joséphine, Marie et Marie-Louise de Napoléon*, s. 192. Coř vypovídá mimo jiné i o tom, že Napoleonova manželka měla za úkol pomáhat při utváření veřejného obrazu svého manžela.

²³⁴« Je désire que tu viennes demain à Fontainebleau, afin que nous puissions partir ensemble et chercher cette terre d'asile et de repos, où on sera heureux! » Tamtéř, s. 319

²³⁵« La place d'une femme était près de son marie. » NA, RATH, Zlomek deníku Marie Terezie, 1814, inventární říslo 81, karton 10.

vévodkyn Parmy a Piacenzy. Nová vévodkyn zde ponechala v platnosti Obanský zákoník, který byl zaveden Napoleonom.

š[To, co] m p edev-ím udivovalo nejvíce, byla výjime ná bystrost a velká jednoduchost v krocích jeho ducha. Rozhovor s ním m l pro m vřdy ur ité t řko popsateľné kouzlo.õ²³⁶ To si zaznamenal autor nejd kladn j-řho a nejpodrobn j-řho Napoleonova portrétu, kterým bohuflel nebyla flena, ale muřl ó rakouský ministr zahrani í Klemens Metternich.²³⁷ S Napoleonem se znali dlouhou dobu, oba nap íklad studovali ve Třtrasburku, Metternich byl pak mezi léty 1806ó1809 rakouským velvyslancem v Pa řfi.²³⁸ Jeho pa řřské p sobení je obecn povařřováno za balancování mezi vále ními hrozbami a nabídkami aliancí.

Metternich si Napoleona velice vářřil. Byl to jeho nejv t-í protivník, kterým v-ak, jak on sám řikal, nikdy nepohrdal, a jako málo který sou asník dokázal do detail vřstihnout Napoleonovu osobnost. Napoleon byl podle Metternicha š nejsiln j-řm a nejmocn j-řm mezi svými sou asníkyõ (« *le plus fort et le plus puissant parmi ses contemporains* »), podle n ho ho m fleme p řrovnat k š antickým hrdin m i barbarským dobyvatel m st edov ku nebo (vyjma vojenského talentu) k velkému Králi minulého století [Ludvík XIV.?] i k uchvatiteli Cromwellovy povahy.õ²³⁹

Napoleon z Metternichova hodnocení vychází jako š mimo ádný lov kō (« *un homme extraordinaire* »), který š nechal zat ást

²³⁶ « [Ce que] me frappa d'abord le plus, ce fut la perspicacité éminente et la grande simplicité de la marche de son esprit. La conversation avec lui a toujours eu pour moi un charme difficile à définir. » NA, Rodinný archiv Metternich (dále RAM), Vzpomínka kanclé e Metternicha na Napoleona I., inventární říslo 1, karton 1.

²³⁷ V rodinném archivu Metternich v Národním archivu se nalézá Metternich v portrét Napoleona Bonaparta (který byl evidentn řpsán ařl po Napoleonov pádu v roce 1815), dále rozhovor obou muřl z 23. řervna 1813, jenřl se odehrál v Drářl anech, a v neposlední ad se Metternich vyjad uje i k Napoleonov rodin . NA, RAM, Vzpomínka kanclé e Metternicha na Napoleona I., inventární říslo 1, karton 1.

²³⁸ Více nap . POLITĚNSKÝ, Josef: *Napoleon a srdce Evropy*, s. 82, 85ó89; HALADA, Jan (ĚEDIVÝ, Jaroslav): *Metternich kontra Napoleon*. Praha 1985.

²³⁹ « *Aux héros de l'antiquité, soit aux conquérants barbares du moyen âge, soit (excepté pour le talent militaire) a un grand Roi du siècle dernier, soit a un usurpateur de la trempe de Cromwell.* » NA, RAM, Vzpomínka kanclé e Metternicha na Napoleona I., inventární říslo 1, karton 1.

sv temõ (« l'homme qui faisait trembler le monde »).²⁴⁰ Byl obda en vzácnou prozíravostí a neúnavnou vytrvalostí, byl dobrým synem a výborným otcem, jedinou vá-ní pro n ho byla moc. Na druhou stranu to byl také lov k prudké povahy, výbu-ný, zna n sebest edný, mistr p etvá ky (vřlly ho tomu také u il jeden z pa ířských herc), trp livostí zrovna neoplýval. Dokázal vyuffít slabostí a chyb druhých ke svému vlastnímu prosp chu.²⁴¹

Metternich zakon uje své pojednání tím, fle se nedá u Napoleona pouffít dichotomie dobrý ó -patný lov k. Napoleon m l podle n ho š *dv tvá e: v soukromí byl sná-enlivý a p ístupný, bez toho aniřl byl dobrý i zlý. Jako státník svých kvalit nep ipustil řádny cit, nerozhodoval se ani podle náklonnosti, ani podle nenávisti.*²⁴²

Metternich se svými post ehy blřlí k popisu Napoleona z pera sou asných historik . I kdyřl ve svém pojednání řká, fle jeho š *názor na Napoleona se v r zných obdobích na-eho vztahu nezmníl,*²⁴³ nebylo tomu tak. Toto je obraz Napoleona na základ Metternichovým vzpomínek, které byly sepsány ex post. Jaký v-ak byl obraz Napoleona u Metternicha v dob jeho panování ve Francii? š *Poci uji hlubokou nenávist k lov ku, který pro sv j rozmar, ten nejhor-í ze v-ech cit , posílá kařdý rok na jatka statisíce muřl .*²⁴⁴ š *Vidí jen své zám ry a své nep átele ó a to je smrtõ*²⁴⁵ Metternich svého protivníka p irovnává k zestárlému sukni ká i, který si š *sice uřl odvykl bitvy vyhrávat, ale je-t si nezvykl se do nich nepou-t t.*²⁴⁶ Nic z toho se v-ak v pozd j-ím Metternichov portrétu neobjevuje.

²⁴⁰NA, RAM, Vzpomínka kanclé e Metternicha na Napoleona I., inventární říslo 1, karton 1.

²⁴¹Tamtéřl.

²⁴²« *Napoléon avait deux faces: comme homme privé il était facile et traitable sans être ni bon ni méchant. En sa qualité d'homme d'Etat, il n'admettait aucun sentiment, il ne se décidait ni par affection ni par haine.* » Tamtéřl.

²⁴³« *Mon opinion sur Napoléon n'a pas varié dans les différentes phases de ces relations.* » Tamtéřl.

²⁴⁴POHLODEK, Antonín (ed.): *Bon jour, mon Amie*, s. 100.

²⁴⁵Tamtéřl, s. 327.

²⁴⁶Tamtéřl, s. 490.

Jak jsme si potvrdili, Napoleon představoval fenomén hýbající Evropou. Přímě i nepřímě ovlivnil životy milión lidí, dostal se dokonce až do jejich snů. U němečtin z habsburské monarchie byl jeho obraz spíše negativní. Byl v první řadě vojákem, který šel do války nebohé mušle, byl ztleskán vítězem pro Rakousko, byl však také pozorným otcem a manželem.

Napoleon Bonaparte byl vnímán jako narušitel stávajícího pořádku, jenž převrátil staleté hodnoty, jako pokračovatel Francouzské revoluce, jako člověk, kterému nestačil svět. Byl však také narušitelem každodenního života němečtin. Z deníků vyplývá i jakási nostalgie nad tím, že už je Napoleon pryč. Zdá se, že to napětí, vzrušení a honba za každou informací mohla pisatelkám chybět. Po internaci Napoleona na ostrov Svaté Heleny si Marie Sidonie Clary-Aldringen vzpomněla na Napoleona při hře na whistl, a skoro si až posteskla.²⁴⁷

Napoleon (či spíše jen *Nap.* nebo *N.*, jak dokládají zkoumané deníky a korespondence) vzrušoval, uchvacoval, ale i znechucoval. Byl prototypem klasického romantického hrdiny, na jednu stranu excentrický, narušující pořádek, a proto velice záporný, ale zároveň proto i výjimečný, lákavý až exotický. Personifikoval jakousi podvědomou touhu romantického období vymanit se svazujícím pravidly.

²⁴⁷SOAL, pracovní deník, RACIA, Marie Sidonie Clary-Aldringen, provdaná Chotková, deník 1815, inventurní číslo 261, karton 111.

4.3 PA Ífi ó š Hlavní m sto sv ta.õ

Jestli bychom m li vybrat jedno slovo, které by pln charakterizovalo Pa ífl na sklonku 18. století, bylo by jím zchátralost. Velká ást pa íflských nemovitostí byla opu-t ná, nájemníci se hledali -patn , metropole byla plná úzkých ulí ek, ve m st chybovala dlážd ní, hygienické podmínky se ukazovaly jako nevyhovující.²⁴⁸

Napoleonská Pa ífl se v-ak rychle m nila k lep-ímu, Napoleon se zapsal do historie m sta jako inovátor a první stavitel 19. století,²⁴⁹ na kterého mohl v druhé polovin století navazovat baron Haussman se svou velkolepou p estavbou Pa ífle. Za Napoleona dostala metropole zcela jiný plá- , ulice se roz-i ovaly, každý d m dostal své popisné íslo. Pravý b eh Seiny byl s levým spojen ty mi novými mosty, podél eky vznikla i etná náb eflí. Byl postaven kanál Ourcq, který p ivád l do ásti Pa ífle vodu. Objevily se první chodníky a kanalizace, i kdyfl Eleonora ze Schwarzenberka si v roce 1808 st flovala, fle se vrátila šhodn unavená z ch ze po -patné pa íflské dlaflb .õ²⁵⁰ Kde nebyla dlaflba, bylo pov stné pa íflské bláto, šdruh lepivého mazu, erného jako dehet: na dva kroky dop edu ud láte jeden zp t, zde, kde jsme tak ve sp chu, nem fleme popojít bez toho, anifl bychom nepo ítali s tím, fle jsme vfldycky zablácení.õ²⁵¹ Situace s pa íflskými chodníky se v-ak úpln nevy e-ila, jak dokládá zápis rakouského velvyslance v Pa ífli hrab te Apponyiho. Je-t v roce 1826 konstatoval: šUlice jsou

²⁴⁸LANZAC DE LABORIE, Léon: *Paris sous Napoléon. I. Consulat provisoire et Consulat à temps*. Paris 1905, s. 165 [online]. Dostupné na <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5589408w.image.r=paris+sous+napoleon.f6.langEN.tableDesMatières>, [cit. 2010-04-02].

²⁴⁹TULARD, Jean (ed.): *Dictionnaire Napoléon*. Paris 1999, s. 471. Více LANZAC DE LABORIE, Léon: *Paris sous Napoléon*. Tome 167. Paris 2005.

²⁵⁰« *Je reviens bien fatigué de mes courses dans la trotte et sur le mauvais pavé de Paris.* » (p eklad Milena Lenderová) LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Pa ífl rok 1808*, s. 189.

²⁵¹« *Une espèce de colle gluante, noire comme du goudron: on fait un pas en arrière sur deux en avant et, ici où l'on est si pressé, on ne peut avancer, sans compter que l'on est toujours crotté.* » CLARY-et-ALDRINGEN, Charles: *Trois mois à Paris*, s. 52.

*daleko uboflej-í nefl ty ve Vídni a bláto tohoto hlavního m sta není nadarmo tak proslulé.*²⁵²

Nejvíce se v-ak Napoleon proslavil monumentálními stavbami, za kterými do dne-ních dn jezdí dennodenn tisíce turist . Bez Vít zného oblouku, kostelu La Madeleine, oblouku Carrousel p ed Louvrem i budovy Burzy si dnes ufl Pa ífl nedokáflme p edstavit.

Pa ífl pat ila na konci 18. století k nejoblíben j-ím destinacím. Kdo se vydal do Francie, málokdy zapomn l zavítat do hlavního m sta. *šV-echo je zde k dívání zábavné: obchodníci, jejich zp sob získávání zákazník , hádky, rozpravy v ulicích. Onehdy jsem na-el v bri ce na rohu ulice kousek chleba, ob d ko ího a vydání Corneille. Myslel jsem si, fle to n kdo zapomn l. šTo je va-e kniha?õ ptám se ko ího, šna mou v ru ano, to jsou sebrané spisy Corneille.õ Nikdy jsem v drofice ve Vídni nena-el ani Schillera, ani Goetha.*²⁵³ První náv-t va metropole se v t-inou odvíjela ve stejném duchu, itinerá památek byl stejný na konci 18. i na po átku 19. století, jak dokládají cestovní deníky Pavlíny a Eleonory ze Schwarzenberka, a z stal v podstat stejný dodnes: Notre-Dame, Palais-Royal, Invalidovna, Louvre, opatství Sainte-Geneviève. Neopomn lo se zajet i do nedalekých Versailles, Pavlína byla jako -estnáctiletá une-ená z náv-t vy Malého Trianonu a *švesni ky na b eh u jezírka, u kterého stojí domy pokryté b e anem a kařdý má své schodi-t , svoji studnu. Jsou tam polorozbo ené v fle, zkrátka se to absolutn podobá vesnické samot . V jedné je mlékárna a v druhé stáj, jídelna, salón, v-echo je ale velmi jednoduché. Abychom vid li celkový dojem t chto dom , vystoupali jsme na malou v fl, která se zde nachází, a je to opravdu*

²⁵²« Les avenues sont beaucoup plus mesquines que celle de Vienne et la boue de cette capitale n'est pas pour rien si renommée. » DAUDET, Ernest (ed.): *Vingt-cinq ans à Paris*, s. XXIII.

²⁵³« Tout est amusant à regarder ici: les marchands, leur manière d'achalander leurs marchandises, une dispute, une conversation dans la rue. L'autre jour, je trouve dans un cabriolet du coin de la rue un morceau de pain, le déjeuner du cocher, et un petit volume de Corneille. Je crus que quelqu'un l'avait oublié. « Ce livre est-il à vous? » demandai-je au cocher. « Ma foi oui, ce sont les livres de M. Corneille! » Je n'ai jamais trouvé ni Schiller ni Goethe dans un fiacre de Vienne. » CLARY-et-ALDRINGEN, Charles: *Trois mois à Paris*, s. 55.

kouzelné.²⁵⁴ Na počátku 19. století zámek ufl chátral (rekonstrukce se do kalafila za vlády Ludvíka Filipa), a proto není divu, že nesklidil fládné ovace. *š Nic není tak unavující jako vidět Versailles, -li jsme do zámku, který je flálostně zchátralý a bez nábytku.*²⁵⁵

Paříž svým vzezřením na své návštěvníky celkově velice zapůsobila, byly to zejména bulváry, které návštěvníky ohromily, a také osvětlení. Podle dochovaných svědectví byla Paříž v napoleonské době městem světla. Hrab Clary-Aldringen o tom zjevně pochyboval, když poznamenal, že v Paříži byl jen jeden den v ulici krásně osvětlen, zbytek se ztrácel ve tmě, kdežto ve Vídni byla na každém okně alespoň jedna svíčka.²⁵⁶ Naopak když Eleonora ze Schwarzenberka obdivovala hezké osvětlení budov, posteskla si: *š Kolik vláda vydává na nádheru, na výzdobu vlastních budov, a jejíinnost k této nádhře nijak neopravuje.*²⁵⁷ Je škoda, že kněžna tento svůj posteh nijak nerozvedla. Je však jisté, že určitý pohled o Napoleonovinnosti měla a utvořila si na něj svůj vlastní názor.

Pro Pavlínu ze Schwarzenberka byla francouzská metropole *š hlavním městem světa* (« *capital de monde* »).²⁵⁸ Podle svých slov ji měla ve velké oblibě, cítila se tam nad míru spokojená a ráda se tam vracela.²⁵⁹ Není to nic

²⁵⁴« *Ce qui mœnchante cœst le hameau au bord dœun lac joliment contournœ les maisons de chacunes couverte de lierre, de vigne et les escaliers, en dehors chaque cabane a son petit jardin, son puits. Il y a des tours a demie abattues, enfin cela ressemble absolvent a un hameau. Cœst dans lœame loterie, dans lœautre une œcurie, une salle a manger, un sallon, mais le tout trœs simple. Il y a une petite tour au haut de laquelle nous montames pour voir lœœffet de ces maisons et cœest en vœritœ charmant.* » SOAT, pracovníteský Krumlov, RASchw (primogenitura), Fürstin Pauline, fascikl 539, Tagenbuch.

²⁵⁵« *Rien nœst fatigant a voir comme Versailles, nous sommes allœs au chœteau, il est dans un œtat de dœgradation pitoyable, pas un meuble.* » CLARY-et-ALDRINGEN, Charles: *Trois mois œ Paris*, s. 173.

²⁵⁶Tamtœfl, s. 81.

²⁵⁷« *Ce que le gouvernement met un luxe splendideux a tous ses propres œdifices, et que les profites nœy contribuent point avec cette magnificences.* » (příklad Milena Lenderovœ) LENDEROVœ, Milena (ed.): *Paříž rok 1808*, s. 189.

²⁵⁸SOAT, pracovníteský Krumlov, RASchw (primogenitura), Fürstin Pauline, fascikl 539, dopis, 8. říjen 1809.

²⁵⁹Například 6. ervence 1806 psala otci: *š Mám ráda Paříž a ráda se zabývám tím, jak se tam vrátit.* *š* « *Jœaime beaucoup Paris et que jœaime a mœccuper des moyens dœy retourner.* » Tamtœfl, dopis otci, 6. ervence 1806.

p ekvapujícího, byla na Paříži zvyklá ufl od mali ka díky rodinným cestám, v m st ur itou dobu flila i její rodina.²⁶⁰

I protinapoleonsky zam ené –lechtiny jako Eleonora ze Schwarzenberka i hrab nka Zahá ská Pa říř obdivovaly. První jmenovaná byla o arovaná náv–t vou Louvru: *šJe to tam krásné, fle se to slovy pov d t nedá í muzeum soch je pro m krásným palácem, strávila jsem tam velmi –astné chvíle. Také místo je obrovské a krásné, n kolik obraz m mimo ádn uchwátilo.õ*²⁶¹ Zaujala ji i slavná botanická zahrada Jardin des Plantes zalofená v první polovin 17. století.²⁶² Botanická zahrada byla evidentn n co nového a ve zbytku Evropy ne tak b fného. Jak dokládá Napoleonova korespondence, zahradou byla une–ená i Marie-Louisa, která zde vid la slona.²⁶³ Eleonoru naopak velice zklamaly Champs-Élysées. *šJe to jen taková velká zahrada s alejemi strom , chodí se tam pe–ky nebo jezdí ve vozech jako v Prátru, ale není tam kus hezké louky nebo hezký strom. Pro–ly jsme celé ty Champs Elysés, které si ve skute nosti ani to hezké jméno nezaslouffí, vid ly jsme tam domky –arlatán , velký strom, který byl celý sloupnutý a od enýí õ*²⁶⁴ Tento názor sdílel s Eleonorou i hrab Clary-Aldringen.²⁶⁵

²⁶⁰Pavlný otec byl pronapoleonsky orientován, v roce 1806 byl jmenován senátorem a o dva roky pozd ji císa ským –lechticem. MRÁZEK, Tř pán: *Výchova a cestování schwarzenberských –lechtin*, s. 48649.

²⁶¹« *C'est si beau que je n'ai pu [en exprimer] encore toute la beauté í le musée des tableaux est un palais enchanté pour moi, j'oy passerai des heures bien heureuses. Je n'ai pu y admirer encore que le local qui est énorme et beau, puis quelques beaux tableaux qui m'ont particulièrement frappé.* » (p eklad Milena Lenderová) LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Pa říř rok 1808*, s. 190.

²⁶²š*Odtud jsme –ly do Jardin des Plantes, kde se mi velice líbilo, jsou tam krásná stromo adí s nep íli–hustými k ovinami. Vid la jsem tam libanonský cedr [podtrhla E. S.], který je p ekrásný [podtrhla E. S.], pak zv inec, kde jsou krásná zví ata, hlavn lev, kterého jsem nikdy p edtím nevid la.õ; « De la nous allâmes au Jardin des Plantes qui me plut beaucoup, il y a de belles allées dans de beaux bosquets par très épais cependant. J'oy vis le cedre du Libanon qui est superbe, puis la ménagerie, il y a des beaux animaux, surtout le lion que je n'ai jamais vu. » (p eklad Milena Lenderová) Tamtéř, s. 191.*

²⁶³LArchipel (ed.): *Lettres d'amour à Désirée, Joséphine, Marie et Marie-Louise de Napoléon*, s. 262.

²⁶⁴« *Enfin nous allâmes aux Champs-Élysés, qui n'est qu'un grand jardin contenant des allées pour aller en voiture et à pied comme au Pratre, ce qui concerne les guinguettes, mas pas une belles prairie, pas de bel arbre. Nous parcourîmes tous ces champs elisés (!) qui ne méritent en vérité ce beau nom qui fait promettre, nous vîmes des maisonnettes des charlatans, un grand arbre*

Kněžna Záhorská považovala Francii, jak psala knížeti Metternichovi 15. února 1814, za *šnej-kared j-í zemi sv ta ó krom Pa ífle*.²⁶⁶ I ona byla z francouzské metropole nadšená. Vždychtěla být v centru dění, proto se není co divit, když na jaře 1814 přemlouvala Metternicha, aby za ním mohla do Paříže přijet, i když on tomu z poátku nebyl moc nakloněn.

Tečta z habsburské monarchie měla zjevně pro Paříž slabost. Obdivovala zejména historické budovy, bulváry, zahrady, vysokou životní úroveň, když něco odsuzovala, byly to pařížské mravy. Pro Kateřinu Záhorskou byla Paříž místem zahálky. Ve svém dopise z dubna 1814 píše: *šSbohem, drahý Klemensi ó jen a v Pa íři nezleniví- ó vím, fle Pa ířl tak p sobí na v-echny, ale jako omluva to neobstojí*.²⁶⁷ Eleonora ze Schwarzenberka si zase stěžuje na nezdvořilost mužů při své návštěvě divadla v Neuilly a mravy v Paříži pokládá za *švýsm-éné a u-t pa néõ* (« *mò urs mouquers et piquants* »).²⁶⁸ I kníže Metternich se ve svých dopisech dotýká jedné vlastnosti Pařížanů, kterou je velká přizpůsobivost a nestálost: *šPa ířl si ostatn flije jako v hlubokém míru: samý pohyb, samá změna, smích, volání, bezstarostnost ó jedním slovem v-e a cokoliv. Jsou tu pozoruhodná p edstavení. P i každé p íležitosti se na nich z plna hrdla provolává ša flije král!õ ó jako se d íve provolávalo a flije dobrý Jindřich, veliký Ludvík, král, svoboda, konvent, direktorium, první konzul, Napoleon, smrt tyranovi, atd., atd.*²⁶⁹ Je nadmíru zajímavé, že na toto chování Pařížanů upozoruje i žena, která v té době v Paříži nikdy nebyla, Elisa Schliková. Z postoje Pařížanů k Napoleonovi v roce 1814 si rovněž utvořila celkový obraz francouzské mentality: *šToto hlavní místo, které pozdvihl, obohatil o kořist ze v-ech*

qui était tout pelé et tout griffé! » (překlad Milena Lenderová) LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Paříž, rok 1808*, s. 188.

²⁶⁵ *šLes Champs-Élysées jsou daleko od toho zasloužit si své honosné jméno.õ; « Les Champs-Élysées sont loin de mériter leur nom si pompeux. »* CLARY-et-ALDRINGEN, Charles: *Trois mois à Paris*, s. 168.

²⁶⁶ POHLODEK, Antonín (ed.): *Bon jour, mon Amie*, s. 437.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 527.

²⁶⁸ Překlad Milena Lenderová. LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Paříž, rok 1808*, s. 183.

²⁶⁹ POHLODEK, Antonín (ed.): *Bon jour, mon Amie*, s. 516.

dal-ích m st, ho odstr ilo. Voilà, proto ten rozdíl v národech, Tyran lé ufl po léta bojují za své regentství, Rusové zapálili své hlavní m sto, opustili své vesnice, nefl aby tam vid li vstoupit nep útele. Kdyfl Francouzi vtrhli do Vídn , na-li dve e a okna zav ené, m sto se podobalo velké hrobce; to jsou lidé, kte í mají charakter, a kdyfl jednou cítí pouto, nic jej nep ekoná. Ale u Francouze, lehkomyšlného, nestálého, m nícího názor jako barvu, je to pouto povrchní. Popravili svého krále a v-echny z rodiny ó v-e pro svobodu ó kterou brzy vym nili za tyranii daleko p ísn j-í nefl d íve. Poté co vyzdvihli cizince k nejvy-ím poctám, vyhán jí ho, aby si p ípomn li tu starobylou dynastii, s kterou tak -patn zacházeli.²⁷⁰ P estofle Napoleona p ík e neodsuzovala jako jiní, Francie pro ni byla š hanebnou zemíõ (« ce détestable pays »).

Pa ífl byla magnetem, jenfl p itahoval v-echny, a to i ty nejzap ísáhlej-í Napoleonovi odp rce. Napoleonská Pa ífl lákala svou architekturou, etnými a bujarými slavnostmi, salóny, luxusními butiky. Podle dochovaných sv dectví by se daly do detail vykreslit jednotlivé pa ífské pam tíhodnosti, to v-ak není cílem práce. Na-í cestovatelé p írozen srovnávali metropoli s Vídní (s nejvýznamn j-ím m stem st ední Evropy) a je nutno íci, fl rakouské velkom sto nevycházelo z tohoto srovnání úpln -patn .

Pa ífl jako m sto takové m lo u -lechty z habsburské monarchie kladnou konotaci, to se v-ak nedalo flíci o jeho obyvatelích. Pa íflan byl

²⁷⁰« Cette capitale qu'el a élevée, enrichie par les dépouilles de toutes les autres villes, le repoussent ! Voilà pourtant la différence dans des nations, les espagnols combattent depuis des années pour leur régence, les russes ont brûlé leur capitale, délaissé leur villages plutôt que d y voir entrer l ennemi. Quand les français entrèrent dans Vienne, ils trouvèrent les portes et fenêtres fermées et la ville ressemblait a un vaste tombeau, ce sont des peuples qui ont du caractère et qui une fois attachés. Mais le français, léger, inconstant, changeant de gout comme de couleur ne sont et s attache que superficiellement. Ils ont guillotiné leur roi et tous ceux de sa famille, tout cela pour obtenir la liberté ó qu'ils ont échangé bientôt après pour éprouver une tyrannie bien plus sévère que celle d autrefois. Maintenant après avoir élevé un étranger a la plus haute dignité ó ils le chassent pour rappeler cette ancienne dynastie qu'ils ont tant maltraités. » SOAZ, RASch, Vále ný deník Franti-ka Schlika z napoleonských válek 1809-1815, inventární íslo 189, karton 20.

považován za člověka s vkusným, holdujícím společenským zábavám, inteligentním, ale jeho morální výbava byla dle všeobecného názoru na nízké úrovni.

4.4 FRANCOUZSKÝ VÝKVNÍ EVROPSKÉ SPOLNOSTI

š *Mizerní, š neloyalní* a období *š nevhodným výchováním*, takový převládá obraz Francouzů ve světle z habsburské monarchie na konci 18. a na počátku 19. století. Byli to zejména francouzští vojáci a francouzská elita, s nimiž přišly nejvíce do styku.

V roce 1815 si Elisa Schliková zapsala do svého deníku: *š Tito neloyalní Francouzi opouští svého legitimního krále, kterému slibovali oddanost až do smrti.*²⁷¹ Obraz nevěrného Francouze, jenž zradil svého krále, konfrontovala dokonce se svou osobou, Elisa se v ní Francouz m vymezila: *š Já nejsem věrnou pro nic za nic, s životem mi byla dána i láska k mému králi.*²⁷² V denících se objevuje i připomínka deset let staré královraždy, kdy to byli *hanební* Francouzi, kteří nechali popravit svého krále.²⁷³ Tento čin byl hluboko zakořeněn nejen ve světle z habsburské monarchie, ale obecně v evropské společnosti. Je to v roce 1840 připomínka své návštěvy v Paříži si šestnáctiletá Gabriela ze Schwarzenberka připomněla tuto událost, když navštívila kapli, kde byli Ludvík XVI. a Marie Antoinetta pohřbeni.

Přesvědčení nestálého a zrádného Francouze nalezneme i v německém prostředí. K přelétavému Francouzi byl do protikladu postaven Němec, jakýto věrný, morálně pevný a lojalní jedinec. Navíc k obrazu Francouze

²⁷¹ « *Ces français déloyaux quittent leur roi légitime auquel ils venaient de jurer fidélité jusqu'à la mort.* » SOAZ, RASch, Válečný deník Františka Schlika z napoleonských válek 1809-1815, inventurní číslo 189, karton 20.

²⁷² « *Je ne suis pas bohème pour rien, j'ai reçu avec la vie, l'amour pour mon roi.* » Tamtéž.

²⁷³ Nejmarkantnější je to připomínka v deníku Eleonory ze Schwarzenberka, která o svém pobytu v Paříži si na tuto událost vzpomněla několikrát.

patila i zhýkanost. Nemci (ale i Angličané) sami sebe konstruovali jako maskulinní protiklad francouzské zženštilosti a rozmazlenosti.²⁷⁴

Eleonora ze Schwarzenberka byla v Paříži i Francouzům plně přístupná. I když se jí nepatřilo její návrat do Paříže, kdo jí zalíbil, a priori ho zavrhl jen proto, že patřil k Napoleonovu dvoru. *„Přijala mě jako svou starou známou, cítila jsem k ní skutečnou náklonnost a nazvala ji svou přítelkyní. Během jedné hodiny si získala mé srdce, ale během té hodiny jsem poznala, jak silně postavení má u dvora, a proto jsem opustila myšlenku se s ní sblížit.“*²⁷⁵

Francouzi se během historicky krátkého období dostali znovu na území, které jako nepřítelé (naposledy to bylo ve čtyřicátých letech 18. století). Francouzští vojáci tehdy oslabilou svou laxností v otázkách náboženství, uvolněnou sexuální morálkou, jejich marnivost a ctiřádostivost je předcházela.²⁷⁶

Na konci 18. a na počátku 19. století v českém prostředí nemáme podle Marie Koldinské a Ivana Tědívého mluvit o tom, že by se vytvořil v českém povědomí obraz Francouzů jako nepřítelů.²⁷⁷ Jaký tedy byl obraz francouzských vojáků za napoleonských válek?

Jak už jsme viděli, pro Elisů Schlikovou to byli především nebohé oběti, se kterými soucítila.

U Pavlíny ze Schwarzenberka se objevuje kladný, ať galantní typ francouzského vojáka, který se vymyká obecnému obrazu vojína (jakofito hrubého a bezohledného jedince). *„Francouzi se chovají dobře. Nemáme si stěžovat na něho G. Perrota. Jeho muži však mají velmi dobrý apetit, což*

²⁷⁴HAGEMANN, Karen: *A Valorous Volk Family: The Nation, the Military, and the Gender Order in Prussia in the Time of the Anti-Napoleonic Wars, 1806-1815*. In: BLOM, Ida a HAGEMANN, Karen a HALL, Catherine (eds.), *Gendered Nations: Nationalisms and Gender Order in the Long Nineteenth Century*. Oxford 2000, s. 179-205. Za poskytnuté informace děkuji dr. Jiřímu Hutekovi.

²⁷⁵« Elle me reçût comme ancienne connaissance et je me sentis un vrai pendant en lui donnant le titre d'amie. En une heure, elle fut mon cœur, mais à cette heure que je vois qu'elle est si forte dans la cour, j'abandonne le projet de l'approcher. » (příklad Milena Lenderová) LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Paříž, rok 1808*, s. 186.

²⁷⁶Více KOLDINSKÁ, Marie a TĚDIVÝ, Ivan: *Válka a armáda v českých dějinách*, s. 333-336.

²⁷⁷Tamtéž, s. 336.

nás p ijde trochu draho. í Posádku tvo í 25 mufl a jsou ubytováni u nás na zahrad . Jsou docela mírní, av-ak vojenské p íd ly pro kon , které dostávají, nep ispívají k po ádku, který zde vládne. M –ané p ebrali funkci policie a pokrač ují v hlídkování spole n s Francouzi.õ²⁷⁸

Cofl nám v-ak nezapadá do negativního obrazu francouzských voják (potafimo Francouz obecn ó dal-í zcela b flné generalizování) u Franti-ky Khevenhüllerové, jeff se setkala s Francouzi b hem obléhání Vídn v roce 1809. *šKdyby si ti ubozí N mci uv domili, nakolik jsou klamáni, kdyfl prolévají krev proti svým krajan m a své skute né vlasti, fle jimi pohrdá celá Evropa a fle je Francouzi vfdy ob tují na posty, které jsou nejvíc nebezpe né a kde nemají nad ji zvít zit. Pluky t ch ubohých Sas [v této dob vazalové Francie], které byly nuceny hájit [?], jsou tém úpln zni eny.õ²⁷⁹* Podle ní byli francouz-tí vojáci proradní a své spolubojovníky (kte í byli donuceni bojovat za napoleonskou Francii) up ímn lituje. Francouz m p ála jen to nejhor-í: *šZ celého srdce si p eji, aby se ti francouz-tí pánové [ne vojáci] roztrhali navzájem, ale abychom na to nedoplatili my.õ²⁸⁰* I kdyfl její pohled na Francouze byl negativní, je zajímavé, fle fládným sl vkem se nezmi uje o chování francouzského plukovníka, jeff byl u ní nucen ubytován. Dokonce neznala ani jeho jméno.

Francouzky, dnes považovány za jedny z nej-armantn j-ích a nejelegantn j-ích flen, si toto ozna ení zajisté nevydobyly v napoleonské dob . Těchti ny, ale samoz ejm í -lehtici z habsburské monarchie si vzhledu Francouzek v-ímali. Hrab Clary-Aldringen byl dokonce tak veliký

²⁷⁸ « *On n'a pas à se plaindre de notre G. Perrot ó seulement tous ont bon appetit, cela coute un peu cher í Les 25 hommes de Cavallerie que nous avons au Jardin sont fort tranquils aussi, et recoient leurs rations de fourrage militaires ce qui prouve l'ordre qui régne le Bourgeois continuent à faire la police et a monter la garde avec les Français.* » SOAT, eský Krumlov, RASchw (primogenitura), Fürstin Pauline, fascikl 539, dopis, 29. listopad 1805.

²⁷⁹ LENDEROVÁ, Milena: *Kn fha a š o-klivý francouzský kanibalõ*, s. 126

²⁸⁰ « *Je desire de tout mon cõ ur qu'ils [Monsieurs français] s'entredechirent entre eux, mais que nous n'en [?] pas.* » (p eklad Milena Lenderová) SOAT, pracovi-t Jind ich v Hradec, RA , Deník Franti-ky Khevenhüllerové, deník z roku 1809 (neozn eno). Srov. LENDEROVÁ, Milena: *Kn fha a š o-klivý francouzský kanibalõ*, s. 125.

pozorovatel, fle nehodnotil jen postavu, o i i vlasy, ale také hlas. P esto ho francouzské fleny svou krásou p íli– neoslovily: *šJsem p ekvapený, kolik krásných d tí tu vidíme na procházkách, více, neř nap íklad krásných flen.*²⁸¹ Eleonora ze Schwarzenberka se v první ad soust edila na vzhled, jak nám dokládá hodnocení t ech Francouzek, se kterými se b hem svého pa ífského pobytu setkala: *šShledala jsem ji hrozn se–lou, m la –patnou barvu a byla bledá.óí šJe o–klivá a nic nám dohromady ne ekla.óí šVypadá, fle je krásná, ale je odpudiv py–ná, ekla nám jen pár slov a pak nás propustila.*²⁸² Po svém p íjezdu do Pa ífle hodnotil francouzské fleny i hrab Apponyi: *šV Pa ífi jsou hezké fleny v men–in . Jsou sice milé, jemné a nechybí jim d vtip. Ale tyto nejsou tolik koketní, ani tolik zlomyslné na to, aby m ly ve spole nosti této metropole úsp ch, nebo koketování a zlomyslnost jsou nezbytné pro vyniknutí.*²⁸³ Z tohoto vyplývá, fle v t–ina flen byly, podle hrab te Aponyiho, jen zlomyslné kokety. Tento negativní obraz francouzských flen vyvstává i z hodnocení na–ich –lehti en. I kdyř se na–ly zajisté výjimky, jakou byla nap íklad Pauline, Napoleonova sestra: *šZdá se velmi hezká, i kdyř neoby ejn malá a zvlá–tn stav ná.*²⁸⁴ *šPrincezna je mimo ádn hezká, snad ani hez í být nem fle. Ale nemá moc dobrou reputaci, ani se s ní jako s princeznou nejedná.*²⁸⁵

O tom, jak vid l Francouzky velký znalec flenské krásy knířle Metternich, nemáme v námi zkoumaných pramenech zprávy. Cofl je

²⁸¹ « *Je suis frappé de la quantité de beaux enfants que l'on voit ici aux promenades, bien plus, par exemple, que de jolies femmes.* » CLARY-et-ALDRINGEN, Charles: *Trois mois à Paris*, s. 168.

²⁸² « *Je la trouve prodigieusement enlaidie, le teint brouillé et pâle.* » « *Elle est laide et ne nous dit pas grande chose.* » « [Elle] *a un air de beauté, et une fierté rébutante, elle nous dit que peu de mots et nous renvoya.* » (p eklad Milena Lenderová) LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Pa ířl rok 1808*, s. 187, 188, 190.

²⁸³ « *À Paris, les jolies femmes sont en très petit nombre. Au reste, elle est fort bonne, douce et ne manque pas d'esprit. Mais elle n'est ni assez coquette, ni assez méchante pour avoir un grand succès dans la société de cette capitale ou la coquetterie et la méchanceté sont nécessaire pour briller.* » DAUDET, Ernest (ed.): *Vingt-cinq ans à Paris*, s. 22621.

²⁸⁴ « *Elle paraît très jolie mais extrêmement petite et drôlement mise.* » CLARY-et-ALDRINGEN, Charles: *Trois mois à Paris*, s. 22.

²⁸⁵ « *La Princesse est extrêmement jolie et on ne peut pas [être] plus jolie. Sa réputation la rend peu intéressante, mais en causant ne la traite l'on pas en Princesse.* » (p eklad Milena Lenderová) LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Pa ířl rok 1808*, s. 190.

zapí in no tím, komu byly jeho dopisy ur eny. Svou milenku nebude zbyte n dráfdit svými komentá i o Francouz kách a s knífletem Karlem ze Schwarzenberka e-il zajisté daleko d leflit j-í v ci.

P ísloví *Kam vítr, tam plá-* pln vystihuje Metternich v obraz Francouz . š *Francouz je nestálý jako dít : to staré vypudí z mysli stejn tak rychle, jako se zaujme n ím novým. Je p esnadné a zároveň velice obtífné tomuto národu d tí vládnout. Cht l bych být dva roky králem ó to bys sly-ela to ryzí provolávání slávy!*²⁸⁶ O charakteru Francouz vypovídá i následující Metternich v citát, z 15. února 1814, který byl napsán necelé dva m síce p ed Napoleonovou první abdikací: *š Jen pár starých markýz a vikomt tu je-t mává zreziv lými kordy. Onehdy jsem m l s jedním takovým pánem flertovný výstup. Ohlásil se jako markýz de Ví Pozvu ho dál a on mi íká, fle p ichází jako vyslanec jednoho kraje, aby se domáhal návratu Ludvíka XVIII. Pofládám ho, a mi ukáfle své -lechtické osv d ení a pov ovací listiny. Odpoví, fle nic takového nemá. ó Ale kdo vás tedy vyslal? ó Já sám a celý m j kraj! ó Jak mám ale v d t, fle ta v c s celým krajem je pravda? ó Sta í, kdyfl se celého kraje zeptáte. ó Zeptat se celého kraje je nemofné ó to spí-mi sem ten sv j kraj p ive te! ó Dlouho jsme takhle diskutovali, afl mi nakonec ekl: Pro svého krále jsem o v-echo p i-el, p j te mi 50 louisdor , abych mu mohl navrátit tr n! ó Tohle je tedy p iblífn ve zkratce, co za royalismus tu ve Francii vídáme. Nelze si ani p edstavit, jak velice zde jíl tato otázka pohasla. Mír a jestli N. neuzav e mír, a ho vezme í ó to je volání celého národa, hlas, jenfl p ehlu-í v-echny ostatní.*²⁸⁷

Francie byla tedy zemí, kde nevládl fládný po ádek, kdokoliv se mohl vydávat za kohokoliv. Jen z tohoto úryvku m fleme vycítit, fle si Metternich byl v dom jisté prom ny spole nosti. ^TMehta z habsburské monarchie pravd podobn v d la, fle Napoleonova nová elita zem , jeho sebev domí

²⁸⁶POHLODEK, Antonín (ed.): *Bon jour, mon Amie*, s. 525.

²⁸⁷Tamtéfl, s. 4306431.

maršálové a generálové byli dříve emeslníky i hostinskými, nikdo však tuto skutečnost ve své korespondenci i deníku nezaznamenal.

4.5 SPOLEČENSKÉ VESELÍ ó *okázalosti císařského dvora*²⁸⁸

Technika z habsburské monarchie si při svých cestách do zemí galského kohouta plnými doučkami užívala společenské zábavy, jak dokládá výzkum pramenů osobní povahy pro účely této práce. Výjimkou byl jen Karel ze Schwarzenberka, který všechny slavnosti napoleonské Paříže pímo nenáviděl.²⁸⁹

Svět slavností a bujarých společenských radovánek byl ve Francii spojen zejména s obdobím císařství. I když užíval v době konzulátu mluvilme pozorovat jistý náhled. I konzulát zažil okázalé několikadenní slavnosti, mezi které patřily bujaré oslavy spojené s uzavřením konkordátu, a zejména Napoleonův slavnostní návrat z bitvy u Marenga.²⁹⁰ Je nutno však zmínit skutečnost, že výdaje, které Napoleon po celou dobu své vlády vynaložil na různé společenské akce, byly nesrovnatelně menší než v dobách *Ancien Régime*.²⁹¹

Bez ohledu na konzulát bylo zavedeno i obnoveno velké množství slavností, a to jak z doby starého režimu, tak i z doby revoluce (i když byly ochuzeny o etné okázalosti, například o fontány plné vína, rozdávání potravin

²⁸⁸Srov. LENDEROVÁ, Milena: *Festivity, spektakly a sociabilita v napoleonské Paříži*. In: KOTULÁN, Jaroslav a UHLÍŘ, Dušan: *Evropa 1805*. Brno 2006, s. 285-295.

²⁸⁹Šťáhlavský, p. edstavení, velká večeře, malá večeře, společnost, ples, maskní bál a všechny návraty vyjížděly ve skutečnosti, mým přátelům, to nenávidím.ó; « Cour, présentation, grand diner, petit diner, société, bal, bal masqué, et toutes les visites í en vérité mon amie je deteste. » SOAT, RASchw (sekundogenitura), korespondence Karla I., karton 116, dopis bratrovi, 4. leden 1810.

²⁹⁰Léon Lanzac de Laborie konstatuje, že si tímto italským vítězstvím dobil celou Paříž. š *Od Jindřicha IV. nebyl vítěz nikdy tak oslavován, ani Condé, Turenne i Villars.ó* LANZAC DE LABORIE, Léon: *Paris sous Napoléon. I. Consulat provisoire et Consulat à temps*. Paris 1905, s. 96 [online]. Dostupné na <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5589408w.image.r=paris+sous+napoleon.f6.langEN.tableDesMatières>, [cit. 2010-03-02].

²⁹¹Tamtéž, s. 82.

zdarma, apod., které byly později známy za císařství). Byla zachována slavnost k výročí pádu Bastilly a ani svátek Federace (*la fête de la Fédération*) v ten samý den nebyl odvolán.²⁹² Byl však zrušen revoluce ní svátek 21. ledna připomínající popravu Ludvíka XVI. Za konzulátu se samozřejmě slavil i 18. brumaire a restaurovaly se i oblíbené předrevoluční radovánky Pařížanů.²⁹³

Společenský život navíc Francie se odehrával ve velkém tempu, jak o tom svědčí například pařížská korespondence Pavlíny ze Schwarzenberka z dubna 1809. Jedna recepce stíhala druhou, první ve věku u Murat, druhý u Metternich, třetí u Madame Bérenger. Přes den se nakupovalo a přijímaly se návštěvy.²⁹⁴

V napoleonské Paříži si našly své místo i salony, které neodmyslitelně patřily nejen ke konzulátu, nýbrž i k císařství.²⁹⁵ Mezi Napoleonovy oblíbené salony patřil salon Madame de Devaines, a především salon Madame de Montesson, který Napoleon pravidelně navštěvoval.²⁹⁶ Aby byl výčet jmen kompletní, neměli bychom zapomenout na dvě další ženy, jež

²⁹²TULARD, Jean: *Le Saveur de la Révolution*, s. 17.

²⁹³Znovu byly zavedeny (pod podmínkou, že ¼ třilby –la na chudé) maskární bály v *Théâtre de la République et des Arts*, i v *Opéra*. Obnoveny byly i návštěvy v Longchamp. Za *Ancien Régime* se ve středu, čtvrtek a v pátek před Velikonocemi chodilo do kláštera v Longchamp, avšak více než kvůli svatbě Velikonoc, bylo úelem ukázat nové jarní toalety. Více LANZAC DE LABORIE, Léon: *Paris sous Napoléon. I.*, s. 1096114.

²⁹⁴SOAT, pracovníček Krumlov, RASchw (primogenitura), Fürstin Pauline, fascikl 539, dopis, 22. duben 1809.

²⁹⁵V našem prostředí se francouzským salonem (avšak 18. století) zabývala LENDEROVÁ, Milena: *Francouzský salon 18. století. Pokus o uchopení problému*. Opera historica 4, 1995, s. 2056219.

²⁹⁶«*Na Chaussée d'Antin [pařížská ulice], kde byla v té době improvizovaných salónů umístěna, byl jeden daleko příjemnější, skromnější, kde jsme našli staré tradice, byl to salón paní de Montesson, vdovy (staré více než –edesát let) po vévodovi Orleánském. Byla to úfňasná osoba, bez okázalého a pyšného chování, mírná a přítivá, dokonalého taktu v zálibách, chování a způsobech. Znala paní Beauharnais ještě před jejím sátkem s Bonapartem. První konzul na ni bral ohled, projevoval jí úctu a věšnost a ona toho nijak nezneušňvala.õ; «*À la Chaussée d'Antin, que la plupart de ces salons improvisés avaient mise à la mode, il y en avait un plus sage, plus modeste, où l'on retrouvait d'ancienne traditions, c'était celui de Madame de Montesson, veuve du duc d'Orléans, alors âgée de plus de soixante ans. C'était une excellente personne, sans faste, sans fierté, douce, aimable, d'une mesure parfaite pour le goût, le ton, les manières. Elle avait connu Mme Beauharnais avant son mariage avec Bonaparte. Le Premier Consul avait pour elle de la considération, de l'estime, de la déférence, elle n'en abusait pas.*» THIBAudeau, Antoine-Clair.: *Mémoires (17961815)*. Paris 1913, s. 50. Thibaudeau (176561854) zastával v době vlády Napoleona funkci *conseiller d'État*.*

byly ozdobou svých salonů, byla to Madame de Récamier a Madame de Staël. První žena Napoleonovu přívěs ztratila, druhá ji nikdy nezískala.²⁹⁷

Svého salonu v Paříži vedla i Madame Metternichová, manželka rakouského státníka.²⁹⁸

Jak vyplývá z Napoleonovy korespondence Marii-Louise, i francouzská císařovna navštěvovala pařížské salony (i když sporadicky), nepodařilo se nám však zjistit, které to byly. Do salonu Madame Récamier zavítal během svého tříměsíčního pobytu například hrabě Clary-Aldringen, jak o tom vypovídá jeho deník.

Napoleon měl společenské slavnosti všeho druhu (a ušly to byly reprezentativní i maskní plesy, slavnostní obědy, divadelní představení, honosné soirée, balety, ohňostroje, atd.), které sám v době císařství pravidelně pořádal, v nesmírné oblibě. I pařížská smetánka se předvíhala mezi sebou v organizování různých akcí, jen aby se císař zavedla. I když podle zápisků hlavního prefekta paláce v Tuilleriích²⁹⁹ byl život císařovny uniformní. V 9h císař opustil své pokoje (vstával však o hodinu dříve) a přijímal své ministry, přesně v 9h30 se podávala snídaně, která v tu dobu trvala několik málo minut. Poté pracoval až do 18h s ministry a generály, pravidelně v 18h se večer císař se vrátil do svých pokojů, kde pokračoval v započaté práci. V tu dobu také neopomenul navštívit císařovnu, kde se však zdržel podle dochovaného svědectví jen krátce.³⁰⁰

Mezi velkolepé slavnosti, které se zapsaly do paměti císařství, nepochybně patří císařská korunovace 2. prosince 1804 a Napoleonova

²⁹⁷Více WAGENER, Françoise: *Madame Récamier, 1776-1849*. Paris 2001, s. 117-153; BALAYÉ, Simon: *Madame de Staël. Écrire, lutter, vivre*. Genève 1994, s. 137-171; THIBAudeau, Antoine-Clair: *Mémoires (1796-1815)*. Paris 1913, s. 47-50.

²⁹⁸Eleonora Metternichová, rozená Kounicová (1775-1825), vnučka kancléře Václava Antonína Kounice, první manželka kancléře Metternicha.

²⁹⁹Tuilerijský palác byl sídlem francouzského císaře. Dnes již nestojí, byl vypálen během pařížské komuny v roce 1871.

³⁰⁰BAUSSET, Louis François Joseph: *Mémoires anecdotiques sur l'intérieur du palais impérial*. I. Paris 1827, s. 268 [online]. Dostupné na <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k111603p.image.r=Les+Fran%C3%A7ais+et+l%E2%80%99Empire.f19.langFR>, [cit. 2010-03-02].

svatba s Marií-Louisou v dubnu 1810, poslední velkou slávou byl k est Napoleona II. 9. ervna 1811.³⁰¹

Velkou popularitu si za Napoleonovy éry znovu vydobylo divadlo. Hrál se tém v–ude, v kařdém velkém i malém sále. I sám Napoleon byl velkým ctitelem divadelních p edstavení, oblíbil si zejména tragédie. Do divadla chodil pravideln jednou týdn , za svou dobu vlády shlédl p iblířn 374 her (n které i vícřrát).³⁰²

Byla to p edev–ím divadelní p edstavení v–eho druhu, jeřl si –lechta z habsburské monarchie ve Francii, jak dokládají námi zkoumané prameny osobní povahy, nadmíru oblíbila. Chodila do divadla *Feydeau*, do *Comédie Française*, do *Opery*, ale i na malé scény jako bylo *Théâtre des Variétés*. řBalet nem řle být lep–í neřl v Pa řří, ř napsala v roce 1808 Pavlína ze Schwarzenberka svému otci.³⁰³ Hrály se p edev–ím hry od Molièra, Racina, Corneille, ale i od Voltaire a od dnes mén známých dramatik jako byli nap řklad François Raynouard i Philippe Néricaul Destouches. Hrab Clary-Aldringen v–ak s repertoárem místních divadel nebyl úpln spokojen, ve svém deníku si posteskl, chyb ly mu totiž hry Shakespearovy.³⁰⁴

Napoleon b hem své vlády po et pa řřských scén redukoval, dekterem z 8. ervna 1806 nejprve na dvanáct, o rok pozd ji se po et divadel ustálil na osmi. Uv domoval si, jakou politickou silou m řle divadlo disponovat, proto cht l mít nad pa řřskými scénami a jejich produkcí dohled. Je zajímavé, řle tyto Napoleonovy zákony p eřřily i dobu restaurace.

³⁰¹Na po est s atku Napoleona s Marií-Louisou uspo ádal 1. ervence 1810 rakouský velvyslanec Karel ze Schwarzenberka velkolepou slavnost, která v–ak skon ila velkou tragédií. Na plese uho elo n kolik lidí, mezi kterými byla velvyslancova –vagrová Pavlína ze Schwarzenberka. Více LENDEROVÁ, Milena: *Tragický bál. řivot a smřt Pavlíny ze Schwarzenbergu*. Praha 2004; VAN EK, Václav: *Pořár na rakouské ambasád v Pa řří 1. ervence 1810 (p řsp vek k rakousko-francouzským vztah m)*. eské Bud jovice 1997. Diplomová práce obřážená na Kated e historie Pedagogické fakulty Jiho eské univerzity, vedoucí práce Milena Lenderová.

³⁰²HICKS, Peter: *Napoléon et le théâtre*. 2003, dosud nepublikováno [online]. Dostupné na http://www.napoleon.org/FR/salle_lecture/articles/files/napoleontheatre_hicksfevrier2003.asp#informations [cit. 2010-03-15].

³⁰³« *Les ballets ne pouvait être meilleur qu'à Paris.*» SOA T ebo , pracovi–t eský Krumlov, RA Schwarzeberg (primogenitura), Fürstin Pauline, fascikl 539.

³⁰⁴CLARY-et-ALDRINGEN, Charles: *Trois mois à Paris*, s. 2736274.

Mezi hlavní scény patily: státní divadlo založené Ludvíkem XIV. v roce 1680 *Comédie Française*, 17. března 1803 se přejmenovalo na *Théâtre Français*; *Opéra Comique* (neboli divadlo *Feydeau*) založená na úfl po útku 18. století; *Opéra Buffa* a *Opéra* neboli hlavní pařížská opera založená roku 1669.³⁰⁵

K druhotným scénám (určeným pro lidové vrstvy) patily: *Théâtre des Variétés* založené roku 1777 (od roku 1807 sídlící na Montmartru), *Vaudeville* (1792), *Ambigu Comique* (1769) a divadlo *Gaité* (1760) u Svatomartinské brány.³⁰⁶

I Eleonora ze Schwarzenberka s nadšením chodila do divadel. A nutno říci, že během svého pařížského pobytu byla v divadle skoro každé večer, což nebylo v době neobvyklé, jak dokládá také deník hraběte Clary-Aldringen. Divadlo bylo přístupné každému, včetně sociálních vrstev (výdobytek revoluce, který byl zachován), proto není divu, že si hrabě stálo na vyprodání představení. Byl nucen dokonce upláct uvažovat, aby se mohl dostat do divadla *Feydeau*. Podle dokladu to totiž byla nejoblíbenější pařížská scéna. Shodou okolností právě zde zhlédl jak hrabě Clary-Aldringen, tak i kněžna Eleonora představení *Popelka*. *ŠVe večer jsme šli zase do Feydeau, na Popelku* [podtrhla E.S.], *hezkou operu. Hudba byla prostá, ale hezká, malá hrdinka roztomilá, ale trochu afektovaná a s kořim hlasem, slečna St. Aubin. Předtím jsem se bavila dobře, mnohem lépe než ve velké Operě*.³⁰⁷ Daleko více se rozepsal hrabě Clary-Aldringen: *ŠByla to úplně jiná repríza Popelky a divadlo praskalo ve všech: všechny se mi zdály všechny dobře stavěné*

³⁰⁵Dnešní Opéra national de Paris, která od roku 1822 sídlila v nově postavené budově Le Peletier (Rue de Peletier). V roce 1873 zničil budovu požár a pro Velkou operu byla postavena její dnešní budova (Salle Garnier na Place de l'Opéra). Více http://www.operadeparis.fr/cns11/live/onp/L_Opera/L_Opera_de_Paris/histoire_de_l_Opera.php?&lang=fr [cit. 2010-03-10].

³⁰⁶HICKS, Peter: *Napoléon et le théâtre*.

³⁰⁷« Ce soir nous allâmes encore à Feydeau, pour voir *Cendrillon*, un joli opéra. La musique était (?), mais jolie, la petite héroïne est gentille, mais un peu affecté et une voix de chat, Mlle St. Aubin. Le tout m'a cependant bien amusé. Bien plus qu'un opéra au grand Opéra. » (překlad Milena Lenderová) LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Paříž rok 1808*, s. 187.

a p vabné. í Byl jsem [jako] opilý a m l jsem touhu plakat t stím. í Hudba, zp v, kostýmy, kulisy, v-echo m zkrátka okouzlo: myslím, fle moje pozornost a nad-ení obveselilo moje spolusedící v loffi.õ³⁰⁸ Jediné, na co si Eleonora st flovala, byla délka jednotlivých p edstavení, zdála se jí p íli-dlouhá.³⁰⁹

Marie-Louisa si oblíbila b hem svého ty letého pa ílfského pobytu náv-t vy Opery a plesy v Trianonu, kde se vřdy dob e bavila, jak se dozvídáme z Napoleonových. V t-inou se v-ak v Pa íffi cítila zna n osam lá, cofl Napoleonovi šlámalo srdceõ (« *brise le cõur* »). Notn ji ve svých dopisech nabádal, a flije více společenským flivotem a p íjímá ast ji náv-t vy. Marie-Louisa se v-ak nikdy nezavila podle svých flivotopisc³¹⁰ ned v ry k Francouz m, i kdyfl Napoleona na více místech ubezpe uje o opaku, poprava její p íbuzné byla stále flivá.

Techti ny i -lechti si v-ímali i výzdoby jednotlivých pa ílfských divadelních scén. Divadlo *Variétés* nám popsala kn flna Eleonora: š *Divadlo je mali ké, ale dob e osv tlené, lõfe nejsou v bec odd lené a na lov ka je tam p íli-vid t.õ*³¹¹ Výzdoba sál Opery i divadla *Feydeau* hrab te Clary-Aldringena nadchnula. š *V Ope e je shromáfld no tolik dokonalostí, tolik v cí*

³⁰⁸ « *Cõétait la treizième représentation de Cendrillon et le théâtre était plein comme un õuf: des femmes, toutes bien mises et gracieuses à ce quõil me paraissait. í Jõétais ivre et jõavais envie de pleurer de plaisir. í La musique, le chant, les costumes, les décors, tout enfin mõenchantaít: je crois que mon attention et mes ravissements amusaient bien mes compagnons de loge. » CLARY-et-ALDRINGEN, Charles: *Trois mois à Paris*, s. 32.*

³⁰⁹ š *Ve er jsme -li do Opery na nový balet Andromacha* [text od P. Corneille]. *Obdivovala jsem tane ní sóla i sbory, ale zas to bylo p íli-dlouhé, takfle tam hned tak nep jdu.õ* š *V-echo na p edstavení jsou zde p íli-dlouhá.õ*; « *Ce soir nous allâmes à lÕOpéra pour voir le nouveau ballet de Perse et dÕAndromaque. Jõy ai admiré beaucoup la danse des solo comme celles des ensembles, le spectacle tout ce qui tant aux décorations, qui viennent tout dõen bas, et dans un clin dõõil, mais la pantomime avait beaucoup de longueur et je ne désire pas de la revoir de sitõt. » « Il est (?) que les spectacles sont trop long. »* (p eklad Milena Lenderová) LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Pa ífl rok 1808*, s. 187, 188.

³¹⁰ Více nap . HERRE, Franz: *Marie Luisa. Napoleon byl její osud*. Praha 1997.

³¹¹ « *Le théâtre est fort petit, mais bien éclairé, toujours avec ce même lustre, les loges sont presque pas séparé[s] et on y est extrêmement vu. »* (p eklad Milena Lenderová) LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Pa ífl rok 1808*, s. 186.

*k vid ní najednou, fle jsme tolik rozptýleni, fle napoprvé nedokáfleme ocenit jejich pravou hodnotu.*³¹²

I knífle Metternich lákal do Pa ífle Kate inu Zahá skou (poté co se jífl smí il s její náv-t vou) na divadelní p edstavení. 27. dubna 1814 psal: *šP ijede-li, uvidí-tu p kná p edstavení. Císa dal hrát Tartuffa a Mládí Jind icha Pátého: bylo to tak sehráno, fle bys p ed kařldým hercem poklekla. Vsadím se, fle nic lep-ího ani zhlédnout nelze. A kdybych byl do sle ny Marsové [slavná pa íflská here ka, oblíbenkyn Napoleona] zamilován, jist bych m l kv li ní trému.*³¹³ Bylo to jífl n kolik dn po Napoleonov kapitulaci, v divadlech v-ak hráli ti samí herci jako v jeho dob . Nejvíce úsp ch *od na-ich -lehtic* obdržela práv sle na Mars, lenka *Comédie Française*. Podle Eleonory byla sle na Mars okouzlující, pozadu nez stal ani hrab Clary-Aldringen: *šJaká grácie, jaký naturel, ach ty o i, ale hlavn ten její hlas.*³¹⁴

Nebyla to jen divadelní p edstavení, ale také cirkusová produkce, pantomimy, gymnastické hry, velkolepé oh ostroje i turnaje, co -lehtu p itahovalo do zem Hexagonu. Sv j druh zábavy si na-el i rakouský velvyslanec v Pa ífli Karel ze Schwarzenberka.³¹⁵

Potvrdili jsme si, fle Francie jako celek lákala sou asníky svou kulturní vysp lostí i v této p elomové dob .

³¹²« À l'Opéra, il y a trop de perfections réunis, trop de choses à voir en même temps, on est trop distrait pour goûter chaque chose à sa juste valeur la première fois. » CLARY-et-ALDRINGEN, Charles: *Trois mois à Paris*, s. 140.

³¹³POHLODEK, Antonín (ed.): *Bon jour, mon Amie*, s. 530.

³¹⁴« Quelle grâce, quel naturel, quels yeux, quel son de voix surtout. » CLARY-et-ALDRINGEN, Charles: *Trois mois à Paris*, s. 61.

³¹⁵šP ikládám, m j p úteli, krabi ku obsahující dopisy zape et né p ídavkem výbu-ného prá-ku, cofl d lá dojem, kdyfl je otev ete, jako kdyfl vyst elíte z pistole, dále zápalky stejného druhu, doutníky a pavouky, které poloříte ve er do kouta a kdyfl je za-lapáváte, vybuchnou.õ; « Vous recevez ci joint, mon cher ami, une boîte qui ferme des lettres cachetées avec un peu de poudre fulminente, ce qui fait l'effet d'un petit coup de pistolet au moment ou l'on les ouvre, des allumettes du même genre, des Cigarres, et des arraignés que l'on place le soir dans quelque coin et qui fait l'explosion au moment ou on les écrase. » SOAT, RASchw (sekundogenitura), korespondence Karla I., karton 116, dopis Metternichovi, 28. leden 1811.

Napoleonská Paříž si libovala v okázalých slavnostech a davových akcích. Podle Mileny Lenderové chybly však napoleonskému dvoru *lehkost, pirozená elegance, nenucený hovor a dovednosti*, které byly pro evropskou aristokracii tehdejší doby pirozené. Udává, že jsou asiční bezpečně v dli, že Napoleonovy ambice vytvořit vznešený císařský dvůr zcela ztroskotaly.³¹⁶ Nápramenný vzorek však tyto závěry zcela nepotvrdil. I kněžna Eleonora ze Schwarzenberka, která se jevila jako velice kritická, oplývala slovy chvály na adresu kulturní nabídky francouzské metropole.

4.6 FRANCOUZSKÉ BUTIKY o magie a pokušení

*ŠAni si neumíme představit, co jsou vlastní pařížské butiky a obchody za o magie, je pravdou, že lacinost n kterých výrobků a pokušení zamstnává celou mysl.*³¹⁷

Generál Bonaparte údajně prohlásil, že *šarmáda pochoduje podle svého flaludku*. A ufl Napoleona obdivovaly, byly jeho zapísáhlými odporkynmi, nebo zstávaly naprosto lhostejnými, *nae lechti ny* nikdy neodolaly francouzské módě o nikoliv překvapivě, nebo *asto*, obrazně *eno*, *špochodovaly podle svého atníku*.³¹⁸ Výzkumy pramenů osobní povahy z námi analyzovaného vzorku dokládají velkou oblíbenost francouzských výrobků. *Techti ny* z habsburské monarchie nebyly v fládném případě jako Angličanky, které podle Napoleona pokládaly za *v c své cti* nenošení francouzské módy (o Francouzkách rozhodně nebylo možno říci to samé, nebo *ty mly* anglické zboží v nemalé oblibě).³¹⁸

³¹⁶LENDEROVÁ, Milena: *Festivity, spektakly a sociabilita v napoleonské Paříži*, s. 291.

³¹⁷« *On ne se fait pas idée de ce que sont les boutiques et les magasins de Paris o de la magie, et il est bien vrai que le bon marché de certains articles et les tentations passent toute idée.* » CLARY-et-ALDRINGEN, Charles: *Trois mois à Paris*, s. 112.

³¹⁸« *Ale nicméně jsem nikdy nemohl zabránit dovozu anglického zboží do Francie, proto že Pařížanky se nikdy nedokázaly rozhodnout, že nebudou nosit krajkové flí vyrobene v Londýně.* Naproti tomu Angličanka považuje za *v c své cti*, že nenoší francouzskou módu.» Podle zápisků

Eleonora ze Schwarzenberka, pat ící do frankofobního tábora, b hem svého pa ífského pobytu nakupovala pro sebe i pro své p íbuzné, ímfl trávila ó jak vypovídá její deník ó zna nou ást svého volného ásu. Oblíbila si zejména obchody v okolí Palais Royal: *šJedla jsem tam znamenité pa-ti ky a koupila n jaké drobnosti, obchody kolem jsou vyzdobené, kolem celého paláce se chodí pod podloubím, cofl je krásné a úchvatné.*³¹⁹ Bohuflfel se v-ak nedozvídáme z deníku, co v-echo kn flna nakoupila. Eleonora z stala po celý flivot velkou ctitelkou francouzských produkt , jak dosv d uje pa ífská korespondence její nete e Gabriely z roku 1840. Gabrielina matka Josefína svým drobným p ípiskem upozor uje adresáta dopisu (svého syna, Gabrielina bratra Karla), aby p ípomenul *Lori* (celá rodina tak nazývala Eleonoru), fle jí p íjdou z Pa ífle dva kuf íky v cí, které pro ni na její pov ení byly zakoupeny.³²⁰ Eleonora nám zanechala i sv dectví o pa ífské mód roku 1808, se kterou se setkávala na kaflném kroku, obzvlá-t p í svých náv-t vách divadelních sál a r zných recepcí. *šNe ekla bych, fle toalety dam byly více elegantní nefl ve Vídni. V-ichni v-ak nosí bílé rukavice, bez nich se nedá vyjít.*³²¹ Dal-í komentá e bohuflfel chybí.

Víde ská móda v-ak byla *jiná*, lépe e eno o n co zpofld ná, pa ífská móda volných lehkých -at , sepnutých pod adry stuhou, se je-t ve Vídni v roce 1810 neujala, jak dokládá Helena Sobková.³²² Svatební toaleta Marie-Louisy, kterou své budoucí manflelce zaslal Napoleon, vzbudila ve Vídni v-eobecné pohor-ení. Víde ská spole nost si v-ak na novou módu rychle zvykla, jak m fleme soudit z nad-ení Kate iny Zahá ské, 14. dubna 1814

majora rakouské armády Karla Clam-Martince, který doprovázel Napoleona na Elbu v roce 1814. Cit. dle POLIŤENSKÝ, Josef: *Napoleon a srdce Evropy*, s. 224.

³¹⁹ « *Jø ai mangé des petits patés excellents et acheté quelques petite choses; le cercle des boutiques très ornés, à côté desquelles on passe par des arcades, dans tout le rond du Palais, est vraiment un spectacle frappant et beau.* » (p eklad Milena Lenderová) LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Pa ífl rok 1808*, s. 184.

³²⁰ LENDEROVÁ, Milena ó PLŤKOVÁ, Jarmila (eds.): *Gabriela ze Schwarzenbergu*, s. 293.

³²¹ « *Jø ai trouvé pour la toilette des femmes guère plus elegance qu'à Vienne. Seulement tout le monde porte des gants blancs, on ne saurait sortir sans cela.* » s. 185 (p eklad Milena Lenderová) LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Pa ífl rok 1808*, s. 185.

³²² SOBKOVÁ, Helena: *Kate ina Zahá ská*, s. 102.

psala Metternichovi: *š Napi–mi, zda jsem Ti ufl pod kovala za ty neskonale krásné –aty, které jsi mi poslal z Dijonu.*³²³

S vládou Napoleona Bonaparta byl totifl spojen i nový um lecký styl, který poznamenal nejvíce architekturu, uflité um ní, ale také módu, byl jím empír (neboli císa ský sloh). Móda, v t–inou typicky flenská oblast, je dodnes nejvýrazn j–ím projevem flivotního stylu, od v byl od nepam ti ukazatelem p íslu–nosti k sociální skupin , mohl být i výrazem politických sympatií a zároveň vyjad oval i dobový ideál krásy. Náklady za odívání p edstavovaly vřdy velkou polofku ve výdajích. U Pavlíny ze Schwarzenberka tato suma inila podle dochovaných pen flních deník z let 1803ó1804 41 % v–ech náklad .³²⁴

Ve Francii té doby se odkládaly napudrované paruky, sukň s obru emi a –n rova ky vyztuflené kosticemi. Třaty se nosily volné a pohodlné, cofl p ineslo flenám úlevu a radost z pohybu. Oble ení bylo daleko prakti t j–í a pohodln j–í, i kdyfl m lo i své nevýhody. fieny si –aty asto má ely ve vod , aby byly lépe p iléhavé, nosily pod nimi v t–inou jen tenké pun ochy a ko–ilky, cofl mnohokrát vedlo k prochladnutí.³²⁵

Od vy byly ovlivn ny antickým um ním, vyzna ovaly se uvoln ností a splývavostí, empír p ál i bujným dekolt m, které v–ak v t–inou zahaloval –átek. Třlo ze s lehkých vzdu–ných látek, jako satén, batist i perkal. Sukň se postupn zkracovaly, odhalovaly se boty a po roce 1810 i kotník. Velice oblíbeným byl empírový výst elek ur ený výhradn pro –tíhlou siluetu ó tzv. *chemise*, výrazn vypasované dlouhé lehké –aty, s balonovými rukávy nebo

³²³POHLODEK, Antonín (ed.): *Bon jour, mon Amie*, s. 512, 14. dubna 1814.

³²⁴Nejv t–í polofku p edstavovaly v t–inou látky, krajky, ozdobné stuhy a také zhotovení od v . SOAT, pracovi–t eský Krumlov, RASchw, Fürstin Pauline, fascikl 504.

³²⁵LENDEROVÁ, Milena. *K h íchu i k modlitb* , s. 153.

zcela bez rukáv , s velkými výstřihy a často i rozparky sahajícími vysoko nad kolena, takhle odkrývaly takřka celé nohy.³²⁶

I Pavlína ze Schwarzenberka nakupovala ve Francii, jak dokládají její ústřední listy. Byly to především látky (zejména mušlín), různé doplňky (velice oblíbené rukavice), šaty, kabáty, šperky. Jen v letech 1799 až 1802 proplatila svému otci a bratrovi Prosperovi částku 20 140 zlatých za nákupy z Paříže.³²⁷ Pavlína byla ve vídeňské společnosti považována za *arbiter elegantiarum*. Ve Vídni udávala módní tón, jeden blíže nejmenovaný vídeňský lechtic ji dokonce prosil, zda by mu nemohla obstarat kopie svých šperků z Belgie, *š které tady mají takový úspěch, každý by je chtěl mít.*³²⁸ Na Pavlíně se obraceli i další lechtici, například v roce 1809 požádal Pavlíně hrabě z Vrchního, aby mu obstarala korb.³²⁹

Tón v oblasti módy udávala i svému nejbližšímu okolí. Například 24. května 1810 psala z Paříže svému synovi Janu Adolfovi: *š Pozdravuj ode mě Josepha Wallersteina a předej mu tento pár rukávů. Řekni mu, že z vyřezaného mušlínu se nosí jen jednoduché rukávy.*³³⁰ Ke stejnému dopisu přiložila i epici, *š Dnes Ti neposílám nic, jen epici pro Fritziho. Tady se hodně nosí, je z edivé napodobeniny nankinu.*³³¹ Jednalo se o další módní výstřelek z Francie, který Pavlína v letech rozšířila.

³²⁶KYBALOVÁ, Ludmila: *Od empíru k druhému rokoku*. Praha 2004, s. 75. Více o módě UCHALOVÁ, Eva: *eská móda pro salón i promenádu 1780-1870*. Praha 1999, s. 216-31; KYBALOVÁ, Ludmila: *Od empíru k druhému rokoku*. Praha 2004, s. 416-103.

³²⁷SOAT, pracovní listy český Krumlov, RASchw, Fürstin Pauline, fascikl 504, ústřední knihy, směrky.

³²⁸« *qui fait un effet admirable ici, tout le monde voudrait en avoir* » SOAT, pracovní listy český Krumlov, RASchw, Fürstin Pauline, fascikl 539, dopis matce, 26. únor 1809.

³²⁹« *Hrab z Vrchního mě pověřil, abych mu obstarala flezný korb jako ten, který jsem si přivezla z Gand. Je na pálení dřeva.* » « *Le Comte Vrchního mě chargé de lui venir une cheminée de fer comme celle qui j'ai rapporté de Gand. Elle est destinée pour bruler du bois.* » Tamtéž.

³³⁰« *í porte mes nouvelles a Joseph Wallerstein en lui remettant cette paire de manches et dis lui que pour les mouschelins brodés on ne porte que des manches unies.* » Z další korespondence vyplývá, že Joseph Wallerstein byl pravděpodobně Pavlínin krejčí. SOAT, pracovní listy český Krumlov, RASchw, Fürstin Pauline, fascikl 539, dopis synovi, 24. květen 1810.

³³¹« *Je t'envoie rien aujourd'hui mais voici un casquet pour Fritzi, on en porte beaucoup ici en faux nanquin gris.* » Tamtéž.

Od Pavlíny také víme, kde se vyráběly nejlepší koberce v Paříži, bylo to ve čtvrti Marais u *Velkého Evflena*. Pasáři z jejího dopisu otci nám také potvrzují fakt, že Paříž nepatřila k nejlevnějším městům, za prvotřídní kvalitu bylo nutno náležitě zaplatit a také si na ni počkat.³³²

Shodou okolností však nejpodrobněji svědectví o pařížských obchodech v napoleonském období zanechal mufl, hrabě Clary-Aldringen. *ŠU obchod na Vídeňské ulici, na bulvárech, v ulici Richelieu, etc. se musíte bez přestání zastavovat, ne méně než neustále. Před Fidèle Berger, obchodu s bonbóny na ulici Vivienne, jdou vždy s odvrácenou hlavou, nebo na druhé straně. Nad Madame Castel v Palais Royal [obchod se šperky] a nad tolika dalšími se mi zbíhají sliny a peníze utíkají z kapes. Dneska jsem viděl úžasné obchody s nábytkem a bronzem, malý palác Choiseul a Najdou se tam nejkrásnější hodiny na světě a slevu na antické sochy, které mě náramně lákaly.*³³³

V Paříži se tedy nakupovalo všechno, od koberců přes starožitnosti až po krajky a mašle. Vše bylo vyhláskeno svou prvotřídní kvalitou. Napomáhal k tomu i fakt, že obchody měly často otevřená a prodávající byli velice zdvořilí, jak nám dokládá dopis Pavlíny ze Schwarzenberka z 24. listopadu

³³²ŠV era jsem ji doprovodila [maminku] do Marais, kde jsme se dozvěděly, že nejlepší koberce v Paříži mají u Velkého Evflena a výrobce nám ukázal jeden kus, ale byl moc rozbarvený, byly na něm námořnické motivy, o kterých si myslím, že by vám nevyhovovaly, vzor nebyl taký hezký a je třeba 6 měsíců pro zhotovení jednoho a myslím, že jsou to koberce lepší než v Tournay [belgické město], ale také o hodně dražší a je nemožné dostat jeden tento rok; « *Je l'ai accompagné hier au Marais où nous avons appris que la fabrique des plus beaux tapis de Paris [est] placés chez le Grand Eugène et le fabricant nous en montra un seul fait mais il est tellement bariolé, couvert de attributs de Marine que je ne puis croire qu'il vous convienne, le dessin n'en est pas joli non plus et il faudrait 6 mois pour en faire un et je trouve les tapis supérieurs à leurs de Tournay il est vrai mais beaucoup plus chers et il est impossible d'en avoir un beau pour cette année.* » SOAT, pracovníček český Krumlov, RASchw, Fürstin Pauline, fascikl 539, dopis otci, 11. leden 1807.

³³³« *Les boutiques de la rue Vienne, des boulevards, de la rue Richelieu, etc. sont à s'arrêter sans cesse, ce n'est qu'en disant continuellement. Et devant Fidèle Berger, la boutique de bonbons de la rue Vivienne, je passe toujours en détournant la tête; ou bien de l'autre côté de la rue. Et Mme Castel au Palais Royal [magasin de bijouterie] et tant d'autres font venir l'eau à la bouche et l'argent hors de poches. J'ai vu aujourd'hui le magnifique magasin de meubles et de bronzes, petit hôtel Choiseul et on y trouve les plus belles pendules du monde et des réductions de statues antiques qui m'ont terriblement tenté.* » CLARY-et-ALDRINGEN, Charles: *Trois mois à Paris*, s. 1126113.

1805.³³⁴ Ve srovnání s Vídní byly pařížské obchody podle sv. dectví taktéž daleko lépe zásobeny.³³⁵

I sám Metternich, mufl vyhlášeného vkusu, nakupoval ve Francii dárky pro sebe a své milované, svou Vilemínu obdarovával jen *tím nejlepším*, jednou to bylo neobvyklé t. flítko, podruhé *nádherný n. fl.* a *krásné n. flky*, které se vyrábí jí jen ve francouzském Langres.³³⁶ I Kateřina Vilemína Zaháská nejnověji francouzskými výst. elky nepohrdla, i když v jejím salónu vládla protifrancouzská nálada, vyuffívála svých pařížských kontakt. k. astým nákup. m.³³⁷

Francie na konci 18. a na počátku 19. století byla také (stejně jako celé 18. století) zemí lákající svými výrobky a kulinářským uměním. Země galského kohouta byla proslavená svými bonbóny, briošy, zmrzlinou, paštikami, *nejlepší limonádou na světě*, sýry, to vše naši návštěvníci ochutnali. Francie však byla v první řadě kolébkou šampaňského. Toto *šexcellentní víno ze Champagne*³³⁸ se podávalo u stolu i ve střední Evropě, minimálně u Schwarzenberků a Lobkovic.³³⁹ Do země se dostalo i francouzské máslo z Bretagne, je-li si v Paříži oblíbil rovněž hrabě Clary-Aldringen, Pavlína ho pravidelně dostávala od svého otce.³⁴⁰

Nevíme, jestli z našich lechtů měla napíklad francouzského kuchaře. Pravděpodobně to je u Schwarzenberků.

³³⁴ *« Je t. eba Francouz. m. p. iznat, že jejich disciplína je bezchybná, všechny obchody jsou poád otevřeny, zamstávají hodn. lidí, kteří jsou placeni, a říká se, že jsou slušní; « Il faut rendre aux Français que leur discipline est parfaite, toute les boutiques sont ouvertes comme toujours, et ils font beaucoup d'employes qu'ils paient, on les dit très polis. »* SOAT, pracovnít. eský Krumlov, RASchw, Fürstin Pauline, fascikl 539, 24. listopad 1805.

³³⁵ CLARY-et-ALDRINGEN, Charles: *Trois mois à Paris*, s. 129.

³³⁶ POHLODEK, Antonín (ed.): *Bon jour, mon Amie*, s. 398, 487.

³³⁷ Jak napíklad dokládá p. ilofený dopis s pokyny k nákup. m, který posílala Vilemína po Metternichovi své matce, která v tu dobu pobývala v Paříži. Tamtéž, s. 520, 20. duben 1814.

³³⁸ *« excellent vin de Champagne »* CLARY-et-ALDRINGEN, Charles: *Trois mois à Paris*, s. 11.

³³⁹ V lednu 1809 Pavlína objednávala 200 lahví šampaňského. SOAT, pracovnít. eský Krumlov, RASchw, Fürstin Pauline, fascikl 539, dopis, 18. leden 1809.

³⁴⁰ *« jím sama vaše dobré máslo, drahý otče, p. ijde mi vynikající; « je mange seule votre bon beurre, mon cher Papa, il me paroît délicieux. »* Tamtéž, dopis otci, 31. b. ezen 1803.

Francouzského kuchaře jménem *Chandellier* měl Metternich, jak se dozvídáme z dopisu Kateřiny Zaháské, kde adresáta nabádá, aby svého kuchaře dal k němu svého pařížského pobytu v roce 1814 na praxi do některé místní restaurace.³⁴¹ Radila i Pavlína, a to svým příbuzným Lobkovicům, aby jejich kuchař odjel do Paříže na zkoušenou, 30. dubna 1803 se tímto svým požadavkem po otci pochlubila.³⁴² Z korespondence vyplývá, že Pavlína uspokojila, o mladého mufla se v Paříži staral její příbuzný.

V námi zkoumaných pramenech se zachovala i dvě svědectví o pařížských restauracích, obě shodou okolností nevyznívají pro pařížské kuchaře kladně, i když je mezi sebou dělilo 18 let.³⁴³

I když se v ticháňské společnosti z habsburské monarchie dívala na napoleonský režim skrz prsty, francouzské zboží považovala za známku přepychu. Mluvíme zde o klasické disproporci mezi ideologií a reálným chováním, která byla patrná zvláště ve vztahu k luxusu.

S francouzskými výrobky se Ticháňka setkávala především během svých cest nebo byli na určitý standard zvyklí ufl z domova (například jako Pavlína ze Schwarzenberka) a nehodlali se ho vzdát ani v novém domově.

Oblíbenost svého francouzského (a ufl se jednalo o módu, o nábytek i o gurmánské speciality nebo o francouzskou kulturu) bychom mohli chápat i jako distinktivní znak Ticháňky, která se tím chtěla odlišit od zbylých vrstev společnosti a i navzájem mezi sebou.

³⁴¹POHLODEK, Antonín (ed.): *Bon jour, mon Amie*, s. 451.

³⁴²« *l'année dernière j'avais conseillé à Lobkowitz d'envoyer un jeune homme en apprentissage de cuisine à Paris* »; *š minulý rok jsem poradila Lobkovicům, aby poslali nějakého mladého mufla do Paříže, aby se naučil pařížské kuchyni.* SOAT, pracovní list český Krumlov, RASchw, Fürstin Pauline, fascikl 539, dopis otci, 30. duben 1803.

³⁴³Z roku 1826 pochází svědectví rakouského velvyslance v Paříži: *Š Byli jsme v jedné z prvních pařížských restaurací, v Rocher de Cancale, souhlasil jsem s tím výběrem, i když jsem v domě, kde jsem doma by byla daleko lepší, neřeknu tak, kterou jsem zde dostal; « Nous étions, au Rocher de Cancale, un des premiers restaurants de Paris. J'y consentis avec plaisir, je savais bien cependant que mon dîner à la maison valait infiniment mieux que celui qu'on me proposait. »* DAUDET, Ernest (ed.): *Vingt-Cinq Ans à Paris*, s. 17; V roce 1808 navštívila jednu pařížskou restauraci i Eleonora ze Schwarzenberka: *Š í -ly jsme do Café Hardi, kde jsme si daly dost špatný oběd; « nous allâmes au café Hardi pour prendre un assez mauvais déjeuner. »* (příklad Milena Lenderová) LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Paříž rok 1808*, s. 188.

Paradoxně se například i Vídeň (jedna z konkurentek Paříže) během svého kongresu v letech 1814 až 1815 zahálila do pařížského hávu, a to zejména díky Metternichovi. Ve Vídni se v polovině roku 1814 chystaly velkolepé oslavy Napoleonovy porážky, město mělo za úkol uchvátit všechny evropské státníky, a k tomu jim mělo posloužit francouzští umělci a v hlasné francouzské zboží.³⁴⁴

³⁴⁴Metternich totiž během svého pařížského pobytu v první polovině roku 1814 posílal do Vídně tapety, koberce, svítidla, nábytek, porcelán, zlaté a stříbrné výrobky, najímal v Paříži i herce a tanečnice, malíře a další umělce. Oslavy byly zahájeny 30. července 1814 velkým plesem v Hofburgu. SOBKOVÁ, Helena: *Kateřina Záhřebská*, s. 169, 176.

V. REKONSTRUKCE OBRAZU FRANCOUZSKÉ SPOLE NOSTI

TMechta z habsburské monarchie na konci 18. a na počátku 19. století francouzskou společností různými způsoby reflektovala. Ufíl s výbuchem Francouzské revoluce se zraky evropské lechty upíraly do země galského kohouta a nep estaly ani s nástupem Napoleona Bonaparta, všeobecná hr za a zd ení se v Evropě však objevily až po lednu 1793. S popravou krále a královny Francie porušila *Boffí rád*, obraz Francie jako země dobrých mrav byl ten tam.

Jak jsme si v předchozích kapitolách potvrdili, lechta z habsburské monarchie však z stala silně frankofonní i na počátku 18. a 19. století. Jejím prvním jazykem byla stále ještě francouzština. Znalost francouzské kultury patřila v evropské lechtické rodině k samozřejmostem, v rodinách p sobili francouzští vychovatelé a výjimkou nebyli ani francouzští kuchaři. V tomto se nelišila od svých předků na počátku 18. století. Jak však vnímaly lechti ny z habsburské monarchie francouzské prostředí během Napoleonovy vlády? Na tuto otázku, která byla položena v úvodu, si můžeme na základě výzkumu ego-dokumentů odpovědět. Obraz francouzské společnosti se u Eleonory, Františky, Kateřiny, Elisy, Marie-Louisy, Pavlíny, Marie Terezie a Marie Sidonie utvářel v rámci širších souvislostí. Záleželo na výchově, na okolí, na míře jednotlivých znalostí, na zkušenostech. V neposlední řadě u lechti en (jako ostatně v každé společnosti) fungovaly předsudky a stereotypy. TMechti ny poznávaly Francii přímo, a to díky svým cestám a pobytům v této zemi i přes samotné Francouze, kteří z různých důvodů zamířili do střední Evropy, nebo zprostředkovaně přes francouzský tisk, etbu a etná vyprávění.

Svou pozici směrem k luxusu a měkky kultury si obhájila Paříž. Napoleonský režim habsburská lechta neschvalovala, ale velkolepé slavnosti ji lákaly. Nepoměr mezi ideologií a skutečným chováním je zde patrný.

Zm na tedy nebyla zaznamenána na poli kulturním i v oblasti francouzské módy a kuchyn , ale zm nil se pohled na Francii jako takovou, a zejména na její obyvatele. Nezd dil v-ak Napoleon neprávem toto *d dictví* Francouzské revoluce? Ve velké mí e ho práv st edoevropská -lechta považovala za jejího pokračovatele, ba je-t hor-ího. Ale jak jsme vid li vý-e, jeho snaha navázat na politiku *starého režimu* nebyla nezanedbatelná. Obraz tohoto mufl, který se nesmazatelným zp sobem zapsal do d jin Evropy, ale hlavn do mysli Evropan , byl u aristokratek rozporuplný. I kdyfl je Napoleon vykreslen jako záporný hrdina, nezabvíme se pocitu, fle to byl i u -lechti en ze srdce Evropy mufl dvou tvá í, zdárný p íklad romantického hrdiny. Na jedné stran *uchvatitel nepopiratelných práv Rakouska*, na stran druhé laskavý manfel, pozorný otec a zejména naru-ítel kařdodennosti. *Na-e -lechti ny* upoutal jeho vztah k manfelce, k synovi, k voják m, v-ímaly si také Napoleonova pom ru k jejich drahé vlasti. Rakousko tu stálo v opozici k Francii, a te bylo zemí dobrých mrav . 31. íjna 1813 psala Kate ina Zahá ská Klemensi Metternichovi: *š Uj- uji Vás, fle nejvíce svého volného asu trávím tím, fle se zabývám v-ím, co má n jakou spojitost se slávou na-í druhé vlasti ó íkám na-í, protofle ani Ty ses nenarodil v této zemi ó p esto se mi zdá, fle v-ichni estní lidé na celém sv t ji musí za ni považovat ó tam pramení v-echny staré, dobré zásady, tam je sty ný bod, který by m l spojovat v-echo, co má du-i ó práv Rakousko je ur eno k tomu, aby vládlo, protofle to umí d lat s mírou ó P epadá m hr za, kdyfl pomyslím na nároky ostatních a je bezesporu velkým ne-t stím, fle n kte í se odvařují v it, fle tak iní plným právem ó Bu k nim tvrdý ó snařn Vás o to prosím, po-lete dom v-echny, kdo z stanou navřdly cizinci ó zni te ty, jejichřl moc bude vřdly zalořena jen na uchvácení nepopiratelných práv této zem ó A ařl to bude v-echo hotovo, odpus te mi, fle jsem se Vám o tom zmínila.õ³⁴⁵*

³⁴⁵POHLODEK, Antonín (ed.): *Bon jour, mon Amie*, s. 185-186.

Aristokratky z habsburské monarchie neeily fakt, na který upozorovala ve velké míře protinapoleonsky smýšlející francouzská lechta, která viděla v Napoleonovi cizince, jenž přišel z Korsiky, kde vládla š *divoká africká nátura*.³⁴⁶ Š *Je to menší Francouz, než já, to o něm napsala francouzská spisovatelka v ýcarského p řvodu Madame de Staël.*³⁴⁷

Pohled Pavlíny ze Schwarzenberka se vymykal pohledu ostatních aristokratek, což bylo zajiště zap í in no jejím blízkým vztahem k francouzskému prostředí. Obrázek, který si udělala na Francouze v roce 1790 (jak dokládá její cestovní deník) jako na národ neslučných nevychovanec, u ní nepřetrval do napoleonského období, alespo se o tom nezmiuje ve své pozdější rozsáhlé korespondenci.

Obraz Francouze a Francie byl degradován hlavně politickým vývojem v zemi, nejdříve stávající po ádek převrátila Francouzská revoluce a poté Napoleon. Obraz Francouze jako nevychovaného a nelobajálního jedince, jak ho viděly aristokratky z habsburské monarchie, však nepřetrval dlouho. Doubravka Olšáková změnu pohledu datuje do třicátých let 19. století.³⁴⁸ V roce 1840 psala Gabriela ze Schwarzenberka svým sourozencům: Š *Mýlila jsem se, když jsem tvrdila, že nikdy nechci do Paříže. Mám te Francouze rád ji. ó Paříž je báje ně msto, lidé jsou tu zdvoilí. Při odjezdu z tohoto krásného prostředí budu plakat.*³⁴⁹ Š *Nyní mi mé cestování pomohlo v poznávání lidí a především Francouzů. Te vidím, že jsem se v nich zmýlila. Poznala jsem ve Francouzích národ flivý, ohnivý, ale dobrý, zdvoilý a odvážný.*³⁵⁰ Nejen dvakrát citované slovo *zdvoilý* nám ukazuje,

³⁴⁶BALAYÉ, Simone ó BONIFACIO, Mariella Vianello (eds.): *Madame de Staël. Dix années d'exil*. Paris 1996, s. 230.

³⁴⁷Tamtěže, s. 231.

³⁴⁸OLŠÁKOVÁ, Doubravka: *U nás není Paříž*, s. 33636.

³⁴⁹« *J'avais bien tort de dire que je ne voulais jamais aller à Paris. J'aime aussi déjà mieux les Français. ó Paris est si superbe et le monde est si poli ici, que je pleurerai en quittant ce cher endroit.* » LENDEROVÁ, Milena ó PLŠKOVÁ, Jarmila (eds.): *Gabriela ze Schwarzenbergu*, s. 302, 303.

³⁵⁰« *A présent, que les voyages m'ont éclairci dans la connaissance de peuple, et surtout dans celle des Français, je vis que je m'étais trompée dans l'idée que je me faisais d'eux et*

fe konstrukt francouzské galantnosti a –armu byl b hem první poloviny
19. století obnoven.

j'ai reconnu dans les Français un peuple vif, impétueux, mais bon, poli et courageux. »
LENDEROVÁ, Milena a PLŮKOVÁ, Jarmila (eds.): *Gabriela ze Schwarzenbergu*,
s. 314, 315.

VI. ZÁVĚR

Thierry Lentz uzavírá svou monografii o Napoleonovi z roku 2001 konstatováním, že k Napoleonovi je a bude po ád co íci. Já jsem se v diplomové práci zam íla také na Napoleona, tedy p esn jí na napoleonskou Francii a na její spole nost, jak byla vid na z prostoru habsburské monarchie na konci 18. a na po átku 19. století.

Hlavním zám rem práce bylo na základ výzkumu pramen osobní povahy odhalit pohled –lehti en na francouzskou spole nost, diplomová práce cht la zd raznit zejména subjektivitu jednotlivých pohled . Kafdá ze –lehti en m la na Francii té doby sv j pohled, potaflmo sv j názor, který si utvo íla na základ celé ady faktor . Kafdá byla samoz ejm individualitou, av–ak v subjektivních pohledech aristokratek m flme najít ur itou jednotící linii. Pohledy na francouzskou spole nost se tedy hodn podobaly, i kdyfl v mnoha ohledech z staly originální. TMechta i p es politické výhrady z stala frankofonní, Pa ífl jako centrum módy, kultury a luxusních výrobk lákala i –lehtu z habsburské monarchie. Negativní byl v námi sledovaném období pohled na Francouze, potaflmo Francii.

Práce byla rozd lena tematicky podle jednotlivých problém , kterými se aristokratky nejvíce v novaly. Nejv t–í prostor dostal v ego-dokumentech Napoleon.

Jelikofl se jedná o rozsáhlou problematiku, z staly n které diskuze a návrhy stranou mého zájmu. Tato práce, jako malý p ísp vek k esko-francouzským vztah m, si nedávala za cíl do hloubky rozpracovat jednotlivé pohledy (cofl ani nebylo ve v t–in p ípad moflné pro nedostatek informací v pramenech), zachytit v–e *francouzské* v zkoumaných pramenech, ale odhalit, zda byla zaznamenána n jaká zm na ve vnímání, v postoji i zda byly pohledy stejné, nebo diametráln odli–né.

Jak bylo řečeno v úvodu diplomové práce, pramenná základna by se mohla rozšířit o prameny osobní povahy psané v jiném jazyce než je francouzština. Zejména by se jednalo o deníky a dopisy psané v mecky, byla to právě v mecku, která se v uvedeném období dostávala na rove francouzštinu. V rodinném archivu Deymův v Třeboni jsou uloženy v mecky psané deníky Josefíny Deymové (rozené Brunshwickové), kde nalezneme nejen reflexi napoleonských válek, ale také úvahy o výchově dětí; v třeboňském oblastním archivu se nachází v mecku psaný deník Terezy Lobkovicové reflektující dané období, do které bychom bychom zmínit v mecké deníky Sophie Mensdorff-Pouilly v klatovské pobočce Státního oblastního archivu v Plzni. Toto je jen malý výčet, jistě by se dal nalézt i další materiál.

Obraz francouzské společnosti by se případně mohl rozpracovat i v podrobnější konfrontaci mušského a flenského pohledu, byl protichůdný, nebo se v něm shodoval? Zde bychom měli pohled německý za úkol jen doplnit pohled německý, i se ho pokusil zastoupit, když chyběl. Primárním úkolem nebylo oba pohledy konfrontovat.

Jaký byl obraz francouzské společnosti o činnosti samotných Francouzů i Francouzek, i to by mohl být zajímavý námět práce do budoucna, ke kterému existuje velké množství již editovaných pramenů. Jmenujme jen ty nejznámější, Madame de Staël, François René de Chateaubriand, Élisabeth Vigée Le Brun, Madame Récamier, Benjamin Constant, Madame de Chastenay a další. To jsou autoři deníků, pamětí i dopisů z napoleonského období.

Jednotlivé obrazy francouzské společnosti viděné různými bychom mohly srovnávat i v rozdílných časových obdobích. Tyto a spousty dalších námětů a otázek je možno zodpovědět v dalším případném výzkumu.

Z výše uvedených úvah vyplývá, že pole výzkumu je neskonalé široké, stačí jen najít odvahu a chuť se zaístit do deníků a dopisů našich předků.

VII. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

PRAMENY

Prameny archivní

- Národní archiv Praha, fond Rodinný archiv Metternich , Vzpomínka kancléře Metternicha na Napoleona I., inventární číslo 1, karton 1.
- Národní archiv Praha, fond Rodinný archiv Toskánských Habsburků , Zlomek deníku Marie Terezie, 1814, inventární číslo 81, karton 10.
- Národní archiv Praha, fond Rodinný archiv Toskánských Habsburků , Dopisy Marie-Louisy toskánskému velkovévodovi Leopoldovi II., inventární číslo 127, karton 18.
- Státní oblastní archiv Litoměřice, pracoviště Děčín, fond Rodinný archiv Clary-Aldringen , Marie Sidonie Clary-Aldringen, provdaná Chotková, deníky 1790-1818, korespondence, inventární čísla 261, 262; kartony 110, 111, 112, 114.
- Státní oblastní archiv Třeboň , pracoviště Jindřich v Hradec, fond Rodinný archiv Bernín , Deník Františky Khevenhüllerové, 2 svazky, 1809-1810 (neoznámeno).
- Státní oblastní archiv Třeboň , pracoviště Český Krumlov, fond Rodinný archiv Schwarzenberg (primogenitura), Fürstin Pauline, fascikly 539, 540, 541, 542, 504.
- Státní oblastní archiv Třeboň , fond Rodinný archiv Schwarzenberg (sekundogenitura), korespondence Karla I., karton 116, 128.
- Státní oblastní archiv Zámorsk, fond Rodinný archiv Schlik , Válečný deník Františka Schlika z napoleonských válek 1809-1815 (autorkou je vnučka jeho sestry Elisa Schliková), inventární číslo 189, karton 20.

Prameny ti-ť né

- L'ARCHIPEL (ed.): *Lettres d'amour à Désirée, Joséphine, Marie et Marie-Louise de Napoléon*. Paris 2005.
- BAUSSET, Louis François Joseph: *Mémoires anecdotiques sur l'intérieur du palais impérial. I*. Paris 1827.
- CLARY-et-ALDRINGEN, Charles: *Trois mois à Paris lors du mariage de l'empereur Napoléon Ier et de l'archiduchesse Marie-Louise*. Paris 1914.
- DAUDET, Ernest (ed.): *Vingt-Cinq Ans à Paris. 1826-1830. Journal du comte Rodolphe Apponyi, attaché de l'Autriche-Hongrie à Paris*. Paris 1913.
- HARTMANOVÁ, Alena (ed.): *Rozhovory na dálku. Výbor z dopis paní de Sévigné*. Praha 1977.
- LENDEROVÁ, Milena: *Kněžna a šoklivý francouzský kanibal. Francouzská okupace Vídně v roce 1809 o imě kněžny Marie Františky Khevenhüllerové*. Jihozápadní sborník historický, LXVI-LXVII/1997-1998, s. 118-127.
- LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Paříž, rok 1808. Deník Eleonory ze Schwarzenbergu*. Minulostí západního kraje, XXXIII/1998, s. 161-197.
- LENDEROVÁ, Milena a PLŮKOVÁ, Jarmila (eds.): *Gabriela ze Schwarzenbergu. Krátká cesta životem a Evropou*. Praha 2006.
- POHLODEK, Antonín (ed.): *Bon jour, mon Amie. Milostná korespondence kněžny Metternichové a kněžny Zahradské*. Brno 1997.
- BALAYÉ, Simone a BONIFACIO, Mariella Vianello (eds.): *Madame de Staël. Dix années d'exil*. Paris 1996.
- THIBAUDEAU, Antoine-Clair: *Mémoires (1799-1815)*. Paris 1913.

- ULLRICHOVÁ, Maria: *Lettres de Madame de Staël conservées en Bohême*. Prague 1960.

LITERATURA

- ABRAMSOVÁ, Lynn: *Zrození moderní ženy. Evropa 1789-1918*. Praha 2005.
- ALBERT, Pierre (ed.): *Correspondance jadis et naguère*. Paris 1997.
- ANCEAU, Éric: *Napoléon (1769-1821)*. Paris 2006.
- BADALOVÁ, Marie: *Sestra slavných bratr : Eleonora fofie ze Schwarzenbergu (1783-1846)*. české Budjovice 2003. Diplomová práce obhájená na Historickém ústavu Pedagogické fakulty Jiho české univerzity, vedoucí práce Milena Lenderová.
- BALAYÉ, Simon: *Madame de Staël. Écrire, lutter, vivre*. Genève 1994.
- BEAUREPAIRE, Pierre-Yves a TAURISSON, Dominique: *Les ego-documents à l'heure de l'électronique. Nouvelles approches des espaces et des réseaux relationnels*. Montpellier 2003.
- BEZECNÝ, Zdeněk a LENDEROVÁ, Milena: *Elity v echách 1780-1814*. Studie k sociálním dějinám 3, Kutná Hora a Opava a Praha 1999, s. 35-37.
- BEZECNÝ, Zdeněk: *Příli- uzavřená společnost*. české Budjovice 2003.
- BINAR, Vladimír (ed.): *Ztřelká křídla žen . ženy v české literatu e*. Literární archiv a Sborník Památníku národního písemnictví, 35-36/2003-2004.
- BLÁHOVÁ, Kateřina (ed.): *Komunikace a izolace v české kultu e 19. století*. Praha 2002.
- BLOM, Ida a HAGEMANN, Karen a HALL, Catherine (eds.): *Gendered Nations: Nationalisms and Gender Order in the Long Nineteenth Century*. Oxford 2000.
- BOUDON, Jacques-Olivier: *Napoléon et les cultes*. Paris 2002.

- BOUDON, Jacques-Olivier: *Histoire du Consulat et de l'Empire 1799-1815*. Paris 2003.
- BOUDON, Jacques-Olivier: *Napoléon et les lycées*. Paris 2004.
- BOUDON, Jacques-Olivier: *Napoléon Ier et son temps*. Paris 2004.
- BUDÍKOVÁ, Alena: *Výchova a učitelství v první polovině 19. století*. České Budějovice 2001. Diplomová práce obhájená na Historickém ústavu Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity, vedoucí práce Milena Lenderová.
- CARLIER, Yves a DROGUET, Vincent a LEFÉBURE, Amaury a DANIELLE, Véron-Denise: *Napoléon à Fontainebleau*. Paris 2003.
- CERMAN, Ivo: *Chotkové. Příběh učednické školy*. Praha 2008.
- CIDLINA, Tomáš: *Maxmilián Lamberg a francouzská osvícenecká inspirace na Moravě*. Brno 2007. Diplomová práce obhájená na Historickém ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, vedoucí práce Tomáš Knoz.
- DEL LITTO, Victor (ed.): *Le journal intime et ses formes littéraires*. Grenoble 1978.
- DENIS, Ernest: *Fin de l'indépendance bohême. I a Georges de Podiebrad, les Jagellons*. Paris 1890.
- DENIS, Ernest: *La Bohême depuis la Montagne Blanche (I, II)*. Paris 1903.
- DUCREUX, Marie-Elizabeth (ed.): *Histoire et nation en Europe centrale et orientale, XIXe et XXe siècles*. Paris 2000.
- DUFIEF, Pierre-Jean (ed.): *Les Écritures de l'intime. La Correspondance et le journal*. Paris a Genève 2000.
- FASORA, Lukáš a HANUŠ, Jiří a MALÍ, Jiří (eds.): *Napoleonské války a historická paměť*. Brno 2005.
- FERRO, Marc: *Dějiny Francie*. Praha 2006.

- FOUCAULT, Michel: *Archeologie v d ní*. Praha 2002.
- FURET, François: *Francouzská revoluce, díl I. Od Turgota k Napoleonovi 1770-1814*. Praha 2004.
- GREGOROVÁ, Eva a NEVÍMOVÁ, Petra: *Skrytý p vab dopis Toskánských Habsburk . Il fascino nascosto del carteggio dei Granduchi di Toscana*. Katalog výstavy Státního úst edního archivu v Praze. Praha 2003.
- HALADA, Jan (MEDIVÝ, Jaroslav): *Metternich kontra Napoleon*. Praha 1985.
- HALADA, Jan: *Lexikon eské lechty II*. Praha 1993.
- HALADA, Jan: *Lexikon eské lechty III*. Praha 1994.
- HAMANNOVÁ, Brigitte (ed.): *Habsburkové. fivotopisná encyklopedie*. Praha 2001.
- HANUŠ JIÍ VL EK, Radomír (eds.): *Interpretace Francouzské revoluce*. Brno 2004.
- HERRE, Franz: *Marie Luisa. Napoleon byl její osud*. Praha 1997.
- HEYDEN-RYNSCH, Verena von der: *Écrire la vie. Trois siècles de journaux intimes féminins*. Paris 1998.
- HICKS, Peter: *Napoléon et le théâtre*. 2003, dosud nepublikováno [online]. Dostupné na: http://www.napoleon.org/FR/salle_lecture/articles/files/napoleontheatre_hicksfevrier2003.asp#informations [cit. 2010-03-15].
- HIGGS, David: *Nobles, titrés, aristocrates en France après la Révolution 1800-1870*. Paris 1990.
- HOJDA, Zden k PRAHL, Roman (eds.): *Mezi asy. Kultura a um ní v eských zemích kolem roku 1800*. Praha 2000.
- HORSKÁ, Pavla: *Sladká Francie*. Praha 1996

- HROCH, Miroslav a KUBIŠOVÁ, Vlasta: *Velká francouzská revoluce a Evropa: 1798-1800*. Praha 1990.
- CHALINE, Olivier: *La Bataille de la Montagne blanche*. Paris 2000.
- CHANTERANNE, David a VEYRAT-MASSON, Isabelle: *Napoléon à l'écran. Cinéma et télévision*. Paris 2003.
- CHAUSSINAND-NOGARET, Guy (ed.): *Histoire des élites en France du XVIIe au XXe siècle. L'Honneur a Le Mérite a L'Argent*. Paris 1991.
- CHAUSSINAND-NOGARET, Guy: *L'Irrésistible ascension d'un aventurier corse*. Les Collection de l'Histoire, Arvenec a září 2003, . 20, s. 8-15.
- CHROBÁK, Tomáš a OLŠÁKOVÁ, Doubravka: *Ernest Denis. život a dílo*. Praha 2003.
- *Italské Toskánsko na mapách a plánech 18. a 19. století. Z rodinného archivu Toskánských Habsburků*. Praha 1992.
- JAKLOVÁ, Pavla a SMÍTKOVÁ, Helena: *Rodinný archiv Clary-Aldringen. Teplice (1138)1416-1948*. Inventář. Důln 2004.
- KOLDINSKÁ, Marie a MEDIVÝ, Ivan: *Válka a armáda v eských dájínách. Sociologické študy*. Praha 2008.
- KOLOUCHOVÁ, Zuzana: *Francouzské potífle s napoleonskou legendou*. Důlniny a současnost XXVIII/2006, . 1, s. 7.
- KOTULÁN, Jaroslav a UHLÍŘ, Dušan: *Evropa 1805*. Brno 2006.
- KYBALOVÁ, Ludmila: *Od empíru k druhému rokoku*. Praha 2004.
- LAGRANGE, François: *Le tombeau de Napoléon ou l'édification d'un mythe*. Les Invalides. Hors-série de L'Estampille/L'Objet d'Art, leden 2006, . 21, s. 46-53.
- LANZAC DE LABORIE, Léon: *Paris sous Napoléon. I. Consulat provisoire et Consulat à temps*. Paris 1905.

- LANZAC DE LABORIE, Léon: *Paris sous Napoléon*. Tome 167. Paris 2005.
- LEBIGRE, Arlette: *La Révolution du Code civil*. Les Collection de l'Histoire, červenec 2003, . 20, s. 26629.
- LEJEUNE, Philippe a BOGAERT, Catherine (eds.): *Le Journal intime. Histoire et anthologie*. Paris 2005.
- LENDEROVÁ, Milena: *Francouzský salon 18. století. Pokus o uchopení problému*. Opera historica 4, 1995, s. 2056219.
- LENDEROVÁ, Milena: *fienské deníky jako pramen k poznání mentality elit*. Studie k sociálním d jinám 3, Kutná Hora a Opava a Praha 1999, s. 39654.
- LENDEROVÁ, Milena: *K h íchu i k modlitb . fiena v minulém století*. Praha 1999.
- LENDEROVÁ, Milena: *Studenti ze st ední Evropy na léka ské fakult univerzity v Montpellieru (160061789)*. Historický obzor 10/1999, . 768, s. 1736178.
- LENDEROVÁ, Milena: *Eli-ka hrab nka Schliková. Listy starohradské kroniky*, b ezen 2002, . 1, s. 7612.
- LENDEROVÁ, Milena: *Sv t Paulíny ze Schwarzenberku. Osobní korespondence jako historický pramen*. Jiho eský sborník historický, LXXII/2003, s. 2086218.
- LENDEROVÁ, Milena: *Tragický bál. íivot a smrt Pavlíny ze Schwarzenbergu*. Praha 2004.
- LENDEROVÁ, Milena: *šA ptá-se, kníflko má...õ fienské deníky 19. století*. Praha 2008.
- LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Eva nejen v ráji. fiena v echách od st edov ku do 19. století*. Praha 2002.

- LENDEROVÁ, Milena a BEZECNÝ, Zdeněk a KUBETM Jiří (eds.): *Proměny elit v moderní době*. České Budějovice 2003.
- LENDEROVÁ, Milena a ADKOVÁ, Kateřina a STRÁNÍKOVÁ, Jana (eds.): *Dějiny fleny aneb Evropská flena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice 2006.
- LENDEROVÁ, Milena a KUBETM Jiří (eds.): *Osobní deník a korespondence o snahách o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?* Pardubice 2004.
- LENDEROVÁ, Milena a URBÁNEK, Radim: *Úvod do studia kulturních dějin*. Pardubice 2007.
- LENTZ, Thierry: *Le Grand Consulat*. Paris 1999.
- LENTZ, Thierry: *Dictionnaire des ministres de Napoléon*. Paris 1999.
- LENTZ, Thierry: *Napoléon*. Paris 2001.
- LENTZ, Thierry: *Nouvelle histoire de l'Empire, I., II.* Paris 2002 a 2004.
- MACHOVEC, Milan (ed.): *Problém tolerance v dějinách a perspektivách*. Praha 1995.
- MARÈS, Antoine: *Histoire des pays tchèques et slovaque*. Paris 1995.
- MARÈS, Antoine: *Les relations franco-tchécoslovaques (1918-1939)*. Paris 2003.
- MARÈS, Antoine: *Opravdová láska k Francii. Francouzský institut v Praze*. Dějiny a současnost XXX/2008, č. 2, s. 30-32.
- MARET, Jean-Maurice: *Un amant velléitaire*. Historie thématique, listopad a prosinec 2004, s. 20-21.
- MATĚJK, Petr: *Modrá krev*. Praha 2003.
- MAYER, Françoise: *Les Tchèques et leur communisme: mémoire et identité politiques*. Paris 2003.
- MEJDIČKÁ, Květa: *Čechy a francouzská revoluce*. Praha 1959.

- MEJDIČKÁ, Květa: *Listy ze stromu svobody*. Praha 1988.
- MONTANDON, Alain (ed.): *De soi à soi: L'Écriture comme autohospitalité*. Clermont-Ferrand 2004.
- MRÁZEK, Tomáš: *Výchova a cestování schwarzenberských šlechtí en na přelomu 18. a 19. století*. České Budějovice 2000. Diplomová práce obhájená na Historickém ústavu Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity, vedoucí práce Milena Lenderová.
- NOVÁ, Helena: *Vídeňský kongres o imatrikulační knize Khevenhüllerové*. České Budějovice 1999. Diplomová práce obhájená na Historickém ústavu Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity, vedoucí práce Milena Lenderová.
- NOVÁK, Jan Bedřich: *Polní maršál Karel kníže ze Schwarzenberka*. Praha 1913.
- OLŠÁKOVÁ, Doubravka: *U nás není Paříž. Francouzská inspirace českých umělců v 19. století*. *Dějiny a současnost* XXVII/2005, č. 4, s. 33-36.
- OLŠÁKOVÁ, Doubravka: *Francouzský Herkules u Slavkova*. *Dějiny a současnost* XXVII/2005, č. 11, s. 36-40.
- OLŠÁKOVÁ, Doubravka: *Formování národní identity v multinacionálním prostředí: Pařížští imigranti v letech 1848-1900*. Praha a Paříž 2007. Dizertační práce obhájená na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, vedoucí práce Xavier Galmiche.
- OLŠÁKOVÁ, Doubravka: *Francouzi v Sudetech. Zapomenutá kapitola česko-francouzských vztahů*. *Dějiny a současnost* XXIX/2008, č. 2, s. 40-43.
- OSTROVSKÁ, Sylvia: *Pohledy na habsburskou monarchii v 18. století*. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica Historica* 29/2000, s. 115-123.

- PÁNEK, Jaroslav: *e-tí cestovatelé v renesan ní Evrop . Cestování jako initel kulturní a politické integrace. eský asopis historický 88/1990, . 5, s. 661ó682.*
- PETITEAU, Natalie: *Elites et mobilités: La noblesse døEmpire au XIXe siècle (1808ó1914).* Paris 1997.
- PETITEAU, Natalie : *Noblesse døEmpire et élites au XIXème siècle. Une fusion réussite.* Revue du Souvenir Napoléonien, únor 1997, . 411, s. 5ó12.
- PETITEAU, Natalie: *Lendemain døEmpire. Les soldats de Napoléon dans la France du XIXe siècle.* Paris 2003.
- PETITEAU, Natalie: *Psychologie døun grand homme.* Les Collection de løHistoire, ervenec ó zá í 2003, . 20, s. 10.
- PETITEAU, Natalie: *Napoléon, de la mythologie à løhistoire.* Paris 2004.
- POLITÈNSKÝ, Josef: *Napoleon a srdce Evropy.* Praha 1971.
- RAKOVÁ, Svatava ó LEQUESNE, Christian: *Jakou Evropu ohla-ovala bitva u Slavkova?* Praha 2006.
- REZNIKOW, Stéphane: *Frankofilství a eská identita: 1848ó1914.* Praha 2008.
- RUPNIK, Jacques: *Histoire du Parti communiste tchécoslovaque, des origines à la prise du pouvoir.* Paris 1981.
- SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): *Pam ti a vzpomínky jako historický pramen.* Praha 2006.
- SCHULZE, Winfried (ed.): *Ego-Dokumente: Annäherung an den Menschen in der Geschichte.* Berlin 1996.
- SIMONET-TENANT, Françoise : *Le Journal intime. Gendre littéraire et écriture ordinaire.* Paris 2004.

- SLABÁKOVÁ, Radmila: *Emigrace Francouzské revoluce o problémy a pístupy k jejímu zkoumání se zvlátním drazem na typologii emigrace francouzské lechty do rakouských zemí*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica Historica 28/1998, Olomouc 1999, s. 57665.
- SOBKOVÁ, Helena: *Kate ina Zahá ská*. Praha o Litomyl 2007.
- SOUBIGOU, Alain: *Thomas Masaryk*. Paris 2002.
- TĚDIVÝ, Ivan o B LINA, Pavel o VILÍM, Jan o VLK, Jan (eds.): *Napoleonské války a eské zem*. Praha 2001.
- TĚTOVÁ-MRÁZKOVÁ, Ludmila: *Rodinný archiv Toskánských Habsburk IV. Písemná poz stalost Ferdinanda III. (1782)1792o 1824(1825)*. Inventá . Praha 1966.
- TĚTOVÁ-MRÁZKOVÁ, Ludmila: *Rodinný archiv Toskánských Habsburk V. Deníky a rodinná korespondence Leopolda II. 1814o 1870*. Inventá . Praha 1966.
- TĚVANKMAJER, Milan: *echy na sklonku napoleonských válek*. 1810o1815. Praha 2004.
- TĚVA Í KOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila: *Rodinné strategie lechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha 2007.
- TAPIÉ, Victor-Lucien: *L'Art religieux baroque en Tchéco-Slovaquie*. Lille 1938.
- TAPIÉ, Victor-Lucien: *Les Historiens tchèques et leur pays: De Palacký à Peka*. Paris 1956.
- TAPIÉ, Victor-Lucien: *Les Nationalités slaves d'Autriche-Hongrie de 1850 à 1914*. Paris 1962.
- TAPIÉ, Victor-Lucien: *L'Europe de Marie-Thérèse: Du baroque aux lumières*. Paris 1973.

- TARABA, Luboř: *Víde ský kongres. Salony ó Kuloáry ó Budoáry*. Praha 2002.
- TINKOVÁ, Daniela: *Revoluce a smysl d jin. Esej o mýtu revolu ního zlomu a šlogikyō d jin v historiografické reflexi*. D jiny ó Teorie ó Kritika 2004, . 1, s. 30658.
- TINKOVÁ, Daniela: *Francouzská revoluce*. Praha 2008.
- TINKOVÁ, Daniela: *Revolu ní Francie 1787ó1799*. Praha 2008.
- TULARD, Jean: *Nouvelle histoire de Paris. Paris sous le Consulat et l'Empire*. Paris 1970.
- TULARD, Jean: *Napoléon ou le Mythe du savor*. Paris 1977.
- TULARD, Jean: *La Vie quotidienne des Français sous Napoléon*. Paris 1978.
- TULARD, Jean: *L'Europe au temps de Napoléon*. Paris 1989
- TULARD, Jean: *Le Directoire et le Consulat*. Paris 1991.
- TULARD, Jean (ed.): *Dictionnaire Napoléon*. Paris 1999.
- TULARD, Jean: *Le 18 Brumaire. Comment terminer une révolution*. Paris 1999.
- TULARD, Jean: *Fouché*. Praha 1999.
- TULARD, Jean: *Napoléon et la noblesse d'Empire*. Paris 2003.
- TULARD, Jean: *La Province au temps de Napoléon*. Paris 2003.
- TULARD, Jean: *Le Savor de la Révolution*. Les Collection de l'Histoire, ervenec ó zá í 2003, . 20, s. 16621.
- TULARD, Jean: *Napoléon*. Paris 2005.
- UHLÍ , Duřan: *Slunce nad Slavkovem*. Praha 1984.
- UCHALOVÁ, Eva: *ěská móda pro salon i promenádu 1780ó1870*. Praha 1999.
- URBANOVÁ, Milada: *Pavlına a Eleonora ze Schwarzenbergu. řivot řechti ny v první polovin ě 19. století*. ěské Bud jovice 1996.

Diplomová práce obhájená na Katedře historie Pedagogické fakulty Jiho české univerzity, vedoucí práce Robert Sak.

- VALOIS, Paule: *Les Oreilles de l'Empereur*. Historia Thématique, listopad ó prosinec 2004, s. 41643.
- VAN EK, Václav: *Poflár na rakouské ambasád v Pa ífi l. ervence 1810 (p ísp vek k rakousko-francouzským vztah m)*. eské Bud jovice 1997. Diplomová práce obhájená na Katedře historie Pedagogické fakulty Jiho české univerzity, vedoucí práce Milena Lenderová.
- VIDALENC, Jean: *Les Émigrés français. 178961825*. Caen 1963.
- WAGENER, Françoise: *Madame Récamier, 177761849*. Paris 2001.
- WEISSENSTEINER, Friedrich: *Dcery Habsburk na cizích tr nech*. Praha 2001.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách.
www.cefres.cz
- Napoleonova nadace.
www.napoleon.org
- Pařížská národní opera.
www.operadeparis.fr
- Projev prezidenta Jacquese Chiraca 11. března 2004 při příležitosti dvoustého výročí *Code civil*.
http://www.elysee.fr/elysee/elysee.fr/francais_archives/interventions/discours_et_declarations/2004/mars/discours_de_m_jacques_chirac_president_de_la_republique_lors_du_colloque_organise_pour_le_bicentenaire_du_code_civil.2597.html

VIII. SEZNAM ZKRATEK

NA	ó Národní archiv Praha
RACIA	ó Rodinný archiv Clary-Aldringen
RA	ó Rodinný archiv ernín
RAM	ó Rodinný archiv Metternich
RASch	ó Rodinný archiv Schlik
RASchw	ó Rodinný archiv Schwarzenberk
RATH	ó Rodinný archiv Toskánských Habsburk
SOAL	ó Státní oblastní archiv v Litom ících
SOAT	ó Státní oblastní archiv v T eboni
SOAZ	ó Státní oblastní archiv v Zámrsku

IX. SEZNAM P ÍLOH

- První list deníku saské princezny Marie Terezie z roku 1814.
Národní archiv Praha, Rodinný archiv Toskánských Habsburk ,
Zlomek deníku Marie Terezie, 1814, inventární číslo 81, karton 10.
- První strana z deníku Marie Františky Khevenhüllerové z roku 1809.
Státní oblastní archiv Těbo , pracoviště Jindřich v Hradec, Rodinný
archiv bernín , Deník Františky Khevenhüllerové, 1809, neoznačeno.
- Deník Marie Sidonie Clary-Aldringen, ukázka z roku 1813.
Státní oblastní archiv v Litoměřicích, pracoviště Dvůr Králové, Rodinný
archiv Clary-Aldringen , Marie Sidonie Clary-Aldringen, provdaná
Chotková, deník 1813, inventární číslo 261, karton 111.
- Deník Elisy Schlikové z roku 1813.
Státní oblastní archiv Zámorsk, Rodinný archiv Schlik , Válečný deník
Františka Schlika z napoleonských válek 1809-1815, inventární číslo
189, karton 20.
- Příklad dopisu Pavlína ze Schwarzenberka z 30. dubna 1807.
Státní oblastní archiv Těbo , pracoviště Český Krumlov, Rodinný
archiv Schwarzenberg (primogenitura), Fürstin Pauline, fascikl 539.

X. RESUMÉ

Le présent mémoire traite des changements de la société française vus par les femmes de la noblesse de la monarchie habsbourgeoise à la fin de XVIIIe et au début de XIXe siècles. Ce travail aborde à travers les journaux intimes, les récits de voyages et la correspondance le point de vue des femmes de la noblesse sur Napoléon mais aussi sur la ville de Paris, les Français, les divertissements et les boutiques. L'opinion des hommes de la noblesse a également été considérée mais seulement pour compléter celle de femmes et non pour les comparer.

Seuls Napoléon et les Français étaient plutôt mal vus pour des raisons politiques. Néanmoins les femmes de la noblesse demeuraient francophones, elles continuaient d'apprécier la cuisine française, la mode et surtout Paris.

Le début de cette étude propose une méthodologie de travail sur les ego-documents ainsi qu'une brève description des relations tchéco-françaises. Suit un portrait de la société française sous Napoléon vu par les historiens d'aujourd'hui.

Pour clore ce mémoire, une tentative de reconstruction de l'image de société française vue par les femmes de la noblesse habsbourgeoise.

ANOTACE

Příjmení a jméno autora: Pavla ZELENÁ

Název fakulty a katedry: Filozofická fakulta, Katedra historie

Název práce: Proměny francouzské společnosti omezené z
z habsburské monarchie na konci 18. a na počátku 19. století

Vedoucí práce: Mgr. Jitka MATĚJKOVÁ

Podle znaku : 238 000

Podle počtu stránek: 5

Podle počtu položek v seznamu pramenů a literatury: 165

Klíčová slova: omezení, ego-dokumenty, francouzská společnost, deníky, korespondence, Napoleon, habsburská monarchie, česko-francouzské vztahy, přelom 18. a 19. století, Paříž, historiografie, napoleonské války, slavnosti

Charakteristika práce: Práce se zabývá pohledem omezení z habsburské monarchie na francouzskou společnost na konci 18. a počátku 19. století. V centru se obrazuje Napoleona, Francouze, Paříž, francouzských butiků a společenského veselí. Pramennou základnu práce tvoří prameny osobní povahy, proto je do textu zahrnuta i metodologická kapitola. Nechybí ani uvedení do historiografie dané problematiky a stručný exkurz do česko-francouzských vztahů.